

ZBIÓR
ARTYKUŁÓW NAUKOWYCH

**WSPÓŁCZESNE PROBLEMY I
PERSPEKTYWY ROZWOJU**

Warszawa (PL)

30.01.2017 - 31.01.2017

U.D.C. 72+7+7.072+61+082

B.B.C. 94

Z 40

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Druk i oprawa: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Adres wydawcy i redakcji: 00-728 Warszawa, ul. S. Kierbedzia, 4 lok.103

e-mail: info@conferenc.pl

Zbiór artykułów naukowych.

Z 40 Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej " Współczesne problemy i perspektywy rozwoju" (30.01.2017 - 31.01.2017) - Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2016. - 96 str. ISBN: 978-83-65608-35-2

Wszelkie prawa zastrzeżone. Powielanie i kopiowanie materiałów bez zgody autora jest zakazane. Wszelkie prawa do materiałów konferencji należą do ich autorów. Pisownia oryginalna jest zachowana. Wszelkie prawa do materiałów w formie elektronicznej opublikowanych w zbiorach należą Sp. z o.o. «Diamond trading tour». Obowiązkowym jest odniesienie do zbioru.

nakład: 50 egz.

"Diamond trading tour" © Warszawa 2016

ISBN: 978-83-65608-35-2

WSPÓŁORGANIZATORZY:

Virtual Training Centre "Pedagog of the 21st Century"
Global Management Journal

KOMITET ORGANIZACYJNY:

W. Okulicz-Kozaryn (Przewodniczący), dr. hab, MBA, profesor, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Polska;
A. Murza, (Zastępca Przewodniczącego), MBA, Ukraina;
А. Горохов, к.т.н., доцент, Юго-Западный государственный университет, Россия;
A. Kasprzyk, Dr, PWSZ im. prof. S.Tarnowskiego w Tarnobrzegu, Polska;
A. Malovychko, dr, EU Business University, Berlin – London – Paris - Poznań, EU;
L. Nechaeva, PhD, Instytut PNPУ im. K.D. Ushinskogo, Ukraina;
М. Ордынская, профессор, Южный федеральный университет, Россия;
S. Seregina, independent trainer and consultant, Netherlands;
M. Stych, dr, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Polska;
A. Tsimayeu, PhD, associate Professor, Belarusian State Agricultural Academy, Belarus;

KOMITET NAUKOWY:

W. Okulicz-Kozaryn (Przewodniczący), dr. hab, MBA, profesor, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Polska;
С. Беленцов, д.п.н., профессор, Юго-Западный государственный университет, Россия;
Z. Čekerevac, Dr., full professor, "Union - Nikola Tesla" University Belgrade, Serbia;
J. Kaluža, Dr. Hab, profesor, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Polska;
Р.Латыпов, д.т.н., профессор, Московский государственный машиностроительный университет (МАМИ), Россия;
И. Лемешевский, д.э.н., профессор, Белорусский государственный университет, Беларусь;
J. Rotko, dr. hab, profesor, Instytut Nauk Prawnych PAN, Polska;
T. Szulc, dr. hab, profesor, Uniwersytet Łódzki, Polska;
Е. Чекунова, д.п.н., профессор, Южно-Российский институт-филиал Российской академии народного хозяйства и государственной службы.

SPIS /СОДЕРЖАНИЕ

1. Гандзюк В.О.....	7
УКРАЇНСЬКА ІНТЕРНЕТ-РАДІОСТАНЦІЯ «АРИСТОКРАТИ»: ПРОГРАМНА КОНЦЕПЦІЯ, ТЕМАТИКА, АУДИТОРІЯ	
2. Кулакова А.А.	10
РОЛЬ КОМУНІКАТИВНОЇ ЛОГІКИ У РОБОТІ ЖУРНАЛІСТА	
3. Chornodon M.I.....	12
MODERN GENDER ROLES: LOOK YOUNG PEOPLE	
4. Кашшай О.С.	15
ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ГАЛЕРЕЙНА ТА КУРАТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ» У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛА- ДАХ МИСТЕЦЬКОГО СПРЯМУВАННЯ	
5. Назаренко І.М.	17
ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕ- ЛЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОЦЕСІ ОПАНУВАННЯ СОЛЬ- ФЕДЖІО (НА МАТЕРІАЛІ ДЖАЗОВОЇ МУЗИКИ)	
6. Ісаєнко О.М.	21
ПОСТАТЬ ГЕТЬМАНА ПЕТРА САГАЙДАЧНОГО В ПРАЦЯХ УКРАЇН- СЬКИЇ ІСТОРИКІВ ДІАСПОРИ В 30-40 РОКИ ХХСТ.	
7. Кондратюк Ю. С.	26
БЕРДИЧІВСЬКЕ ГЕТТО	
8. Товкун Л.П.....	28
ВНЕСОК ДОНЕЦЬКОГО ІНСТИТУТУ ПІГІЄНИ ПРАЦІ У РОЗВИТОК ПІГІЄНИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ У 20-30-Х .РР. ХХ СТ.	
9. Панчишин Б.Р., Павлишин А.В.	31
ОСОБЛИВОСТІ РОЗТАШУВАННЯ ОПТИЧНОГО ПОРТУ ПРИ ХІ- РУРГІЧНОМУ ЛІКУВАННІ ПРАВОБІЧНОЇ ПАХОВОЇ КИЛИ ТА ЖОВЧНОКАМ'ЯНОЇ ХВОРОБИ	
10. Винокурова О.М., Бойко В.Н., Велентеєнко В.В.	33
СПОСІБ ПРОГНОЗУВАННЯ ХРОНІЗАЦІЇ ГОСТРОГО ГЕПАТИТУ В	

11. Andreeva J.O., Tokarenko O.I.	37
THE IMPACT OF OBSTRUCTIVE SLEEP APNEA SYNDROME ON CARDIAC AUTONOMIC FUNCTION IN PATIENT WITH NORMAL BODY WEIGHT	
12. Попіль М., Іваніченко А.	40
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДІАГНОСТИКИ ТА ПРОФІЛАКТИКИ ПОСТТРАВМАТИЧНИХ СТРЕСОВИХ РОЗЛАДІВ У КОМБАТАНТІВ	
13. Чайкина Н.А.....	46
ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ИНСТРУМЕНТАРИЙ ИССЛЕДОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ АДАПТАЦИИ ЛИЧНОСТИ	
14. Мирошник О. Г.	50
ПРОФЕСІЙНА РЕФЛЕКСІЯ ЯК УМОВА СПІВ-БУТТЯ ВЧИТЕЛЯ ТА УЧНІВ	
15. Спринська З.	53
ЕТНІЧНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ	
16. Бугерко Я. Н.	60
МЕТОД АСПП КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ДУХОВНОГО ПОТЕНЦИАЛА ПСИХОЛОГА-ПРАКТИКА	
17. Грибачова Ганна.....	64
МАНІПУЛЯТИВНІ ОСОБИСТІСНІ СТОСУНКИ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО СВІТУ	
18. Averianova N. N.....	67
CONSOLIDATION OF UKRAINIAN SOCIETY IN A CONTEXT OF HYBRID WAR	
19. Грабовська І.М.	71
ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ СОВЕТСЬКОГО ТИПУ ПОСТКОЛОНІАЛІЗМУ (УКРАЇНСЬКА СПЕЦИФІКА)	
20. Кипоренко О. Я.....	75
ОСОБЕННОСТИ СОВРЕМЕННОГО МЕДИЦИНСКОГО ЗНАНИЯ	
21. Gayane Tovmasyan.....	79
CULTURAL TOURISM DEVELOPMENT IN THE REPUBLIC OF ARMENIA	

22. Єрко І. В., Савич К. В.	84
СУЧАСНИЙ СТАН ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	
23. Панасюк О.І., Павлюченко О.С.	88
ЕКО-ГОТЕЛІ – ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В ГОТЕЛЬНОЇ ІНДУ- СТРІЇ УКРАЇНИ	
24. Мартиненко В.І.	94
ПОДОРОЖІ ЯК СПОСІБ ОЗДОРОВЛЕННЯ	

Гандзюк В.О.

кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент, завідувач кафедри журналістики,
реклами та зв'язків з громадськістю
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

УКРАЇНСЬКА ІНТЕРНЕТ-РАДІОСТАНЦІЯ «АРИСТОКРАТИ»: ПРОГРАМНА КОНЦЕПЦІЯ, ТЕМАТИКА, АУДИТОРІЯ

Ключові слова: Інтернет-радіомовлення, радіо «Аристократ», контент

Keywords: Internet radio, radio «Aristocrat», content

Більшість радіокомпаній в Україні, які функціонують у Всесвітній павутині, дублюють ефірне мовлення. Однак є декілька окремих, оригінальних радіостанцій, які не мають FM-версії. Інтернет дав життя новій формі створення контенту і представлення аудіоінформації – подкастинг.

В умовах сьогодення радіо в Інтернеті стрімко набирає популярності не тільки серед молоді, але й серед старшого покоління. З появою мобільного 3G-інтернету мережеві радіостанції стали доступними, тому-то зростає аудиторія слухачів і попит на них. Сучасне радіо привабливе, мобільне, динамічне, інформаційно насичене, всеосяжне, а з появою мережевого – незаангажоване. Радіостанції в Інтернеті стають незалежними і можуть вільно працювати без цензури.

Перейшовши у Мережу радіостанції суттєво урізноманітнили та поглибили свій контент. Адже тепер стало можливим не тільки слухати випуски новин, а й ознайомитись з інформацією про передачу, дізнатися більше про ведучих, курси валют, погоду і навіть спостерігати через веб-камеру за гостями студії та її працівниками [2, 48].

Радіо завдяки своїм функціональним особливостям (передусім, фоновості, оперативності й доступності) займає в Україні цілком чіткі позиції на рекламному ринку, а з появою онлайн-воно стало максимально наближеним до споживача й зберігає достатньо велику аудиторію, переважно активну, дієву та впливову [1, 14].

Серед вітчизняних науковців та медіа-експертів, які досліджували особливості інтернет-радіомовлення – Б. Потятиник, Р. Заяць, В. Лизанчук, І. Пенчук, О. Гоян, Г. Петренко, О. Дмитровський та ін.

Мета цієї статті – з'ясувати основні принципи формування програмної концепції, цільове, тематичне та аудиторне призначення передач першого українського Інтернет-радіо «Аристократи» (2015/16 рр.).

«Аристократи» – успішна українська цифрова музично-розважальна інтернет-радіостанція, яка функціонує з 9 лютого 2014 р. в режимі онлайн <http://aristocrats.fm/>, створена радіоведучими, авторами «Ранкового шоу» на «Просто радіо» Валерією Чачибая, Данилом Хомутовським і Ярославом Лодигінім. Мовлення ведеться російською, частково українською мовою цілодобово з власної студії.

Враховуючи прайм-тайм – в обідню перерву та пізній вечір, засновники інтернет-радіостанції поділили авторські програми на дві лінійки – ранкову та вечір-

ню. Вечірня в свою чергу також ділиться на дві лінійки програм – загальне оглядове шоу з 20:00 до 22:00 та музичні й авторські програми з 22:00 і до опівночі. Окрім авторських програм ефір наповнюють музикою та різноманітними шоу, котрі зазвичай виходять у прямому ефірі.

Аудиторія слухачів радіо «Аристократи» – це «розумники й розумниці» країни, які постійно мають інтерес до чогось нового, віком від 25 до 35 років, переважно кияни. Щомісяця у середньому радіостанцію слухають 200-300 тисяч людей, плюс прослуховують підкасти. У 2015 р. радіо «Аристократи» було на 7 місці серед онлайн-радіо у світі.

Музика заповнює більшість ефіру радіостанції і це сучасна музика – усе, що підпадає під широкий термін у музичному світі «Інді». Музичним редактором стала Валерія Чачибая, яка стверджувала, що в ефірі радіостанції можна почути все – від класики до сучасної «попси». Засновники радіо «Аристократи» підтримують українських виконавців, тому часто можна почути інтерв'ю з ними та пісні у їхньому виконанні, у тому числі і наживо. Ведучі організовують фестивалі сучасної української музики.

Аналіз авторських радіопрограм на радіо «Аристократи» варто розпочати з «Утреннего шоу», яке виходить в будні з 10:00 по 13:00, адже ведучими є засновники, а також продюсери радіостанції Валерія Чачибая, Данило Хомутовський і Ярослав Лодигін. Програму поділено на тематичні сезони, а ті в свою чергу на епізоди, як і більшість програм на інтернет-радіостанції. Для музичного фону автори обрали джазову мелодію, яка заряджає енергією і відповідає ритму, характеру програми та температурам ведучих.

Радіоведучі не завжди проводять шоу утрюх, зазвичай їх двоє, рідше – один. Шоу притаманна жартівлива, невимушена форма спілкування. Програма транслюється у двох форматах: запрошують гостей до студії і спілкуються з ними або влаштовують музичний батл.

Інший формат – ведучі пропонують пісні, які їм сподобались, запам'ятались останнім часом або пісні транслюються одна за одною в різноманітних раундах, які пропонують слухачі за допомогою повідомлень в соціальних мережах. Крім того слухачі можуть брати безпосередню участь у музичних батлах – коментувати пости в соціальній мережі «Вконтакте», додаючи бажаний аудіозапис, який згодом прозвучить в ефірі. Під час трансляції радіо оналайн або підкаста на сайті вказують назви кожної композиції, що звучать.

Специфіка програм на радіостанції полягає у тому, що навіть у ранковому шоу є елементи репортажу, тобто ведучі постійно намагаються передати всі емоції та загальне події у студії під час запису, за допомогою шумів, коментарів тощо. Наприклад, коли ведучі представляють один одного чи себе у програмі «Утреннее шоу» – звучать оплески, свист, вигуки. На сайті виставлено підкасти усіх програм, тому слухач може почути бажану радіо програму за будь-який період. До кожного випуску підібрано фото, яке передає настрої програми. Під час ефірів відбувається відеотрансляція, яку можна переглядати на особистому каналі інтернет-радіостанції у мережі «YouTube».

На радіо «Аристократи» звучить авторська програма оперної та джазової співачки й, за сумісництвом, викладачки Національного педагогічного університету Мар'яни Головки «Клуб Благородных Певиц». Програма виходить щонеділі об 11:00, українською та російською мовами. Упродовж двох годин можна почути пісні відомих співачок, інтерв'ю з українськими вокалістками. Особливість програми полягає у тому, що героїнями випусків є тільки жінки.

Послухати класичну музику, а також історії про видатних музикантів можна на радіостанції у програмі «Класика» кожної п'ятниці з 20:00 до 22:00. Ведучі програми – музикознавець Іванка Карабиць та професор, заслужений діяч мистецтв України Юрій Зільберман, а з 2015 р. команда стала більшою, адже до них приєдналися експерти з музичного мистецтва – фахівець з нової музики, критик Любов Морозова та оперний експерт Анна Ставіченко.

Програма відбувається у форматі живого діалогу, дискусій. Особливість – можливість почути гру на будь-якому музичному інструменті наживо. Музичні експерти між собою спілкуються на актуальні теми, запрошують гостей до студії, діляться останніми новинами у світі музичного мистецтва, транслюють світові прем'єри, класичні шедеври тощо.

В окремій радіопрограмі можна почути не тільки класичну музику, а й джаз. Авторська програма Олексія Кагана «Jazz Time» виходить кожної неділі о 20:00 українською мовою. У програмі звучать джазові п'єси у живому виконанні. Кожного випуску приділяється деякий час рекламі спонсора програми. Особливість «Джаз тайму» – якщо є запитання стосовно програми чи ведучого, слухачі можуть їх поставити на сторінці «Facebook» інтернет-радіостанції впродовж двох годин ефіру. Олексій Коган обов'язково відповість.

На радіо «Аристократи» має популярність музична авторська передача «Список Буйвола», де ведучий Влад Буйвол ділиться добірками улюблених композицій та коментує їх.

Оригінальною є програма «Большой Фисун», автором та ведучим якої є журналіст і діджей Влад Фисун. Програма виходить щопонеділка о 20:00. Ведучий влаштовує гостям студії вечірку. Гостями стають українські музиканти, з якими ведучий спілкується на актуальні теми, жартує, наводить приклади із власного життя, інколи вдається навіть до добрих провокацій.

Ще одна авторська програма, в якій можна почути інтерв'ю – «Індекс Хирша». Це шоу журналістки та поетеси Міріам Драгіной, яка зустрічається з видатними фахівцями, серед яких: політики, фізики, сатирики, режисери, біохіміки та інші майстри своєї справи. Мова ефірів українська та російська, залежно від того, якою мовою спілкується гість.

Отже, радіо «Аристократи» – масштабний онлайн-проект, який з кожним місяцем збільшує свою аудиторію до 200 тисяч слухачів, відтак інтернет-радіостанцію можна вважати найпопулярнішою в Україні. Серед працівників радіо – відомі журналісти, популярні радіоведучі, письменники, артисти, редактори журналів, професійні психологи, музиканти тощо.

Специфіка програмної концепції інтернет-радіостанції «Аристократи» в тому, що в ефір виходить більше тридцяти унікальних, незаангажованих авторських музично-розважальних та аналітичних програм. Формула успіху радіо – гарний і бадьорий настрій, дружня й невимущена атмосфера, жива розмова.

Список використаної літератури:

1. Гоян О. В Україні існують добрі перспективи для розвитку цього каналу мас-медіа [Текст] / О. Гоян // Журналіст України. – 2013. – № 10. – С. 14-15.
2. Дмитровський О. Паралельний світ інтернет-мовлення [Текст] / О. Дмитровський // Журналіст України. – 2013. – № 11. – С. 48.

Кулакова А.А.
Студентка 1 курсу
ф-ту журналістики
НУ «ОЮА»

РОЛЬ КОМУНІКАТИВНОЇ ЛОГІКИ У РОБОТІ ЖУРНАЛІСТА

Журналістика тісно пов'язана з логікою та вмінням мислити. Загалом, робота журналіста передбачає наявність інформаційного приводу. З допомогою інтуїції та логіки знаходження такого приводу стає легшим і взагалі можливим. Журналіст повинен вміти знаходити зв'язки між подіями, словами, думками. Лише за таких умов можливо створити цікавий матеріал. Потрібне вміння бачити те, чого не бачать інші, а робити це і допомагає знання логіки. Завдяки логіці стає можливим відчувати подію, передбачати, прогнозувати наслідки чи самі події. Адже, все має причину, тож вміння бачити її і правильно розуміти – одна з основних якостей журналіста.

Аналізуючи аналітичну журналістику чи журналістські розслідування, неможливо уявити професіонала без логіки, здорового глузду та інтуїції. Створення матеріалів такого роду має логічне мислення в основі і відсутнє без використання логіки. Адже, мета такої роботи полягає у знаходженні прихованого, що ще слід відкрити. Отже, знання логіки допомагає журналістові знаходити інформацію, обробляти її, оцінювати, використовувати для відкриття нової та робити з неї висновки. Логіка часто не просто допомагає роботі журналіста, а створює її.

Проте, вивчаючи вживання логіки саме в журналістській діяльності, можна знайти помітні логічні помилки. Порушення законів логіки та припущення логічних помилок часто зустрічається в Інтернет-виданнях. Ось приклад з сайту Інтернет-видання «Апостроф»: «...стало відомо про відміну матчу Кличко та Ф'юрі... Двобій мав статися 29 жовтня... проте зараз доля бою знаходиться під сумнівом...Gypsy Kings повідомили про те, що їх підопічний (Ф'юрі) не має намірів виходити на ринг...» [23.09.2016]

Бачимо те, що автор спочатку стверджує, що матч не відбудеться, а потім ставить його існування під сумнів, при цьому ж доводячи його неможливість. Можна припустити, що журналіст дійсно не був впевнений у відміні матчу, то ж у разі його відновлення він мав перевагу, але за таких умов він не міг казати, що про відміну вже відомо. Такі судження суперечать одне одному, а тому порушують закони логіки, а саме закон несуперечності або протиріччя.

Помилки припускаються і у друкованих ЗМІ. Так, журналіст «Комсомольської правди Санкт-Петербурга» пише: « Ось ми вирішили, що було б гарно освіжити в пам'яті, хоча б злегка, деякі проблеми нашої з вами безпеки. Тим більше, що за останні роки актуальність цієї проблеми тільки зросла» Постає питання: навіщо освіжати тему, яка вже декілька років є актуальною, при тому її актуальність ще й підвищилась за останній час? Таке формулювання заплутує у визначенні актуальності і важливості проблеми. Прагнення освіжити проблему налаштовує на думку, що її

забули, але ніяк не на її актуальність. І знову порушується закон несуперечності. Він полягає в тому, що два судження, в одному з яких щось стверджується, а в другому щось заперечується, не можуть бути одночасно істинними. Журналіст повинен ретельно аналізувати текст, вміти виділяти суперечливі пари висловлювань.

Логічні помилки часто є результатом порушення причинно-наслідкового зв'язку. На сайті вже згадуваного «Апострофу» 15.10.2016 була опублікована стаття, в котрій розповідалось про вибух в житловому приміщенні. Пояснення було таке: «дитина принесла додому справжню бойову гранату, що призвело до вибуху...» За такою логікою вибухи стаються всюди, де є гранати. Це ствердження не є правильним. Вибухнула, звісно, граната, але її знаходження на території будинку не можна вважати причиною вибуху. Виходячи з цього можна зробити висновок, що журналіст не бачить різниці між причинами і умовами, через що дає тезі недостатнє обґрунтування.

Наведений приклад не показує вагомих наслідків, до яких може призвести логічна помилка журналіста. З неї можна зробити жарт і згодом забути. Але це не є підставою для журналіста не вивчати законів логіки і ігнорувати їх у своїх матеріалах. Більшість людей отримує інформацію переважно і найчастіше від журналістів, не маючи змоги вивчити подію самостійно. Отже, відповідальність за відтворення інформації величезна.

Варто розуміти і застосовувати закон достатньої підстави при аналізі журналістського тексту, який забороняє приймати на віру будь-які думки, захищаючи право кожної людини на сумніви, власні погляди. Кожний факт має бути достатньо обґрунтований, особливо, якщо він впливає на приймання рішень. Таким чином, і журналісти, і аудиторія повинні сприймати сумнівну інформацію розважливо, тобто шукати і аналізувати зв'язки між доказами і тезою. Логічними помилками, які виходять з порушення закону достатньої підстави, є недоведена основа доказу, підміна тези, визначення невідомого через інше невідоме, коло в доказі та поспішні висновки. Такі помилки важко виділяти, адже висловлювання, як правило, викликають сумніви, але виглядають змістовними. Наприклад, в статті, присвяченій відкриттю пам'ятника в Москві автор пише: «...на якому були присутні одіозні прибічники президента РФ...» Варто сказати, що причин, чому ці прибічники «одіозні» далі у статті не подано, незважаючи на те, що це доволі гучне означення. Висловлюючись таким чином про групу людей, важливо розуміти, що журналіст формує громадську думку, тож кожне слово, яке дає чітку характеристику персонажеві, має бути обґрунтоване.

Отже, порушення законів логіки порушує сприймання тексту, що неприпустимо для журналістики. Будь-який факт повинен мати достатньо доказів, аби можна було представляти його аудиторії. Ці докази повинні бути достатніми для доведення та засновані на істинних судженнях.

Theoretical, practical and methodical

Chornodon M.I.

Candidate of Social Communication

MODERN GENDER ROLES: LOOK YOUNG PEOPLE

The gender roles are based on the reconsideration of sex role in the modern society, as a matter of fact, with a focus on both men and women. The need to promote the equal opportunities for their self-actualization is on agenda to-day. Hence our study is aimed at defining the gender factor in historical discourse. In order to achieve the goal of research we are to review related gender works of both the foreign and Ukrainian scholars and clarify the concept of "gender", then to understand the development of gender issues and identify characteristics of gender factor.

The research subject for the gender studies includes the aggregate difference between men and women, as well as their similarity and the presentation of male and female in mass media.

Along with the increasing number of scientific papers dealing with the gender differences in language, including texts (media materials), the scientific investigations, dedicated to the analysis of multiple linguistic resources for gender manifestation in different cultures, have been published. A clear distinction between "sex" as a biological category and gender, which is understood as a relationship of belonging, expectations and knowledge related to the perception of "femininity" and "masculinity" in the society is important for Women's Studies. The socio-cultural nature of gender as a social sex is that it is an ideological construct which accumulates an idea of what it means to be a man or woman in this or that culture. In other words, gender is a concept that traditionally rooted in living conditions, rules and customs of the particular culture. "Gender in the broadest sense of the word is a sex of a person perceived by society: by family, friends, colleagues, classmates, passersby, etc. In a narrow sense a social sex, that is sex, «attributed» to a person on behalf of the Society by the authorities, or in other words a passport sex in the documents." [3, 44].

Gender as a complex social phenomenon shows the differences between male and female roles in social, behavioral, mental and emotional aspects. The gender issues formation is one of the main aspects of the public life democratization.

The internal trends of modern society as well as the activity of the most influential international organizations prove it. For example, the UN program "Development of Women" has documented the gender equality. It states that women are untapped human resources and they can decisively influence the further development of mankind. However, in practice gender stereotypes still prevail in the social and individual consciousness, hindering the social progress and democracy. The political, economic and cultural future of society in many points depends on the stereotypes breaking. And it must take place primarily on the paradigm level, by means of the science, of course [2, 23].

In the public mind gender stereotypes operate in a standardized representation of behaviors and traits that match the term "masculine" and "feminine." The first group of stereotypes is based on the relevant concepts of psychological traits and

personality traits of men and women. Due to these stereotypes men and women are opposites. Men are credited with activity, creativity, ability to solve problems, apply logical thinking and develop their own competence. Women are reproductive and therefore they should be submissive, dependent, emotional.

Social principles are the basis for the second group of stereotypes to be separated. This stereotypes group perpetuates professional roles of men and women. Since the main role for a woman is a family one (wife, mother, hostess), and as for man they are mainly professional functions.

The third group includes standardized gender stereotypes, related to differences in the content of labor – male and female. A woman's place is in the service industry, at the same time a man is expected to perform instrumental work that is creative and leading one.

All the three groups of stereotypes are closely intertwined, with strong positions in society, and therefore significantly affect it. This effect is hidden and therefore it is very difficult to be altered.

Gender is considered to be interdisciplinary concept. Originated in the UK, at first the term had meant grammatical gender – male, female, neuter. Eventually, this concept began to mean characteristics of sex and its related notions such as lifestyle, actions, plans and intentions etc. Gender is not just individuals – men and women, but it also defines the relationship between them as “demographic groups” and gender relations in the totality, that is how “the social roles of men and women” are to be put into practice [4, 20].

Gender is being qualified as a multifaceted category both in society and in any personality. Gender is a certain social sex and cultural metaphor. This point of view makes it possible identify the cultural and symbolic essential feature of the concept. Gender means essentially a social and cultural process in due course of which the public is constructing differences in male and female roles, behavior, mental, intellectual, ideological, religious, aesthetic and emotional characteristics, and the result itself is the “social construction of gender” [4, 26].

The collections of scientific papers and monographs had an expressive sociolinguistic orientation. Well, J. Koats considers women as a social group, “If we want to explore different ways of using the language of men and women, then surely we should be reasoning about how a group of women are different from men as a group” [3, 45]. The researcher notes the gender peculiarity of social groups, “men and women represent a specific social groups, which are characterized by special features, because in our society they seek union pair consisting of one man and one woman, they will never live in certain areas, for except in certain circumstances. If other social groups clearly understood boundaries between “their” and “strangers”, which often leads to conflict, men and women tend to communicate with one another kindly. In opposition to “man – woman”, “man” is the unmarked member, and as a social group for men may be more significant category than a gender.

When creating gender differences it is important to compare the “male” and “female”, that is the feminine dependence on masculine. Consequently a gender can be interpreted as socio-cultural phenomenon that reflects a set of social and cultural norms, expectations and perceptions that are associated with men and women in a given society.

The gender factor characteristics are that in many areas of knowledge such as gender psychology, social psychology, sociology, theory of discourse and communication there will be a place to study it.

Literature

1. Ashmore R. D. The Social Psychology of Female-male Relations: A Critical Analysis of Central Concepts / Ashmore R. D. – N.Y., 1986. – 222 p.
2. Basow S. A. Gender stereotypes and roles. – Pasific Grove, 1992. – P. 17.
3. Coats J. Women talk / J. Coats. – Oxford: Blackwell publishers, 1996. – 324 p.
4. Gallagher M. Gender setting: new agendas for media monitoring and advocacy / Margaret Gallagher. – London: WACC, 2001. – 217 p.
5. Lindsey L. Gender roles: A sociological perspective / L. Lindsey. – NewJersey: Prentice-Hall, 1997. – p. 312

Кашшай О.С.

Викладач кафедри образотворчого мистецтва
Інституту мистецтв Київського університету
імені Бориса Грінченка.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ГАЛЕРЕЙНА ТА КУРАТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ» У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ МИСТЕЦЬКОГО СПРЯМУВАННЯ

Ключові слова: Галерея, мистецька освіта, галерейний бізнес, куратор, між-дисциплінарні зв'язки.

Дисципліни, спрямовані на вивчення засад галерейної та виставкової діяльності, а також кураторства і дилерства, як важливих інструментів арт-ринку, були включені до вітчизняного освітнього процесу відносно не давно. Оскільки безпосередній розвиток цивілізованого галерейного бізнесу в Україні розпочався лише з середини 1990-х рр. ХХ ст. [2, с.152], потреба у спеціалістах такого специфічного профілю виникала в країні поступово, і поширювалася паралельно з процесом розростання в країні галерейних структур. Для зрівняння, арт-ринки Європи та Америки склалися протягом останнього століття і мають міцну та ґрунтовну базу підготовки професійних фахівців у галерейній сфері, а також спеціальні курси та програми, спрямовані на інтегрування всіх учасників арт-ринку до процесу комунікації.

В Україні, де галерейні структури знаходиться лише у стадії формування, фактично відсутній освітній підхід у принципах викладання дисциплін кола галерейної та кураторської діяльності. Інституції, спрямовані на підготовку фахових мистецьких кадрів, при роботі з вказаною дисципліною досить часто утворюють акцент лише на окремих аспектах функціонування галерей.

Наприклад, у ВУЗах мистецького спрямування увага традиційно приділяється профільним теоретичним дисциплінам, а також, звичайно, навичкам образотворчих дисциплін. Але зазвичай вони не доповнені курсами про основні інструменти арт-ринку, можливості інтегрування в нього та використання для творчої реалізації, тож рівень адаптації студента до життєвих реалій знижується.

З другого боку, в рамках підготовки арт-менеджерів в ВУЗах та бізнес-школах, де програми орієнтовані на оволодіння бізнес-інструментарієм, іноді навпаки зменшується значення теоретичних та практичних мистецьких дисциплін, чим обмежуються можливості студентів у майбутньому професійно орієнтуватися в мистецьких процесах та самостійно робити вибір художнього матеріалу для проектів.

Тож, якщо в першому випадку, наприклад, мистецтвознавцю для майбутньої реалізації комерційних проектів необхідно додатково отримувати бізнес-освіту чи консультації бізнес-фахівців і маркетингологів; то в другому випадку арт-менеджеру – додатково вивчати мистецькі теоретичні дисципліни чи отримувати консультації практикуючого мистецтвознавця.

Сучасні умови ринку потребують не стільки теоретиків, скільки добре освічених практиків. Таким чином, задача формування повноцінних програм з дисципліни «Галерейна та кураторська діяльність» є актуальною для будь якої орієнтації – теоретичної чи комерційної – в мистецькій освіті.

Тож, необхідним фактором при викладанні дисципліни «Галерейна та кураторська діяльність» є розширення міждисциплінарних зв'язків, зокрема за рахунок поглиблення програми перехресними матеріалами з інших соціально-економічних дисциплін.

Галерейна діяльність охоплює широке коло дисциплінарних галузей знань, і є активною складовою культурного процесу. Практичний досвід підтверджує, що вкрай необхідно розширювати коло знань студентів і охоплювати теми, які раніше не включалися до вищевказаного курсу. Тому сьогодні дисципліна має базуватись не тільки на теоретичних засадах, але і на практичних, і навіть іноді на ринкових. Загальна теорія, практичне ознайомлення студентів з галереями і виставковими залами, демонстрація різних за ідеями здійснених проектів сьогодні може бути поглиблена інформацією про маркетингові чинники успішних проектів, описом ринкової якості художнього продукту, поясненнями причин успішності чи неуспішності певних художників на ринку. Вкрай необхідно доповнювати дисципліну «Галерейна і виставкові діяльність» інформацією про всі важливі аспекти галузі, зокрема такі, як кураторська діяльність, find-raising, а також перехресними матеріалами з інших дисциплін, зокрема маркетингу, реклами та PR, що допоможе майбутнім спеціалістам варіювати широким колом можливостей у професії.

Таким чином, концентрація уваги студентів на важливих практичних реаліях ринку збільшить їх потенційні можливості.

Після прослуховування лекцій студент повинен не тільки засвоїти основи галерейної та кураторської діяльності, організації виставкового простору, розміщення експонатів, але також вміти працювати з художниками і клієнтами, розуміти принципи маркетингової, рекламної та PR стратегії галереї, бачити різницю в стратегії галерей, розуміти їх пріоритети та спеціалізацію, вміти працювати на підтримку іміджу галереї, власного іміджу тощо.

Література:

1. Арт-ринок в Україні (оглядова довідка за матеріалами преси): Міністерство культури і туризму України, Національна парламентська бібліотека України, Інформаційний центр з питань культури та мистецтва // Випуск 4/6. – 2007.
2. Крупенина Л.В. Арт-галерея как модератор художественной среды города // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Философия. Культурология. Политология. Социология. – 2013. – Т.24 (65), № 3. – С.150 – 155.

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОЦЕСІ ОПАНУВАННЯ СОЛЬФЕДЖІО (НА МАТЕРІАЛІ ДЖАЗОВОЇ МУЗИКИ)

Ключові слова: педагог-музикант, творчий потенціал, сольфеджіо на матеріалі джазу, музично-теоретична підготовка.

Key words: teacher and musician, creative potential, ear training material on jazz, musical-theoretical training.

На сучасному етапі однією з проблем, що вимагає постійної уваги, є проблема вдосконалення системи народної освіти. Провідною ідеєю державної програми “Освіта” є створення життєздатної системи безперервного навчання і виховання для досягнення високих освітніх рівнів, “формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації” [1, 6].

З цього погляду нині у підготовці спеціаліста вищого навчального закладу є невідповідність між сучасними вимогами і наявною системою освіти, яка ще не зможе повною мірою забезпечити підвищення професійного рівня майбутніх учителів, розвинути їхні особистісні якості. Важливого значення ці проблеми набувають і в аспекті підготовки вчителя музичного мистецтва, який повинен володіти мистецтвом навчання і виховання, бути і музикантом-професіоналом, і мистецтвознавцем, і лектором, і педагогом-вихователем, а також творчою, морально здоровою, освіченою людиною, яка вміє критично мислити, рефлексивно ставитися до власного досвіду, проектувати альтернативні способи вдосконалення [2].

У теперішній час випуск кваліфікованих кадрів вчителів музичного мистецтва здійснюється факультетами педагогічних вузів. Спеціальна музична підготовка студентів складається з таких компонентів, як:

- вивчення історично-теоретичного курсу;
- опанування циклу диригентсько-хорових дисциплін та занять в класі постановки голосу;
- навчання грі на музичних інструментах (фортепіано, баян, акордеон, скрипка, гітара, бандура тощо).

Професійна підготовка на факультетах мистецтв і художньої освіти має ряд особливостей, котрі пов'язані з неоднорідністю довузівської підготовки студентів. Так, на факультетах мистецтв і художньої культури педвузів навчаються студенти, що мають середню музичну освіту з різною спеціалізацією, а також студенти має неповну середню музичну освіту.

Неоднорідність довузівської підготовки контингенту студентів передбачає наявність навчальних програм, зорієнтованих на певний середній рівень, що негативно позначається на студентах з високим професійним потенціалом.

Таким чином, вже на початку свого навчання на факультеті мистецтв і художньої культури студенти мають різний рівень знань, умінь і навичок з усіх спеціальних дисциплін [4].

Водночас, на думку провідних вітчизняних вчених, спостерігається суттєва різниця між теоретичними знаннями студента та його виконавськими вміннями і навичками [3]. Зазначені недоліки, як правило, призводять, перш за все, до того, що молоді фахівці виявляються здатними вже на початку своєї професійної діяльності виконати лише обмежену кількість вивчених під керівництвом викладача музичних творів.

Це, безумовно, є необхідним, однак виконання уривків із вивченої заздалегідь певної “колекції” музичних творів не може розумітися лише одним із засобів музичного виховання школярів, або єдиною можливою галуззю застосування майбутнім вчителем музичного мистецтва власних професійно-виконавських навичок.

Численні форми музично-виховної роботи вимагають від професійного фахівця різних виконавських навичок: уміння підбирати по слуху, швидко читання нотного тексту з аркуша і транспонування незнайомого тексту, грамотне акомпанування, виконавську інтерпретацію музики (зокрема, музики сучасних естрадних стилів), оволодіння основними імпровізаційними навичками [5].

Сукупність вищевказаних виконавських умінь дозволить майбутньому вчителю музичного мистецтва значно розширити коло своїх професійних можливостей. Перш за все, необхідно акцентувати увагу на експерименті в галузі опанування студентами циклу музично-теоретичних дисциплін.

Музикознавчий блок дисциплін на факультетах мистецтв і художньої освіти відрізняється диференційованою номенклатурою, що формує аспектні знання і вміння, які відповідають кожній автономній дисципліні. На наш погляд, таке дещо суперечить кінцевому об’єкту професійної діяльності вчителя музики, а саме – інтерпретації музичного твору, що володіє художньою цілісністю і вимагає адекватного підходу [3].

Підсумкові навчальні модулі, де студенти демонструють свою самостійну роботу, представлену у вигляді анотацій до творів і їх ескізні виконання (частково напам’ять), дозволяють кожному з них отримати розширений обсяг інформації, що сприяє поглибленню професійних знань.

Важливою частиною фортепіанної підготовки майбутнього вчителя музики є дисципліна “Концертмейстерський клас”, де студентам прищеплюються навички читання з листа й транспонування як знайомого, так і незнайомого нотного тексту, а також навички акомпанементу і підбору на слух. Розвиток навичок підбору на слух є важливою частиною навчання музиканта, чому, на жаль, в сучасній музичній освіті приділяється вкрай недостатня увага.

В якості негативного результату даного положення слід відзначити низький рівень запам’ятовування студентами музичного тексту, часте його забування, повну гармонійну дезорієнтацію і нездатність миттєвого заповнення текстових вад у пам’яті власними імпровізаційними фрагментами. Наявність цих негативних факторів обумовлює необхідність більш ретельної розробки проблеми розвитку слуху як у процесі опанування циклу музично-теоретичних дисциплін, так у процесі навчання дисципліні “Основний музичний інструмент” [3].

Отже, оптимізація навчального процесу, підвищення перспективності музикознавчої підготовки вчителя музичного мистецтва вбачається у розробці й запровадженні курсу навчання основам сольфеджіо на матеріалі джазової музики.

Найбільш повно таке завдання, на наш погляд, вирішується в процесі розвитку навичок імпровізації, вільного музикування, орієнтації в структурі музичного матеріалу, підбору по слуху, що в свою чергу викликає позитивну мотивацію студентів, знаходить зацікавленість з їхнього боку [5]. До завдань навчання жанрової імпровізації входить формування у студентів вміння створювати новий музичний матеріал на основі вивчених закономірностей творів різних жанрів.

Цей курс, що формує первинні навички імпровізації взагалі, одночасно представляє самостійну цінність, і є підготовчим етапом до вивчення сольфеджіо на матеріалі джазової музики. Аналіз досвіду роботи різних мистецьких факультетів свідчить про те, що вдосконалення і наповнення новим змістом наявних курсів, роблять позитивний вплив на розвиток творчого потенціалу і творчих здібностей студентів, проте, не здатні в повній мірі подолати такі зазначені вище недоліки, як недостатня практична спрямованість теоретичних знань студентів, невміння застосувати теоретичні знання у своїй виконавській практиці, виконавську обмеженість, що полягає в умінні виконати перед слухачами лише вивчений по нотах твір будь-якого автора.

Залишається нереалізованим потенціал, котрий містить в собі зацікавленість студентів мистецтвом джазового музикування та джазового сольфеджування, що значно перевершують їх зацікавленість традиційними формами музикування.

Крім того, спектр професійних можливостей вчителів музики, які володіють лише традиційними формами музикування (виконання напам'ять або по нотах вивченого готового тексту), значно вужчий за той, що розуміє сучасна педагогічна практика: музичний супровід дитячих заходів, який передбачає уміння миттєво орієнтуватися в ситуації, підбирати або імпровізувати; знайомство дітей з різними стилями, включаючи джаз і багато іншого [3].

Все вищезначене приводить до усвідомлення необхідності спеціального вивчення сольфеджіо на матеріалі джазової музики в професійній підготовці майбутніх вчителів мистецьких дисциплін. З цієї метою ми маємо намір надати поняття моделі взагалі і моделі процесу вивчення джазової імпровізації зокрема. У процесі моделювання слід враховувати наступні моменти:

– модель слугує пізнавальним або практичним цілям, а не створюється тільки заради моделі;

– модель дає значно більші можливості для вивчення, оперування, зміни і перетворення, ніж оригінал.

Виходячи з викладеного, під теоретичною моделлю досліджуваного нами явища ми розуміємо опис змісту структури і дидактичних основ процесу вивчення джазової імпровізації майбутніми учителями музичного мистецтва, що враховує специфіку як довузівської підготовки студентів факультетів мистецтв та художньої освіти, так і їх майбутньої практичної діяльності.

Компонентами даної моделі є:

Педагогічно вмотивоване позитивне ставлення студентів до творчого процесу придбання знань, умінь і навичок в галузі сольфеджіо на матеріалі джазової музики (імпровізації).

Широкі функціональні можливості мистецтва сольфеджіо на матеріалі джазової музики як форми нетрадиційного музикування, що пов'язане з популярними в молодіжному середовищі течіями і одночасно інтенсивно розвиває творчий потенціал студентів

Необхідність і можливість застосування в процесі вивчення джазової імпровізації методів проблемного навчання (проблемного викладу знань, частково-пошукового, дослідницького), конкретизованих стосовно специфічного матеріалу мистецтва джазової імпровізації.

Література

1. Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття). – Київ: Райду-га, 1994. – С. 6.
2. Абдуллин Э.Б. Методологический анализ проблем музыкальной педагогики в системе высшего образования // Учебное пособие к спецкурсу "Основы методологической культуры учителя музыки" М., 1990. – 186 с.
3. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва: Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін / Г.М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
4. Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології: Зб. наук. праць / За заг. ред. Н.Г.
5. Ничкало. – Х., 2007. – С. 471-472.
6. Цыпин Г.М. Формирование активного самостоятельного творческого мышления учащегося-музыканта/ Психология музыкальной деятельности: Учеб. пособие. – М.: ИЦ "Академия", 2003. – С.355–364.

Ісаєнко О.М.

аспірант,

Маріупольський

державний університет

Викладач,

Маріупольський міський ліцей

ПОСТАТЬ ГЕТЬМАНА ПЕТРА САГАЙДАЧНОГО В ПРАЦЯХ УКРАЇНСЬКИЇ ІСТОРИКІВ ДІАСПОРИ В 30-40 РОКИ ХХСТ.

Ключові слова: українські історики діаспори, українське козацтво, гетьман Петро Конашевич Сагайдачний.

Keywords: Ukrainian historians of diaspora, the Cossacks, a hetman P. K. Sagaidachnyi.

В міжвоєнний період та під час II світової війни в Центральній та Західній Європі працювала значна кількість українських вчених-істориків. Праці деяких з них, зокрема Д. Дорошенка та Н. Полонської-Василенко широко відомі. Історичні погляди інших не отримали достатньої уваги. Особливо це стосується поглядів істориків на козацьку добу першої половини XVII ст., зокрема на постать Петра Конашевича Сагайдачного.

Одним з них був М. Славінський. Опинившись після поразки національно-визвольних змагань у межах Чехословаччини, де він перебував на дипломатичній роботі М. Славінський розгорнув активну педагогічну, наукову, публіцистичну та політичну діяльність.

1933-1934 року вийшла з друку «Історія України», основну увагу в якій приділено висвітленню соціальних процесів в українському суспільстві. Постать гетьмана Петра Конашевича Сагайдачного розглядалася в контексті соціальних та етнічних процесів, що проходили в чверті XVII ст. в українських землях. Як писав історик, на зламі століть відродилася українська нація завдяки об'єднанню окремих верств суспільства задля боротьби за національні права, «...утворивши тим давно порушену національну єдність» [4, с.70]. Історик подав думку, що на початку цієї боротьби її учасники боролися не з державою, в межах якої вважали можливим створити сприятливі умови для національного розвитку, а правним ладом Речі Посполитої. Репрезентантом таких політичних поглядів був, на думку М. Славінського, Петро Сагайдачний.

Дослідник надав характеристику гетьмана спираючись на відомості сучасників Петра Конашевича. Відмічав його високий освітній рівень, військовий досвід, отриманий «...у морський та суходольних походах на чолі козацького війська» [4, с.70]. Історик не надав датування початків гетьманування чи появи П. Сагайдачного на Січі. Також треба відмітити, що М. Славінський повне ім'я гетьмана писав через дефіс «Петро Конашевич-Сагайдачний», втім не пояснюючи власної думки. Акцентуючи увагу на соціальних процесах, історик писав, що на часи П. Сагайдачного припадав значний зріст козащини [4, с.71]. Разом з об'єднувачими процесами, що проходили в суспільстві це надало, на думку М. Славінського, цікаві наслідки.

Одним з наслідків стали морські походи козаків проти мусульманської агресії, які історик вважав частиною великої боротьби Європи з «магометанської експансією» [4, с.71]. Ще одним проявом козацької сили, на його думку, стало встановлення козацького контролю над Київщиною та південними землями, де була слабка польська присутність: «Тут, у Києві й сталося оте об'єднання козаччини з братствами... Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний був одним з його творців» [4, с. 71]. Вступ П. Сагайдачного до лав київського братства надав протекцію національно-культурній сфері, що призвело до відновлення значення Києва як осередка української культурного, суспільного та політичного життя. Схожим чином М. Славінський характеризував і відновлення православної ієрархії: на чолі ініціаторів цієї справи стояв Петро Конашевич [4, с.72].

Військово-політичні події життя гетьмана історик характеризував стисло: відмічав надзвичайно важливу роль морських походів, вказував на «чинну й важливу участь (козаків – О.І.) у великих польсько-московських війнах» [4, с. 71]. Хотинську війну вважав не окремим військовим конфліктом, а складовою частиною польсько-турецької війни 1620-1621 років. Ширше надав вимоги П. Сагайдачного до польського уряду: визнання православної ієрархії, припинення утисків на православних та задоволення «певних козацьких потреб» [4, с. 72]. М. Славінський був прибічником думки, що поляки погодились на умови П. Сагайдачного, проте вже навесні 1622 року, фактично очікували смерті Петра Конашевича, затягуючи реалізацію обіцянок, щоб потім взагалі їх не виконувати [4, с.73]. Визнаючи заслуги козацького гетьмана дослідник писав: «Ціла Річ Посполита славилася тоді Сагайдачного, як великого вождя, що врятував польську державу від тяжкої небезпеки» [4, с. 73].

М. Славінський сформував образ козацького гетьмана як людини, що боролася за права свого народу в реаліях свого часу, була представником певної соціальної групи, але зуміла перетнути власне станові інтереси і опікувалася загальнонаціональними потребами. П. Сагайдачний висвітлений в праці М. Славінського скоріше як практик, ніж теоретик суспільного та політичного життя.

Близькими до поглядів М. Славінського на постать Петра Сагайдачного були наукові думки М. Д. Антоновича. Як писав у спогадах про М. Антоновича Ярослав Б. Рудницький: «... він мріяв про інтерпретативну синтезу історії України, без баласту фактичних подробиць, але за те з викриванням основних історичних процесів та їхньою інтерпретацією на порівняльному фоні східної Європи та азійського континенту» [3, с. 86]. Такою працею стала написана і видана в Празі 1941-1942 рр. «Історія України» в 4 томах, третій том якої присвячено козацтву.

Образ гетьмана Петра Сагайдачного вписаний істориком в соціальні процеси, що проходили на українських землях. Дослідник писав про нього, як гетьмана, який поставив козацтво на оборону загальнонаціональної справи в межах існуючої держави. Цікавою є думка М. Антоновича про зближення та поєднання національних інтересів із козацькими через масове покозачення населення, зокрема міщанства, яке приносило із собою до лав козацтва свої культурні і національні інтереси [1, с. 28]. Історик чітко відрізняв козацтво XVII ст. від козаків XVI ст. яких вважав лише степовими добичниками.

М. Антонович тісно пов'язував суспільно-релігійні справи із політично-військовими, зокрема писав, що лише потреба у козаках для Московського походу

1618 року відвела загрозу розправи за вбивство у Києві уніатського посланця А. Грековича, яке датував 1618 роком. Характеризуючи Московську кампанію, історик традиційно надав перелік здобутих штурмом фортець, кількість козацького військ в 20 тисяч та зауважив підписання вигідного для Речі Посполитої саме через дії козаків під проводом П. Сагайдачного. Характеризуючи польсько-козацькі відносини, історик писав про намагання приборкати козацтво, яке «...давно вже почувалось повним господарем на пограниччі» [1, с. 29]. Те, що конфлікт не перетворився на збройну сутичку історик вважав заслугою Петра Конашевича, який 1619 року біля Роставиці підписав угоду. Як писав історик, козакам заборонили жити по панських землях, натомість було збільшено платню, що дослідник інтерпретував як збільшення реєстру, а також писав, що вочевидь П. Сагайдачний розраховував, що умови не доведеться виконувати.

Незвичним є зображення морських походів козацтва в контексті проблем польського державного устрою: фактично історик порівняв реєстрове козацтво із найманими військами жовнірів Речі Посполитої та писав, що козаки відшкодовували цими походами собі відсутність платні з боку держави [1, с. 29].

Стосовно Хотинської війни історик виклав думку про те, що поляки своїми походами на Молдавію та Бессарабію давали більший привід для початку польсько-турецької війни, ніж козацькі походи [1, с. 30]. Історик традиційно відмічав, що П. Сагайдачний поставив надання козацької допомоги у залежність від релігійної справи [1, с. 31]. М. Антонович вказував на втрату гетьманської булави напередодні Хотинської кампанії, фактично вже після переговорів з польським урядом. Підставою цього історик вважав позицію «добичницької» частини козацтва, яка звабившись грішми та імовірною здобиччю, обрала собі за гетьмана Я. Бородавку. На думку дослідника, пізніше, в таборі на Дністрі, саме козаки покарали Я. Бородавку за господарчі прорахунки та повернули владу П. Сагайдачному [1, с. 31]. Традиційно історик вказував на заслугу козаків у перемозі польсько-козацького війська. Цікавим є висновок М. Антоновича щодо значення постаті П. Сагайдачного для тогочасного суспільства: «Він залишив нарід спаяним релігійно-національним монолітом з козацтвом, як боевою силою і з незвичайно скріпленим престижем гетьманської влади» [1, с. 31].

Ще одним з істориків, хто розпочав власну наукову діяльність в українських землях став Роман Млиновецький (справжнє ім'я – Р. Бжезький), який на початку 20-х років ХХ ст. опинився в західноукраїнських землях, де вів активу наукову працю, а після II світової війни виїхав до США. Ним була написана загальна праця «Історія українського народу (Нариси з політичної історії)». Сам історик поставив завданням у праці висвітлити докладніше ті події, які до цього «майже промовчувано, чи подано у фальшивому вигляді» [2, с.8]. Основне ідеологічне навантаження дослідника спрямоване на полеміку з московськими істориками та розвінчання міфу про тяжіння двох братніх народів до об'єднання, а тим більше возз'єднання. З огляду на це, як писав сам дослідник, він дозволив собі «так само суверенно повестися з фактами в українському інтересі – як це дозволяють собі робити московські історики в своєму інтересі» [2, с.6]. Р. Млиновецький висвітлював історію козацького періоду критично аналізуючи радянську і частково українську історіографію.

Висвітлюючи постать Петра Конашевича Сагайдачного вчений відзначав велике значення постаті гетьмана для розвитку козацької організації. Історик вважав, що Петро Конашевич реорганізував козацтво після Солоницького погрому. У зв'язку з цим, треба

зауважити, що хронологічних меж діяльності козацького ватажка історик для початкового періоду діяльності П. Сагайдачного на Січі не надав. Дослідник писав, що Петро Конашевич перетворив запорожців у карне, організоване військо, яке зросло під час війн з Московією 1602-1609 років. Отже, можна припустити, що історик вважав П. Сагайдачного організатором козацтва вже на початку 1600-х років [2, с.121]. Історик датував похід на Москву 1617 роком та писав про висування низки вимог П. Конашевичем за козацьку допомогу, які польський уряд обіцяв задовольнити [2, с.121]. Більшість істориків не вказують на цей момент, адже немає жодного свідчення яке б підтвердило існування вимог П. Сагайдачного. В контексті дослідження, вивчаючи постать П. Сагайдачного історик підкреслював, що боронячи православну віру від поляків, гетьман Конашевич приймав значну участь у боротьбі із Московією. Науковець вважав це доказом абсурдності ідеї єдності українського і руського народів в свідомості тодішніх українців.

Полемізуючи з московськими істориками та їх «прислужниками», до яких дослідник відніс і проф. Петровського та Оглобліна, завданням яких, на його думку, було надати наукове підґрунтя ідеологічній ідеї тяжіння двох народів, Р. Млиновецький аналізував посольство П. Сагайдачного до Москви 1620 року.

Справжньою метою посольства 1620 року історик вважав потребу у переговорах з царгородським патріархом щодо справи відновлення ієрархії, зауважимо, що в Москві на той час перебував єрусалимський патріарх. Загалом думка не нова, її висувала низка істориків ХІХ ст. Офіційний лист П. Сагайдачного із пропозицією козацької служби Р. Млиновецький вважав приводом, який був потрібен щоб потрапити до Москви. Також дослідник критикував радянського дослідника К. Гулистого вважаючи, що той цілеспрямовано замовчував мету посольства та писав, що не можна трактувати пропозицію козацької служби як вияв тенденції до єднання. Історик вважав це проявом традиційної для козаків найманої служби, яку в жодному з випадків не можна трактувати як спробу зміни державної приналежності [2, с. 123].

Посилаючись на сучасників Петра Конашевича, Р. Млиновецький характеризував козацького ватажка як великого патріота, борця за віру. По поверненні з Московського походу дослідник вказував, що П. Сагайдачний почав «підготувати відродження української нації», зокрема добився відновлення православної ієрархії, дбав про поширення освіти та підтримку православної церкви. Історик вважав церковну унію інструментом «ворожої політики» Польщі, тому козацтво постало проти неї саме через антинародний, колонізаторський характер унії [2, с.123].

Хотинську війну історик окреслив коротко, відзначивши наявність загальноукраїнських вимог поставлених Петром Сагайдачним. Щодо військових дій Р. Млиновецький вказав: «Український гетьман розбив турків, та сам при тому одержав рану, від якої помер» [2, с. 125].

Таким чином, історики діаспори продовжили історичну наукову традицію висвітлення постаті гетьмана Петра Сагайдачного. В їх поглядах можна простежити певні схожі аспекти. Їх праці вплинули на подальше становлення української наукової думки за межами України.

Література.

1. Антонович М. Історія України. В 4 т.: Т.ІІІ Козаччина і гетьманщина / М. Антонович. – Прага: видавництво Юрія Тищенко, 1941. – 118 с.

2. Млиновецький Р. Історія українського народу (Нариси політичної історії) – Вид 2-е, доп. – Українське наукове товариство, 1953. – 644 с.
3. Рудницький Я.- Б. Із спогадів про Михайла Дмитровича Антоновича/ Я.-Б. Рудницький // Український історик.- 1989. – № 4. – С. 82-89
4. Славінський М. Історія України. УТГІ: Курси українознавства при українській господарській академії у Ч.С.Р. На правах рукопису./ М. Славінський. – Подєбриди, 1933-1934. – 177 с.

Кондратюк Ю. С.

кандидат історичних наук, доцент
Житомирський державний
технологічний університет

БЕРДИЧІВСЬКЕ ГЕТТО

Ключові слова: Бердичів, гетто, євреї.

Keywords: Berdychiv, ghetto, jewries.

Бердичів – невеличке містечко, що знаходиться в Житомирській області на Україні. Воно має багату єврейську історію. Його недарма називали «Волинським Єрусалимом», адже згідно перепису 1897 року тут мешкало 41617 євреїв, що становило 80% населення. В силу ряду політичних, соціальних та економічних чинників першої половини ХХ століття їх кількість різко скоротилася в результаті міграційних процесів. Напередодні Другої світової війни, згідно перепису 1939 р. їх кількість становила 23266 осіб. Напередодні вступу Німецьких військ лише незначна частина з них встигла покинути місто. Майже всіх, хто залишився, чекала страшна доля.

Німці увійшли до Бердичева 7 липня 1941 р. Відразу в районі між місцевим базаром та річкою Гнилоп'ять (так званий район Ятки) було створено гетто. Протягом 7-9 серпня туди почали виселяти єврейське населення. Коли люди виходили зі своїх помешкань, то поліцаї забивали двері. Однак слідом приходили німецькі солдати і здійснювали погроми в житлах: все, що їм було необхідним вони забирали, все інше били і ламали. Не відставали в цьому питанні і місцеві жителі. Користуючись безнаказаністю від нової влади, вдиралися до щойно опустілих помешкань і грабували їх.

Єврейське населення Бердичева масово рухалося у напрямку центру міста, тягнучи за собою пожитки у вузлах, малих дітей на руках та немічних старих. У страшну невідомість йшли цілі родини, друзі, сусіди та й просто знайомі. Їх заселяли у старі халупи по вулицях Штейнівська, Муромська та Старомиська по 5-6 сімей в кожну. Враховуючи той факт, що єврейські родини того часу були достатньо численними, то в кожній кімнаті ютилося біля 10 людей.

Виходити за межі гетто дозволяли лише за продуктами і то лише після шостої години вечора, коли на місцевому базарі придбати вже нічого не можна було. В інший час покидати територію суворо забороняли [2, 552].

Переселення бердичівських євреїв до гетто завершилося 22 серпня 1941 р., а вже 27 серпня каральний загін відібрав звідти біля 1300 молодих та сильних чоловіків, мотивуючи це потребою їх праці на сільськогосподарських роботах в найближчих селах. З гетто їх по кілька десятків відводили на територію базару, допоки не зібрали потрібну кількість. Під вечір сюди стали під'їздити вантажні машини, в які садовили людей і везли за межі міста, де і розстрілювали. Родичі, які залишалися на території гетто нічого не знали про долю своїх близьких. Лише згодом їм вдалося

дізнатися про загибель рідних та знайомих від місцевих поліцаїв. Вони зазначали, що розправа відбувалася неподалік села Хажин Бердичівського району.

Протягом 15-16 вересня 1941 р. бердичівське гетто зменшилося ще на 15 тис. осіб. Напередодні спеціальний німецький загін і поліцаї обходили всі будинки, що знаходилися в межах гетто і виганяли все єврейське населення на територію базару та прилеглі вулиці. Забирали абсолютно всіх. На руках несли навіть важкохворих. На території базару знаходився німецький офіцер – командир загону та начальник поліції Зелінський. Вони перевіряли професії євреїв чоловічої статі. Лікарів, фармацевтів, кваліфікованих ремісників відправляли назад до гетто, декого навіть з сім'ями. Усіх інших погнали в район хутору Шлемарка, що знаходився між дорогами на села Райгородок та Жидівці (сучасна назва Радянське). Там вже попередньо були вкопані ями нашими військовополоненими. Місцеві поліцаї згодом розповідали деталі тієї страшної події. На певній відстані від ями сидів німецький офіцер зі штабом. В оточені німецьких солдат та місцевих поліцаїв євреїв партіями по 40-50 чоловік підводили до нього. Йому вони мали віддати усі наявні у них гроші та цінності. Після цього їх змушували роздягнутися до нижньої білизни. Після цього їх підводили до ям і стріляли. Розправи здійснювали як німці, так і українські поліцаї. Малих дітей часто кидали до ями живими, щоб не витратити на них боєприпаси [1, 67].

Останнє масове виселення євреїв з бердичівського гетто з метою розстрілу відбулося 29-30 жовтня 1941 р. На цей раз вже не зважали на спеціалізацію людей, а забирали усіх. Врятуватися вдалося лише тим, хто попередньо втік з території гетто. Євреїв зігнали до підвалу місцевого музею, який розташовувався в приміщенні костелу Босих кармелітів. Згодом з них знову відібрали кращих спеціалістів (біля 150 осіб). Тих, хто залишився вивели в західну частину міста і розстріляли. Кількість загиблих цього разу налічувала біля 2 тисяч. Тих євреїв, яким вдалося утекти з гетто, згодом вилловлювали і розстріляли поодинокі на Червоній горі.

Станом на 1 березня 1942 р. бердичівське гетто, що знаходилося в районі Яток перестало існувати. Відібраних євреїв-спеціалістів переселили в новостворене гетто на Червоній горі. Звідти їх щоденно зганяли на роботу в різні райони міста. Однак до початку літа розправилися і з ними. Німці продовжували вилловлювати і знищувати поодиноких євреїв та тих, хто їх укривав до останніх днів свого перебування в місті [3, 18].

5 січня 1944 р. місто Бердичів було звільнено від фашистських окупантів. Минали роки, а пам'ять про гетто – місце, звідки починалася «дорога смерті», живе і донині.

Література:

1. Горобчук А. Еврейские святыни Бердичева. Экскурс в прошлое, рассказ о настоящем. – Житомир: ПП «Рута», 2013. – 120 с.
2. Гроссман В. С. Убийство евреев в Бердичеве // В городе Бердичеве. – Екатеринбург: У-Фактория, 2005. – 688 с.
3. Спогади місцевого жителя А. Казмірчука. 23.01.1944 р.//Державний архів Житомирської області ф.2636, оп.1, спр.9, 43 арк.

Товкун Л.П.

Доцент, кандидат історичних наук,
доцент кафедри
медико-біологічних дисциплін і валеології
Державний вищий начальний заклад
«Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»,
Україна

ВНЕСОК ДОНЕЦЬКОГО ІНСТИТУТУ ГІГІЄНИ ПРАЦІ У РОЗВИТОК ГІГІЄНИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ У 20-30-Х.РР. ХХ СТ.

У статті висвітлено основні результати досліджень Донецького інституту гігієни праці у 20-30-х рр. ХХ ст. Вказано, що здійснені дослідження у галузі вивчення і боротьби з силікозом і антракозом Донецьким інститутом гігієни праці відіграли провідну роль для розвитку гігієни праці не тільки в УРСР, а й СРСР у 20-30-х рр. ХХ ст.

Ключові слова: гігієна праці, шахтарі, металурги, Донецький інститут гігієни праці.

Keywords: occupational health, miners, steelmakers, Donetsk Institute of occupational health.

У 20-х розгортання роботи щодо промислово-санітарного нагляду вимагало належної наукової бази для розробки та обґрунтування заходів із оздоровлення умов праці в окремих галузях народного господарства. Так, 14 листопада 1925 р. урядом УРСР у м. Сталіно (Донецьку) був організований філіал Українського інституту робочої медицини. При інституті працювало п'ять лабораторій – хімічна, експериментально-морфологічна, професійної гігієни, клініко-діагностична та гірничо-фізіологічна, а також два відділи – соціальної гігієни та клінічний [4].

Перші дослідження Донецького інституту гігієни праці стосувалися вивчення умов праці робітників мартенівського, рельсо-балочного і сортопрокатного

цехів Сталінського металургійного заводу; розповсюдження різних захворювань, а особливо – захворювань легень; боротьби з пилом у шахтах; умовами праці в різних галузях промисловості; професійного відбору; фізичного розвитку робітників; соціально-гігієнічних умов проживання різних груп населення; оцінки морфологічних і гістологічних досліджень та ін. [1]. Проведення цих робіт пов'язано з діяльністю видатних гігієністів праці І.Я. Штрума, А.Б. Лекаха, І.Н. Кавалерова, М.К. Картмана [3, с. 74].

Так, у Донецькому інституті гігієни праці проводилися ефективні дослідження з вивчення виробничого процесу в шахтах, який відігравав певну роль у пилоутворенні та поширенні пилу. У результаті цих робіт був запропонований метод боротьби із запиленістю під час буріння шпурів, так зване мокре буріння. Крім того, з метою зменшення кількості пилу після підричних робіт були впроваджені методи зрошення забоїв розчинами хлористого кальцію, перевареної солі та вапна, а також використання респіраторів та ін. [2, с. 98].

На початку 30-х р. ХХ ст. гігієністи Донецького інституту гігієни праці розпочали роботу з вивчення гігієни праці та профпатології в гірничорудній промисловості. Зокрема, досліджувалися умови праці робітників, захворюваність пневмоконіозами та розроблялися заходи щодо їх попередження [2, с. 98].

Серед найбільш значних робіт, які були виконані в Донецькому інституті гігієни праці, заслуговують на увагу дослідження, що присвячені етіології і патогенезу пневмоконіозів. На відміну від існуючих на той час уявлення про те, що основним етіологічним фактором пневмоконіозів є вільна двоокис кремнію (SiO_2) і, що антракоз не що інше, як різновид силікозу. В.А. Раввін на основі результатів багаторічних експериментальних досліджень дійшов висновку про самостійність існування антракози, відмінної від інших видів пневмоконіозу своєю генезою (1936). Також було встановлено, що основним етіологічним фактором виникнення антракози є вугільний пил [2, с. 98].

Серед досліджень у галузі промислової токсикології, які були виконані у довоєнні роки, привертають увагу також роботи з вивчення хронічної ртутної інтоксикації та уражень, викликаних впливом продуктів азотно-тукової промисловості. Вивчення отруень ртуттю, обмінних зрушень в організмі, морфологічної картини крові, розробка методів попередження та лікування отруень ртуттю та ін. виконувалися одночасно Донецьким і Харківським інститутами гігієни праці [2, с. 96].

У 1936 р. Донецький інститут гігієни праці перейменували в Інститут гігієни праці та профзахворювань Міністерства здоров'я УРСР. Науково-дослідна робота установи полягала у дослідженні професійних захворювань шахтарів, а саме найбільш актуальної для того часу професійної патології регіону – захворюванням легень (силікозам і антракозам). Так, працівниками цього інституту на базі Нікітівських ртутних рудників (силікоз) і вугільних шахт (антракоз) детально вивчено антракоз серед вугільних робітників Донбасу та умови їх праці, встановлено ранні ознаки антракозу. У результаті проведених численних трудомістких досліджень розроблено профілактичні заходи. Зокрема, запропоновано застосування мокрого буріння з розчином милонафту, що виявилось досить ефективним [5, с. 504]. Також здійснено пилову характеристику шахт Донбасу.

Здійснені дослідження у галузі вивчення і боротьби з силікозом і антракозом Донецьким інститутом гігієни праці відіграли провідну роль для розвитку гігієни праці не тільки в УРСР, а й СРСР у 20-30-х рр. ХХ ст.

У 1931 р. Донецьким інститутом гігієни праці видано збірник «Нистагм углекопов». У ньому розміщено дослідження щодо патогенезу, поширення, клініки і профілактики нистагму у шахтарів (важка форма розладу очей – очі не можуть фокусуватися на певних предметах) [3, с. 74].

У 1935 р. Донецьким інститутом гігієни праці опубліковано низку праць, у яких, разом із викладом деяких питань фізіології і гігієни праці гірників, була надана широка санітарно-гігієнічна характеристика умов праці в шахтах із крутим, похилим і пологим закладанням пластів. У 1936 р. було узагальнено результати досліджень із проблем пневмоконіозу і деяких інших професійних захворювань шахтарів [3, с. 74].

Під час Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. Донецький інститут гігієни праці тимчасово припинив свою діяльність і тільки в 1946 р. був відновлений під новою назвою Донецький науково-дослідний інститут фізіології праці [4].

Таким чином, Донецький інститут гігієни праці здійснив вагомий вклад у розвиток гігієни праці в Україні в 20-30-х рр. ХХ ст. Отримані результати досліджень у галузі вивчення і боротьби з силікозом і антракозом Донецьким інститутом гігієни праці відіграли провідну роль для розвитку гігієни праці не тільки в УРСР, а й СРСР у 20-30-х рр. ХХ ст.

Література

1. Гоженко А.И. 80 лет Научно-исследовательскому институту медико-экологических проблем Донбасса и угольной промышленности (Донецк) / А.И. Гоженко, Л.М. Шафран // Актуальные проблемы транспортной медицины. – 2005. – № 2. – С. 144–145.
2. Грандо А.А. Развитие гигиены в Украинской ССР / А.А. Грандо. – К.: Здоров'я, 1975. – 198 с.
3. Жислин Л.Э. К истории оздоровления условий труда горняков и металлургов Донбасса / Л.Э. Жислин // Материалы к истории гигиены и санитарного дела в УССР / под ред. П.Д. Лещенко, Д.Н. Калюжного, А.А. Грандо. – К., 1959. – С. 71–80.
4. Научно-исследовательскому институту медико-экологических проблем Донбасса и угольной промышленности (НИИ МЭП, г. Донецк) – 80 лет // Український журнал з проблем медицини праці. – 2005. – № 3–4. – С. 113–115.
5. Супоницький М.Я. Гігієна праці та промислово-санітарний нагляд в УРСР / М.Я. Супоницький // Досягнення охорони здоров'я в Українській РСР / Під ред. Л.П. Шупика. – К.: Державне медичне видавництво УРСР, 1958. – С. 504–522.

СЕКЦЈА 12. Nauk medycznych. (Медицинские науки)

ПІД-СЕКЦІЈА 7. Клінічна медицина

В.Р. Панчишин

лікар-хірург
Славутської ЦРЛ,
Хмельницька обл.

А.В. Павлишин

к. мед. наук,
доцент кафедри хірургії №2,
ДВНЗ “Тернопільський державний
медичний університет
Імені І.Я. Горбачевського”
МОЗ України

ОСОБЛИВОСТІ РОЗТАШУВАННЯ ОПТИЧНОГО ПОРТУ ПРИ ХІРУРГІЧНОМУ ЛІКУВАННІ ПРАВОБІЧНОЇ ПАХОВОЇ КИЛИ ТА ЖОВЧНОКАМ’ЯНОЇ ХВОРОБИ

Захворюваність на жовчнокам’яну хворобу (ЖКХ) впродовж останніх десятиліть має тенденцію до зростання, особливо її ускладнені форми [1-4]. На сьогодні поряд з традиційними операціями впроваджуються малоінвазивні втручання, спрямовані на корекцію ускладненої біліарної патології [2,4]. Відомий спосіб виконання лапароскопічної операції (холецистектомії) з приводу жовчекам’яної хвороби здійснюють наступним чином: вибирають місце для доступу (отвору) куди вводиться перший (оптичний) порт, місцем введення першого (оптичного) порту у високих хворих з великою анатомічною відстанню між мечоподібним відростком та лобковим симфізом є точка між мечоподібним відростком та пупком, а у низьких хворих з малою анатомічною відстанню між мечоподібним відростком та лобковим симфізом перший троакар встановлюється між пупком та лобковим симфізом. При хірургічному лікуванні лівобічної пахової кили розріз (доступ) проводиться в лівій здухвинній ділянці [1]. Недоліком даного способу є недостатня клінічна ефективність, яка полягає в необхідності окремих хірургічних доступів для проведення оперативного втручання на лівобічній паховій килі та для розміщення першого (оптичного) порта з метою проведення лапароскопічної операції.

В основу запропонованого способу розташування оптичного порту при хірургічному лікуванні правої пахової кили та жовчнокам’яної хвороби поставлено завдання вдосконалити відомий спосіб, в якому при виконанні симультанних операцій з приводу лівобічних пахових кил та жовчекам’яної хвороби виконуються наступні етапи операційного лікування:

1. Спочатку виконується герніотомія з наступним виділенням грижового мішка лівобічної пахової кили;
2. Після герніотомії виконується обробка грижового мішка з наступною резекцією його частини;
3. Далі виконується малоінвазивна частина, проводиться введення гільзи

«оптичного» троакара в черевну порожнину через грижовий мішок та лігування грижового мішка на троакарі (герметизація черевної порожнини);

4. Наступним етапом є накладання карбоксиперитонеуму та введення типових трьох портів з подальшим виконанням холецистектомії;

5. Безпосереднє видалення жовчевого міхура через грижовий мішок пахової киля після зняття «герметизуючої» лігатури (не потрібно розширювати рану);

6. Прошивне лігування залишку грижового мішка та відсічення мішка над лігатурою, герніопластика, зашивання троакарних ран.

З 1 січня 2014р. по 18.03.16р. в хірургічному відділенні Славутської ЦРЛ виконано 241 лапароскопічні холецистектомії. Симульганні операції при поєднанні ЖКХ та кили передньої черевної стінки виконано комбінованим методом у 17 хворих (пупкова кила – 16 випадків, післяопераційна вентральна кила після лапаротомії – 1 випадок). Перший порт встановлювався через грижовий мішок в усіх випадках. Аутопластика виконана в 14 хворих, аллопластика – у 3 хворих. Видалення ЖМ через грижовий мішок проведено в 10 випадках. Ускладнень не було.

Пропонований спосіб введення першого (оптичного) порта при виконанні симульганних операцій забезпечує суттєві переваги над відомим, адже дозволяє зменшити кількість доступів для хірургічного втручання тим самим знижуючи ймовірність інфікування та скоротити тривалість виконання операційних втручань.

Література:

1. Гойда С. М. Тенденції поширеності жовчнокам'яної хвороби серед населення України / С. М. Гойда // Український медичний часопис. – 2011. – № 4. – С. 112–113.
2. Грубник В. В. Особенности лапароскопических вмешательств у больных с калькулёзным холециститом на фоне цирроза печени / В. В. Грубник, А. Л. Ковальчук, А. С. Дюжев // Клінічна хірургія. – 2007. – № 1. – С. 16–19.
3. Leung E. Biloenteric. Stula et laparoscopic cholecystectomy: rewiev of ten year's experience / E. Leung, P. Kumar // Surgeon. – 2010. – Vol. 8, № 2 – P. 67–70.
4. <http://meduniver.com/Medical/Xirurgia/324.html>

Винокурова О.М.

асистент

Харківського національного

медичного університету

Бойко В.Н., Велентенко В.В.

студенти

Харківського національного

медичного університету

Науковий керівник

д.м.н., проф. Козько В.М.

СПОСІБ ПРОГНОЗУВАННЯ ХРОНІЗАЦІЇ ГОСТРОГО ГЕПАТИТУ В

Ключові слова: вірусні гепатити, прогнозування, хронізація

Key words: viral hepatitis, prognostication, chronicity

Вірусний гепатит В, займаючи одне з провідних місць в інфекційній патології людини, відноситься до ряду найбільш актуальних проблем охорони здоров'я всіх країн світу. Перш за все, це пов'язано з прогресуванням темпів захворюваності, широким розповсюдженням, різноманітністю клінічних проявів, високим ризиком формування хронічного гепатиту, цирозу та раку печінки після перенесеного гострого процесу, значними економічними збитками, пов'язаними з необхідністю значних затрат на лікування й профілактику даного захворювання [1]. Досі не можна достеменно назвати точне число осіб, хворих на гепатит В, адже існує колосальна різниця між рівнями розповсюдженості, приведеними в офіційних документах, і відповідними показниками, отриманими в результаті цільових досліджень населення. За офіційними даними, в усьому світі на гепатит В та С хворіють 400 мільйонів осіб, з них майже 240 млн. хронічною формою гепатиту В, а 130 – 150 млн. – гепатиту С [2]. Для порівняння – ці показники майже в 10 разів перевищують число ВІЛ-інфікованих. Дійсна захворюваність може перевищувати офіційні дані в 8-9 разів. За даними ВООЗ за 2016 рік на його долю щорічно припадає приблизно 1,4 млн. летальних випадків щодо гострої інфекції, а також раку й цирозу печінки як наслідків. Якщо в найближчий час не будуть прийняті термінові заходи по зниженню смертності від гепатиту В то, згідно з прогнозами ВООЗ в найближчі 50-60 років, кількість осіб, інфікованих гепатитом В не лише залишиться на високому рівні – при цьому за період з 2016 по 2030 рр. загинуть 20 млн. осіб [3]. На даний момент Україна займає перше місце за рівнем розповсюдженості гепатиту С в Європі, що складає 3 % від загальної кількості населення. Проте кількість людей, інфікованих вірусом гепатиту В становить 1,1 млн. чоловік, що в процентному складі наздоганяє ВГС. Досить цікава ситуація і з розповсюдженістю хронічних форм ВГВ по регіонах України [4]. У західних регіонах вона складає від 10-15 %, у південних та східних регіонах – до 20-25% [5].

Враховуючи високий ризик хронізації гострого гепатиту В (ГГВ) і труднощі подальшої терапії таких хворих, є важливим у кожному конкретному випадку передбачити можливість хронізації процесу. Тому розробка критеріїв хронізації ГГВ є актуальним та важливим завданням.

Мета: підвищення точності прогнозування хронізації ГГВ шляхом оцінки стану системи простагландинів.

Матеріали та методи:

Результати даної роботи базуються на клінічному спостереженні й обстеженні 182 хворих на гепатит В віком від 15 до 62 років (чоловіків – 94, жінок – 88). Окрему групу склали 30 хворих, у яких спостерігався рецидив гепатиту В (було проведено спостереження за хворими з динамічним контролем за клінічним перебігом, біохімічними показниками та маркерами HBV – інфекції протягом 1 року). Отримані результати лабораторних досліджень порівнювали з показниками, визначеними в 30 практично здорових осіб (донорів). У хворих при рецидиві гепатиту В виконували забір крові з локтєвої вени вранці, натще, у кількості 2 – 3 мл. Кров відстоювали, потім центрифугували протягом 20 хв. і піпеткою відбирали сироватку, у якій визначали вміст 6-keto-PgF_{1α} (Pgl₂) і TxB₂ газохроматографічним методом – використовували хроматограф з дефектом по захопленню електронів (цей метод більш простий та доступний у використанні, ніж радіоімунний).

Результати:

Хворі цієї групи (рецидив HBV) скаржилися на загальну слабкість – 85%, анорексію – 73,5%, підвищення температури – 62%, нудоту – 50%, болісні відчуття в суглобах – 36,5%, біль голови – 36,5%, блювоту – 23%, диспепсію – 13%, шкірний висип – 10%; збільшення розмірів печінки виявлено у 88% хворих.

При рецидиві хвороби виявлено різке збільшення концентрації PgE₂ – у розпалі захворювання визначалися його сліди; крім того, спостерігалася тенденція до зниження вмісту PgE₁ в сполученні з підвищенням PgE₂. Нами виявлено зниження при рецидиві HBV співвідношення 6-keto-PgF_{1α} / TxB₂ до 0,21; цікаво відзначити, що при хронізації процесу воно продовжувало знижуватися й склало 0,17. Щодо виявленого збільшення вмісту PgE₂ при рецидивах треба враховувати, що PgE₂ у великих кількостях поглинається лімфоцитами й інгібує антитілозалежну цитотоксичність клітин-кілерів; при надлишку PgE₂ у сполученні з дефіцитом PgE₁ можлива активація В-лімфоцитів й пригнічення функції Т-лімфоцитів, що може надалі призвести до фіброзу печінки. Це підтверджує думку про несприятливий прогноз рецидивів з огляду на сучасні уявлення щодо перебудови метаболічних процесів печінки в

Показники системи простагландинів у хворих на гепатит В та його рецидиви

Показники		Розпал HBV n-51	Рецидив HBV n-24	Здорові особи n-30
Pg (пг/мл)	TxB ₂	5,97±1,16*	7,26±1,53*	2,64±0,70
	PgF _{2α}	8,29±1,15	6,16±2,75	6,03±2,07
	PgF _{1α}	17,40±3,720*	2,16±0,19*	1,08±0,29
	PgE ₁	38,97±8,280	9,26±1,99*	21,07±5,50
	Pgl ₂	13,01±3,050	1,56±0,92*	6,96±2,20
	PgE ₂	-	124,01±18,60*	4,43±1,62

Примітки:

1* - різниця вірогідна (P<0,05) у порівнянні з групою здорових осіб;

2* – вірогідність різниці показників в розпалі HBV і при виникненні рецидивів (P<0,05).

напрямку активації фіброгенезу як основи розвитку хронічного гепатиту. Визначення співвідношення $6\text{-keto-PgF}_{1\alpha}/\text{TxB}_2$ дозволяє нам прогнозувати хронізацію процесу за рахунок того, що співвідношення $6\text{-keto-PgF}_{1\alpha}/\text{TxB}_2$ вказує на незавершеність патологічного процесу в паренхімі печінки при вірусних гепатитах.

Спосіб ілюструють наступні приклади його клінічного здійснення:

Приклад 1. Хворий Ц., 1985 р.н., удруге потрапив до лікарні зі скаргами на слабкість, зниження апетиту, жовтяницю шкіри і склер, відчуття сухості у роті, темний колір сечі, ахолічний кал, болісні відчуття у правому підребер'ї. Два місяці тому цей хворий проходив лікування у гепатологічному відділенні ОКІЛ с діагнозом: гострий гепатит «В» (HBsAg+) жовтянична форма, середня ступінь тяжкості. В епід.анамнезі – парентеральне вживання наркотичних речовин. Під час об'єктивного дослідження з'ясовано: температура не підвищена, шкіра та склери жовтяничного кольору, серце та легені без особливостей, живіт м'який, під час пальпації чутливий у правому підребер'ї, нижній край печінки виступає із – під реберної дуги на 2 см., селезінка не пальпується, сеча темного кольору, кал ахолічний, супутніх захворювань не виявлено. Лабораторні дані – аналіз крові: еритроцити – $4,5 \times 10^{12}/\text{л}$, Hb – 156 г/л, лейкоцити – $4 \times 10^9/\text{л}$, еозинофіли – 5%, нейтрофіли (паличкоядерні – 1%, сегментоядерні – 31%), лімфоцити – 51%, моноцити – 11%, ШОЕ – 5 мм/г. Біохімічні показники: сулемова проба – 1,6 мл, тимолова – 6 од, активність АлАт – 10,9 ммоль/(л/год), загальний білірубін – 38 мкмоль/л (прямий – 15 мкмоль/л, непрямий – 23 мкмоль/л), лужна фосфатаза – 18 од. Методом ІФА – виявлені anti-HBcorIgM (anti – HCV – відсутні). У хворого діагностован рецидив гострого гепатиту У.

Додатково у хворого був визначений у сироватці крові вміст $6\text{-keto-PgF}_{1\alpha}$ й TxB_2 і розраховано співвідношення $6\text{-keto-PgF}_{1\alpha}/\text{TxB}_2$, яке склало 0,90 пг/мл, що свідчить про незначний ризик хронізації та високу вигоду сприятливого виходу хвороби (одужання). Протягом 12 місяців після виписки із стаціонару у хворого активність АлАт знаходилась у межах нормальних значень, ДНК HBV у сироватці крові не виявлялась, що свідчить про одужання хворого.

Приклад 2. Хвора П., 1980 р.н., удруге потрапила до лікарні зі скаргами на загальну слабкість, анорексію, нудоту, біль та тяжкість у правому підребер'ї. Декілька місяців тому ця хвора проходила лікування у гепатологічному відділенні ОКІЛ з діагнозом: гострий гепатит «В», без жовтянична форма, легкий ступінь тяжкості. В епід.анамнезі – чоловік хворіє на вірусний гепатит «В». Під час об'єктивного дослідження з'ясовано: температура – 37,2 °С, склери та шкіра – нормального кольору, серце та легені без особливостей, живіт м'який, під час пальпації – незначні больові відчуття у правому підребер'ї, нижній край печінки виступає із – під реберної дуги на 1 см., селезінка не пальпується; супутніх захворювань не виявлено. Лабораторні дані – аналіз крові: еритроцити – $3,96 \times 10^{12}/\text{л}$, Hb – 132 г/л, лейкоцити – $5,3 \times 10^9/\text{л}$, еозинофіли – 1%, нейтрофіли (паличкоядерні – 2%, сегментоядерні – 52%), лімфоцити – 36%, моноцити – 9%, ШОЕ – 4 мм/г. Біохімічні показники: сулемова проба – 1,98 мл, тимолова – 2,5 од, активність АлАт – 8 ммоль/(л/год), загальний білірубін – 15 мкмоль/л (прямий – 5 мкмоль/л, непрямий – 10 мкмоль/л), лужна фосфатаза – 4 од. Методом ІФА – виявлено HBsAg, HBeAg, anti – HBcor Ig M (anti – HCV, anti – HBe – негативні), методом ПЛР (полімеразна ланцюгова реакція) – ДНК HBV ++. Хворої діагностовано рецидив гострого гепатиту В.

Додатково у хворої був визначений у сироватці крові вміст 6-keto-PgF_{1α} й TxB₂ і розраховано співвідношення 6-keto-PgF_{1α}/TxV₂, яке склало 0,16 пг/мл, що свідчить про високий ризик хронізації. Протягом 8 місяців після виписки у хворої активність АЛАТ знаходилась стабільно на підвищених цифрах (від 1,4 до 4,5 ммоль (л/год)), визначались методом ІФА HBsAg та методом ПЛР – ДНК HBV, що свідчить про формування у хворої хронічного гепатиту В.

Висновок

Враховувати при прогнозуванні хронізації гепатиту В при рецидиві хвороби зниження співвідношення 6-keto-PgF_{1α}/TxV₂; показник нижче 0,21 пг/мл свідчить за хронізацію процесу, а значення більше 0,21 пг/мл – за сприятливий вихід (одужання).

Література

1. Бабушкина А.В. Украинский медицинский журнал // Хронический гепатит В: прогностические факторы. – 2010.- №1(75). – С. 1 – 11.
2. Вирусные гепатиты – проблемы изучения. // М.И. Михайлов. – 2015. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gastroportal.ru/php/content.php?id=1345>
3. Глобальная стратегия сектора здравоохранения по вирусному гепатиту 2016-2021. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/250042/1/WHO-HIV-2016.06-rus.pdf?ua=1> – С.12-13
4. Голубовская О. А. Вирусный гепатит – это диагноз, а не приговор // Зеркало недели. Украина. – 2013. – №26. – С. 3-4.
5. Вирусный гепатит В: современное состояние проблемы в Украине. Здоров'я України / Інформедіа. – 2015. [Електроний ресурс]. – Режим доступу:<http://health-ua.com/stati/gastroenterology/virusnyiy-gepatit-v-sovremennoe-sostoyanie-problemyi-v-ukraine-i-blizhayshe-perspektivy-2.html>

Андреева Я.А. (Jana O. Andreeva)

к.мед.н., ассистент

кафедры терапии, физиотерапии,

курортологии и профпатологии

ГЗ «ЗМАПО МЗ Украины»

Токаренко А.И. (Olexander I. Tokarenko)

д.мед.н., профессор,

Заведующий кафедрой терапии,

физиотерапии, курортологии

и профпатологии ГЗ «ЗМАПО МЗ Украины»

THE IMPACT OF OBSTRUCTIVE SLEEP APNEA SYNDROME ON CARDIAC AUTONOMIC FUNCTION IN PATIENT WITH NORMAL BODY WEIGHT

Keywords: obstructive sleep apnea syndrome, autonomic function, heart rate variability.

Ключевые слова: синдром обструктивного апноэ сна, автономная функция, вариабельность сердечного ритма.

The variety of sleep disorders and their high prevalence in the population make their diagnosis and treatment one of the most actual problems of modern medicine. Obstructive sleep apnea (OSA) is one of such problem. OSA patients suffer from poor sleep quality, excessive daytime sleepiness, frequent depression, low quality of life and have increased risk of car accidents. The results of numerous studies show that OSA is associated with an increased risk of development and progression of many cardiovascular diseases, obesity, diabetes, etc [1]. Obstructive sleep apnea seems to have an important influence on the autonomic nervous system. Autonomic dysfunction has been suggested as a key feature in the development of cardiac and metabolic consequences of both adult and pediatric OSA. Heart rate variability (HRV) describes the variation between consecutive heart beats, and the regulation of HRV stems from the parasympathetic and sympathetic nervous systems. Numerous studies have demonstrated that the recurrence of the progressive-bradycardia/abrupt-tachycardia pattern observed in patients with OSA is likely the response of autonomic nervous system to apnea's events [2]. The linking mechanisms between OSA and its associated autonomic dysfunctions remain unclear.

The aim of this study was to evaluate the state of autonomic nervous system (ANS) using the parameters of HRV and to elucidate the correlation between the HRV parameters and apnea-hypopnea index (AHI).

Materials and methods. We prospectively studied 27 patients with normal sinus rhythm (23 men and 4 women) who had OSA-characteristic symptoms and 20 healthy participants (16 men and 4 women) without OSA at Central Hospital of Komunars'kogo District, Zaporizhzhya, Ukraine. All participants were enrolled from November 2014 to November 2015. The exclusion criteria for this study were as follows: potential cardiovascular disease, diabetes mellitus, pulmonary disease, thyroid disease, automatic nervous system disorders, other diseases causing daytime sleepiness (e.g., narcolepsy, Willis-Ekbom syndrome, periodic limb movement disorder, simple snoring and upper airway resistance syndrome), a clinical history

of treatment for OSA or a history of medication affecting the HRV analysis results. All participants have BMI < 30 kg/m². The ethics committee of Central Hospital of Komunars' kogo District approved our study. Written consent forms were obtained from all participants.

Before taking the sleep test, all OSA patients completed a questionnaire regarding sleep problems to determine symptoms which may have developed for their sleep disorder. Using this form, basic OSA symptoms including snoring, witnessed apnea, and daytime sleepiness were evaluated. To objectively evaluate excessive daytime sleepiness, the Epworth Sleepiness Scale (ESS) was used.

Screening for OSA severity was performed using complex SOMNOcheck 2 (Weinmann, Germany). To assess the severity of OSA the apnea/hypopnea index (IAH) was determined: the total number of apnea and hypopnea episodes detected when monitoring for the entire period of sleep is divided by the total number of hours of sleep. IAH from 5 to 15 is considered to be mild OSA (6 patients), from 15 to 30 – moderate OSA (15 patients), patients with IAH ≥ 30 are diagnosed to have severe OSA (5 patients) [3].

HRV were examined by 24-h electrocardiographic analysis using CardioSens system (HAI-Medica, Kharkov, Ukraine). The time domain indices of HRV computed were SDNN (standard deviation of all NN intervals), SDSD (standard deviation of differences between adjacent NN intervals), and pNN50% (NN50 count divided by the total number of all NN intervals). In the frequency-domain analysis, the power was calculated for very-low-frequency (VLF), low-frequency (LF), and high-frequency bands (HF). The LF/HF ratio was also included in the statistics. Normalized values of HF (NHF) and LF (NLF) bands have been re-calculated using the formulas of $NLF = LF / (HF + LF)$ and $NHF = HF / (HF + LF)$.

Data are shown as mean ± standard deviation (SD) and statistical analysis was conducted using IBM SPSS software (IBM SPSS version 11.0; USA). Patients were distributed in groups based on their AHI. Groups were compared by means of the Chi-squared test, independent sample t-test or Mann-Whitney U-test. Correlations between measures of sympathetic activity and other variables were calculated using Pearson's or Spearman's correlation analysis as appropriate. Significance level for the primary endpoint was set at 5%.

Results and discussion.

Daytime and nighttime heart rate in patients of the main group was higher, but non-significant differences have been established. Nighttime rhythm in patients with OSA has periodic episodes of severe bradycardia (28 beats / min), which is followed by normalization, tachycardia or arrhythmias. Episodes of bradycardia / tachycardia during sleep when OSA is precisely the reaction of the autonomic nervous system at periods of respiratory arrest. The average nighttime and daytime number of extrasystoles was higher in main group whether night or day.

Significant difference with most indicators of HRV in patients of the main and control group was found. So, SDNN and RMSSD were significantly lower than the corresponding figures in the control group ($p < 0,05$). NN50 values in patients with OSA were not significantly different from the control group in the daytime, but at night NN50 decreased significantly and was lower by 40% from the reference value ($p < 0,05$). There was a pathological increasing in spectral indices during day, such as VLF, LF, LFN, which indicated stable sympathetic activation. There was not significant reduction in spectral indices, such as VLF, LF, LF, at night in main group ($p > 0,05$). Also in OSA – group not obtained sufficient increase of HF and HFN at night as opposed to the control group. The state of autonomic dysfunction has correlation with stage of severity of OSA. The maximum overnight value for SDNN and pNN50 was recorded

in the study group with severe OSA. Furthermore, the mild/moderate OSA group presented a parasympathetic activation in the awake-period, sympathetic activation during daytime period and a reversal to a balance of less parasympathetic modulation during sleep. Our data suggest a more parasympathetic modulation reduction during sleep in the high AHI group. These findings are similar to those reported by other studies [4,5].

Several correlations were found between AHI and measures of HRV. Accordingly to results of correlation analysis, AHI was positively correlated with LF/NF ratio in the night ($r = 0,26, p < 0,05$) and NHF in the night ($r = 0,18, p < 0,05$). Also AHI had significant negative correlation with mean RR interval in the night ($r = -0,14, p < 0,05$). Age was positively associated with mean RR, SDNN and LF/HF band ratio, while mean HR was negatively associated with age. This results are similar to results of other studies [6].

The obtained data we explained that obstruction of the upper airway during sleep and appearance as a result of hypoxia is a powerful stimulus of the autonomic nervous system and could lead to displacement of autonomic balance not only in the night but in the day also. All this changes modified adrenergic systems. This primarily relates to changes in peripheral sensitivity adrenergic receptors. Thus, several experiments showed that patients with OSA decrease the sensitivity of β_2 -adrenergic receptors. In addition, patients with OSA were recorded increase in norepinephrine concentration in the serum.

In conclusion, OSA is associated with an altered autonomic function, as shown by an increased sympathetic activity and decreased parasympathetic activity on HRV analysis. Hypoxia, in particular, is related to an increased sympathetic tone, suggesting that intermittent hypoxia could lead to displacement of autonomic balance not only in the night but in the daytime also.

Conflict of interest. The authors declare they have no conflicts of interest concerning this article.

Referance

1. Jordan, A. Adult obstructive sleep apnoea. //Jordan, A., McSharry, D. and Malhotra, A. //The Lancet. – 2014. – № 383(9918). – p. 736-747.
2. Florian Chouchou1 Cardiac Sympathetic Modulation in Response to Apneas/ Hypopneas through Heart Rate Variability Analysis /Florian Chouchou, Vincent Pichot, Jean-Claude Barthelemy et al.// PLoS One. – 2014. – №9 (1). – Режим доступу:<http://journals.plos.org/plosone/article/asset?id=10.1371/journal.pone.0086434.PDF>.
3. Mansukhani M. International Classification of Sleep Disorders 2 and American Academy of Sleep Medicine Practice Parameters for Central Sleep Apnea. /Mansukhani M., Kolla B. and Ramar K.//Sleep Medicine Clinics. -2014. – 9(1). – p. 1 - 11.
4. Ueno L.M. Day–night pattern of autonomic nervous system modulation in patients with heart failure with and without sleep apnea /L.M.Ueno, L.F. Drager, A.C. Rodrigues, et al. //Int J Cardiol. – 2011. – №148. – p. 53–58.
5. Palma J-A Characterizing the phenotypes of obstructive sleep apnea: clinical, sleep, and autonomic features of obstructive sleep apnea with and without hypoxia. /Palma J-A., Iriarte J., Fernandez S., et al. //Clin Neurophysiol. – 2014. – №125. – p. 1783–1791.
6. Van Eyck A Sleep disordered breathing and autonomic function in overweight and obese children and adolescents / Van Eyck A., Van Hoorenbeek K., De Winter B.Y. // ERJ Open Res. – 2016. – № 2(4). Режим доступу: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5168620/>.

Попіль Марія
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри практичної психології;

Андрій Іваніченко
старший офіцер управління штабу
Командування ВМС ЗС України
капітан 2 рангу

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДІАГНОСТИКИ ТА ПРОФІЛАКТИКИ ПОСТТРАВМАТИЧНИХ СТРЕСОВИХ РОЗЛАДІВ У КОМБАТАНТІВ

У статті розглянуті психологічні наслідки участі військовослужбовців у бойових діях. Зокрема, детально розкрито клінічну картину проявів і діагностику посттравматичного стресового розладу як специфічного стану, що розвивається у комбатантів. Зроблено висновок щодо необхідності відповідної психологічної підготовки бійців та запропоновані методи зниження і локалізації ПТСР.

Постановка завдання. Аналіз досвіду бойових дій у зоні проведення антитерористичної операції свідчить про те, що підвищення бойових (технічних) ха-

ракртеристик засобів ураження, удосконалення методів інформаційно-психологічної боротьби призводить до значного зростання психогенних розладів серед військовослужбовців, що негативно впливає, як на їх боездатність, так і на боездатність частин і підрозділів, а отже, на результат бойових дій в цілому.

22 грудня 2016 року Міністерство оборони України відповіло на громадський запит про загальну кількість загиблих, поранених, пропалих безвісти і полонених військовослужбовців Збройних сил України у ході АТО. За даною інформацією, станом на 21 грудня 2016 року зазначено наступне: *бойові втрати склали 2161 осіб* (з них у 2014 – 1232 чол., 2015 – 722 чол., 2016 – 208 чол.); *небойові втрати – 1456 осіб* (з них у 2014 – 290 чол., 2015 – 908 чол., 2016 – 258 чол.); *було поранено – 7172 осіб* (з них у 2014 – 3414 чол., 2015 – 2582 чол., 2016 – 1176 чол.); *пропали безвісти – 89 осіб* (з них у 2014 – 79 чол., 2015 – 10 чол., 2016 – жодного); у полоні на 21 грудня 2016 року були 53 осіб [9]. Головний військовий прокурор деталізував причини небойових безповоротних втрат комбатантів. Серед них, зокрема: дорожньо-транспортні пригоди – 112 випадків, отруєння, в тому числі, наркотичними, алкогольними засобами – 96, випадків, самогубство – 259 випадків[10]

Там, на передовій, крім бойових поранень військовослужбовці отримують і психічні травми й впоратися з цим вантажем душевного болю їм часом складніше, ніж виликувати тілесні пошкодження. Разом із бойовим досвідом зазнає значних змін й психіка комбатантів, що у свою чергу може впливати на виконання бойових завдань, деформувати типову лінію поведінки людини, її реакцію на зовнішні подразники. Дані тенденції без належної психокорекції можуть призводити до значного погіршення психічного стану військовослужбовців, виникнення адикцій (залежної поведінки), порушення соціальних стосунків, сімейних взаємин, формування психічних розладів, суїцидальних сценаріїв.

Слід зауважити, що перебування у зоні бойових дій - це тільки одна сторона, одна з основних причин, що можуть викликати посттравматичний стресовий стан. Інша, і не менш важлива, пов'язана з тим, як саме людина реагує на травмувальну подію, як вона інтегрує пережите, тобто, йдеться про рівень стресостійкості індивіда, про його особистісні ресурси, якісну своєрідність захисних психологічних механізмів, наявність чи відсутність тісних емоційних зв'язків з оточуючими людьми, підтримки з їхнього боку [3]. Тому відповідна психологічна підготовки бійців, профілактика розвитку та корекція психологічних наслідків участі у бойових діях та реабілітація до мирного життя є *важливою і актуальною проблемою* сучасної практичної психології в цілому, та військової психології, зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато робіт, присвячених досліджуваній проблемі, з'являються після значних військових конфліктів. Вивчення зміни психіки людини у життєвонебезпечних ситуаціях вже давно стало предметом наукових пошуків, спочатку в основному клініцистів (J. Erichsen (1867), H. Oppenheim (1888), E. Stierlin (1909, 1911), E. Kraepelin (1916), B. Galenko (1946), E. Zalkind (1946, 1947), M. Soloviova (1946) та ін). В останні десятиліття до вирішення цих проблем підключилися і психологи. Істотний науковий внесок у дослідження перебігу і механізмів посттравматичного стресового розладу - найбільш поширеного психологічного наслідку участі в бойових діях - внесли такі видні психологи, як: Б. Бадмаев, М. Волошин [4; 5], А. Караян, В. Коханов [2], В. Краснов [2], Е. Лазебная, И. Малкина-Пих [3], Я. Подоляк, Н. Тарабрина

[6], А. Столяренко, Л. Шестопалова [4;5] та багато інших. Над цією проблемою постійно працюють психологічні служби військового округів, місцеві психологічні служби, чий військові підрозділи беруть участь у локальних конфліктах та військових діях.

Однак результати аналізу наукових джерел свідчать про те, що вітчизняною наукою ще недостатньо вивчено психологічні аспекти процесу перебування особистості у зоні бойових дій. До теперішнього часу відсутні державні наукові програми, які були б присвячені дослідженню та вирішенню проблем військовослужбовців – учасників бойових дій.

Виклад основних результатів дослідження. Спектр можливих психічних розладів, пов'язаних з переживанням життєво небезпечних ситуацій, включає гостру реакцію на стрес, ПТСР, розлади адаптації, гострі і транзиторні психотичні розлади, депресивні і тривожні розлади, хронічні зміни особистості. Існують клінічні діагностичні критерії ПТСР, які умовно можна поділити на чотири основні види: А, В, С і D [4].

Критерій А відноситься до травмувальної події. Це означає, що людина перебувала під впливом екстремальної події, пов'язаної із загибеллю або пораненням, і в момент перебування в травмувальній ситуації відчувала інтенсивний страх, жах і почуття безпорадності.

Критерій В – це «вторгнення». Травмувальна подія нав'язливо повторюється в переживаннях у вигляді спогадів про неї, відповідних образах, думках і почуттях, які викликають важкі емоційні переживання, кошмарні сновидіння. Також до критеріїв вторгнення відносяться «флешбек» ефекти – мимовільне, без видимих причин, відтворення з патологічною достовірністю та повнотою почуттів травмувальної ситуації в поєднанні з гострими спалахами страху, паніки або агресії, відчуттям, що травмувальна подія відбувається заново. Можливі навіть прояви фізіологічної, вегетативної гіперреактивності в ситуаціях, які зовні або внутрішньо символізують травмувальну подію.

Критерій С – «уникнення», що має ознаки блокування емоційних реакцій. Характерна емоційна блокада може сприйматися оточуючими як спокій, витримка, емоційна врівноваженість. Насправді це захисний тип поведінки, що має назву «заціпеніння». При цьому людина намагається уникати думок, почуттів або розмов, пов'язаних із травмою, помітно знижується інтерес до життя, може розвинутися часткова психогенна амнезія – нездатність згадати важливі аспекти травми. Виникає почуття відчуженості, ізольованості від оточуючих, що підсилюється порушеннями у спілкуванні, у тому числі із близькими – дружиною, дітьми, друзями, батьками. У взаєминах превалює різкість або негативізм, спостерігається чергування спалаху любові й турботи з відторгненням, емоційною несприйнятливістю, злий сарказм, підвищена вимогливість, демонструється різкий розрив стосунків. У подальшому даний стиль поведінки все більше закріплюється, з'являється почуття «укороченого» майбутнього, «відсутності завтрашнього дня».

Поєднання прагнення повернення психіки до психотравмувальних переживань і стійке їх уникнення призводить до стану амбівалентності, що підсилює внутрішній дискомфорт та субдепресивність (мала депресивність) поведінкових реакцій. Подібна амбівалентність є причиною відмови від улюбленого хобі (до травмоподії), зміни видів діяльності й місць роботи, проживання. Цей стан з високим негативізмом є причиною крайньої необов'язковості людини із ПТСР у спілкуванні та професійній діяльності.

Критерій D – «гіперактивація». Стійкі симптоми, які відбивають перевагу процесів збудження над гальмування, що з'явилися після травми. Характеризуються симптомами порушеннями сну, підвищеною дратівливістю й гнівливістю, ускладненнями уваги, пам'яті, ситуативною неуважністю, гіпертрофованою пильністю у звичайній життєдіяльності, невмотивованою схильністю до ризику і швидкою психофізичною виснажливістю при протіканні реакцій, гіпертрофованою стартовою реакцією на раптовий подразник, високим рівнем фізіологічної реактивності на події, асоціативно подібні до психотравмувальних.

На думку закордонних психологів для діагностики ПТСР необхідна наявність не менш двох з перерахованих симптомів, що відображають підвищений рівень збудливості.

Перераховані вище симптоми створюють сприятливе підґрунтя для алкоголізації або наркотизації організму, причому це відбувається більш непомітно й глибоко для того, хто страждає на ПТСР. Приміром, алкогольна залежність організму з'являється у постраждалих від ПТСР за 4-5 тижнів, що в 10-12 разів вище, ніж у людини без наявності посттравматичних стресових розладів. Крім того, реальним є дуже високий відсоток сексуальних розладів різного характеру на психологічному підґрунті в сполученні зі швидкою фізіологічною виснажливістю під впливом симптомів ПТСР.

Як правило, із травмувальними подіями пов'язане й почуття провини, що може переноситися на звичайну життєдіяльність, психологічно «розмивати» соціально значущий «Я – образ», створювати переживання внутрішньої вразливості й нікчемності. Прихована форма підвищеної потреби підтвердження значущості своєї особистості, свого «Я» часто виражається в самоосвіті. Самоприпинення може поєднуватися із хвастощами, аналогічними прикладами власної значущості. Характерна підвищена сугестивність.

Слід зазначити, що на рівні соматичних захворювань в осіб, що мають ПТСР існують закономірності й особливості протікання. **Зокрема:**

- об'єктивні методи досліджень на початковому етапі не підтверджують наявність захворювання;
- звичайні методи лікування при виявлених захворюваннях дають короткотерміновий результат покращання самопочуття;
- оскільки ПТСР має психологічну основу, тільки з поєднанням психотерапевтичними методами досягаються надійні результати локалізації ПТСР [3].

З метою визначення актуального психологічного статусу військовослужбовців, що несли службу у зоні АТО нами було обстежено 40 осіб, віком від 21 до 35 років. Хлопці брали участь у бойових діях від 2 до 6 місяців. Було проведено бесіду яка мала на меті вирішення не тільки діагностичних, а й психотерапевтичних завдань та застосовано наступні тестові методики: опитувальник депресивності А. Бека, шкала Спілберґера–Ханіна для визначення особистісної та ситуативної тривожності, методика «Самопочуття, активності, настрою» (тест САН).

Процес проведення діагностичної бесіди можливий за умови подолання комунікативного бар'єру, який, як правило, виникає у військовослужбовців щодо інформації, пов'язаної з пережитим психотравмувальним досвідом. Проведення діагностичної бесіди дозволило військовослужбовцям розповісти про те, що з ними сталося, відреагувати емоціями, пов'язаними з важким для спогадів періодом їхнього

життя, поглянути на подію зі сторони, відновити цілісну картину значущих для актуального психічного стану подій, глибше усвідомити, а, можливо, переосмислити те, що вони пережили у психотравмувальній ситуації і те, як це вплинуло на їхні наступні вчинки, життєдіяльність і здоров'я. Маємо сподівання, що повноцінне проведення діагностичної бесіди сприяло також психологічній підготовці військовослужбовців до подальшої участі в реабілітаційній роботі.

Нами виділено низку чинників, які, на думку військовослужбовців, мали найбільше значення у виникненні психічних проблем, у тому числі фонові психотравмувальні фактори бойової обстановки (тривале перебування в умовах війни, інтенсивність бойових дій тощо), особливості індивідуальних реакцій на вітальну загрозу, психічний та загальний шок у момент поранення тощо. Хлопці також відмічали бажання зняти нервово-психічне напруження алкоголем, помітними були спалахи агресії, гніву при пригадуванні певних подій.

При тестуванні було виявлено позитивний результат тривожності у 70% обстежуваних, з них у 30% відмічено високий рівень цього симптому. Потрібно зауважити, що тривога мала реактивний характер, і лише у 3 військовослужбовців виявлено високий особистісний її рівень.

Дані психодіагностичного обстеження, отриманні за тестом САН свідчать про зниження емоційного тону, притаманність пригніченого настрою, зниження психічної активації та самовпевненості.

Дослідники вважають депресію фундаментальним симптомом ПТРС. Шкала дозволила нам виявити невротичну депресію у 50% обстежених, а астенію – у 80%. На нашу думку, основою даного симптому є не стільки фізичне знесилення, скільки когнітивне, що призводить до зменшення концентрації уваги, пам'яті, дефіциту емоційно-вольової сфери. За умов необхідності прийняття швидких рішень і повсякчасної загрози життю ці розлади можуть стати базовими причинами порушення адаптації та створення несприятливих ситуацій.

Комплексний аналіз отриманих даних свідчить про необхідність розробки організованого психологічного впливу, спрямованого на відновлення такого стану психічного здоров'я військовослужбовців, що дозволяє їм досить ефективно вирішувати бойові й службові завдання. Для військових психологів, офіцерів по роботі з особовим складом рекомендуються наступні методи профілактики, зниження і локалізації ПТРС серед військовослужбовців.

Метод перемикання уваги, включення в діяльність шляхом деталізації і персональної чіткості команд, зміна діяльності. Реалізовується шляхом формування бойових груп, розрахунків з урахуванням психологічної стійкості військовослужбовців, характеру передбачуваних психогенів, наявності посттравматичного досвіду попередньої служби. За можливості здійснюється використання засобів відновлення й зміцнення здоров'я військовослужбовців (досвід показує, що це локалізує до 70% швидких реакцій ПТРС) [1].

Метод «обговорення стресу» є необхідним як під час звичайної життєдіяльності військ, так і під час бойових дій та виходу з них. Цілями є: озброєння військовослужбовців знаннями про закономірний характер проявів астенічних реакцій при виконанні завдань, формах їх проявів, способах і методах ліквідації наслідків стресу; надання непрямої і прямої групової підтримки; обмін досвідом переживання стресових факторів, на-

буття психологічного досвіду співпереживання, підкріплення (формування) впевненості в закономірності психологічних реакцій у більшості військовослужбовців; отримання нового досвіду подолання астеничних реакцій на фактори екстремальної обстановки.

Мета дебрифінгу – мінімізація і зняття страждань військовослужбовців. Важливим є проведення дебрифінгу в перші 48 годин після травмувальної події. Основним механізмом дебрифінгу є техніка «закриття минулого», яка полягає у підбитті своєрідного підсумку того, що було пережито, і в демонстративному, фіксованому розриві зі своїми тривогами, сумнівами, нічними кошмарами.

В даний час найбільш широке застосування в арміях різних держав знаходять такі способи психологічної реабілітації, як: *фізіологічні* (глибокий сон, якісна їжа, відпочинок тощо); *аутогенні* (аутотренінг, саморегуляція, медитація); *медикаментозні, організаційні; психотерапевтичні* (раціональна психотерапія, музико-, бібліо-, імаго-, арттерапія та ін.). Включення в діяльність підрозділів, військовослужбовців елементів перебіжок, прискорених пересувань, можливості фізичних вправ і особливо колективних спортивних ігор з метою «спалювання» накопичених в організмі під впливом стресових факторів бою адреналіну й норадреналіну. Особлива увага приділяється військовослужбовцям, які перебувають у процесі бою в стані змушеної обмеженої рухливості – в окопах, у засідці, у бронетехніці тощо.

Таким чином, в бойовій обстановці досягається збереження боєздатності військовослужбовців, та уникнення ними розвитку ПТСР згодом. **Перспективним завданням**, ми вважаємо, подальше комплексне і багатопланове вивчення наслідків перебування у бойовій обстановці та пошук ефективних і якісних шляхів розв'язання проблеми психологічної підготовки особового складу збройних сил України.

Список використаних джерел

1. Діагностика, терапія та профілактика медико-психологічних наслідків бойових дій в сучасних умовах. [Методичні рекомендації] / Укладачі д.мед.наук, проф. Волошин П.В. та ін. – Київ, 2014 – 67с.
2. Коханов В.П. Психиатрия катастроф и чрезвычайных ситуаций / В.П. Коханов, В.Н. Краснов. – М.: Практическая медицина, 2008 – 448 с.
3. Малкина-Пих И. Г. Психологическая помощь в кризисных ситуациях / И.Г. Малкина-Пих, – М.: Изд-во Эксмо, 2005. - 960 с.
4. Посттравматичні стресові розлади: діагностика, лікування, реабілітація: методичні рекомендації / уклад.: Волошин П.В., Шестопалова Л.Ф., Підкоритов В.С. та ін. – Харків, 2002. – 47 с.
5. Розлади адаптації: діагностика, лікування, реабілітація: методичні рекомендації / уклад.: Волошин П.В., Марута Н.О., Шестопалова Л.Ф. та ін. – Харків, 2009. – 32 с.
6. Тарабрина Н.В. Практикум по психологии посттравматического стресса / Н.В. Тарабрина. – СПб: Питер, 2001. – 272 с.
7. Чабан О.С. Психотерапия при ПТСР должна быть направлена на создание новой когнитивной модели жизнедеятельности / О.С. Чабан // *Нейро News: психоневрология и нейропсихиатрия*. – 2010. – №2 (21). – С. 5–8
8. <http://www.mil.gov.ua/>
9. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2032798-matios-nebojovi-vtrati-zsu-nadonbasi-1294-bijca.html>

Чайкина Н.А.

PhD., к. психол. н.,
доцент кафедры психологии
Полтавского национального
педагогического университета
имени В.Г.Короленка

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ИНСТРУМЕНТАРИЙ ИССЛЕДОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ АДАПТАЦИИ ЛИЧНОСТИ

Ключевые слова: профессиональная адаптация, психология производственной среды, инструментарий, методики, диспозиционные и рефлексивные характеристики.

Keywords: professional adaptation, psychology of production environment, tools, methods, disposition and reflective characteristics.

Исследование профессиональной адаптации личности целесообразно проводить с учетом факторов, которые определяют активное взаимодействие личности и профессиональной среды. Эффективность профессиональной адаптации молодых специалистов в значительной мере определяется показателями, характеризующими их адаптивность, как перед началом непосредственной профессиональной деятельности (этап допрофессиональной подготовки), в начале выполнения производственных функций (этап молодого специалиста), так и в процессе реализации профессиональной умелости и самостоятельности (этап компетентности).

Продолжая наши исследования [Н.Чайкина 1988-2016] в направлении **диспозиционно-рефлексивной концепции адаптации личности**, которая предполагает рассматривать профессиональную адаптацию специалиста через соотношение ее структурных элементов, что образуют инвариантно организованную систему, где базовые компоненты определяют устойчивость поведения, чувств и отношений с людьми, а ситуационные – готовность к оценке и действий в конкретных условиях профессиональной деятельности, психологическое обеспечение диагностики профессиональной адаптации специалиста подразумевает комплексность учета всех ее характеристик [2-7]. Такой подход предполагает рассматривать взаиморасположение «Я»-базового и «Я»-ситуационного через степень совпадений ожиданий (представлений) молодого специалиста о производственной деятельности с реальной психологией производственной среды, включая и степень реализации необходимых профессионально важных качеств [5].

Анализ методов различных направлений исследования профессиональной адаптации позволяет выработать обобщенный инструментарий изучения этого процесса. Применяя комплекс методов и методик, соответствующих показателям профессиональной адаптации, можно получить представление о характере этого явления в различных его аспектах. *Показатель диспозиционных характеристик* профессиональной адаптации личности включает в себя исследование уровня профес-

сиональной адаптации, содержание объекта адаптации (социальная ситуация развития или личностные новообразования) и деятельной структуры профессиональной адаптации, то есть все то, что включено в психологию производственной среды. *Показатель рефлексивных характеристик* профессиональной адаптации личности включает в себя исследование образа «Я»-специалист и соответствие интерактивно-коммуникативной среды и типа доминирующих эмоций [2,5].

Психология производственной среды предполагает изучение развития личности в реальной системе условий, внешних сил и мотивов, которые воздействуют на специалиста, включая систему объективных и субъективных элементов профессиональной адаптации, объединяющихся в деятельности специалиста. Произведенный нами анализ показывает, что большинство исследователей при изучении объективных и субъективных элементов профессиональной адаптации используют различные инструментарии.

Часто к объективным элементам профессиональной адаптации исследователи относят: содержательные и формальные особенности профессионального труда (используется методика составления профессиограмм), их влияние на личность (используется наблюдение, анкетирование), выделяются ее профессионально важные свойств (используется оценка качеств, соотношение производственных и других интересов); уровень профессиональной подготовки и общественная значимость труда (используется анализ документов) и профессионально-квалификационный рост (используется составление и анализ личных карточек работника).

Тогда как к субъективным элементам относят: межличностные отношения (используется шкала приемлемости), социально-психологический климат (используется социометрия, критерии деловой включенности, метод парных сравнений), групповые нормы, ценности (используется методика иерархии целей личности и группы), стереотипы сознания (используется тест «Кто Я?», психологическая автобиография), степень осознания личностью своего статуса (используется анкеты, метод взаимных характеристик), ролевая определенность (используется ролевой профиль специалиста, характер мотивации) и многократное прогнозирование производственной ситуации (используется цветопись настроения, диагностика свойств нервной системы, наблюдение), тактика адаптивного/неадаптивного поведения (используется проективно-ассоциативно-логический тест, тесты на уровень адаптации и эмоциональной направленности) [3].

Это далеко не полный перечень методических средств используемых для изучения профессиональной адаптации. Значительные трудности вызывает необходимость сочетания объективных и субъективных показателей уровня адаптированности, диагностика полноты, успешности и структуры профессиональной адаптации личности. На наш взгляд более целесообразно учитывать разные характеристики профессиональной адаптации в системе взаимосвязи между структурными элементами этого процесса, которые позволяют выделять показатели, детерминирующие их, с позиции диспозиционно-рефлексивного подхода [7].

Для диагностики диспозиционных характеристик (от лат. *dispositio* – расположение) адаптирующейся личности предлагается использовать апробированный нами «Тест приспособления» Х.Белла (модифицированный Н.Чайкиной) [4]. Это многофакторный тест в котором более информативными для профессиональной адапта-

ции (Н.Чайкина, 1997) оказались три шкалы: субмиссивность (с), эмоциональность (d), гостильность (е), что позволяет диагностировать их уровень (низкий, средний и высокий). Шкала «с»-субмиссивность включает в себя 35 вопросов о стойкости/нестойкости поведения личности в различных производственных ситуациях; шкала «d»-эмоциональность включает в себя 34 вопроса о позитивных/негативных реакциях человека на различные производственные ситуации; шкала «е»-гостильность включает в себя 30 вопросов о дружелюбии/враждебности в отношениях с другими людьми. Диспозиционные характеристики связывают готовность/не готовность личности к адаптации в данной производственной ситуации с условиями предшествующей деятельности, в которых формируется устойчивая предрасположенность к реализации определенных адаптивных стратегий действия.

Для диагностики рефлексивных характеристик адаптирующейся личности предлагается использовать модифицированный и апробированный нами опросник «Образ «Я»-специалист в деятельной структуре профессиональной адаптации» (В.Моргун – Н.Чайкина) [1,3,4,5]. Данная методика позволяет диагностировать уровень профессиональной адаптации (низкий, средний, высокий) через степень совпадений «Я»-базового и «Я»-ситуационное; определить ее объект (идет адаптация к социальной ситуации развития или к личностным новообразованиям); ее деятельную структуру по: содержанию направленности (предметно-орудийная, общение, самодеятельность), уровню освоения (обучение, воспроизведение, творчество), форме реализации (моторная, перцептивная, рече-мыслительная), пространственно-временным ориентациям (ориентация на прошлое, настоящее, будущее), эмоциональному отношению к профессиональной деятельности (негативное, амбивалентное, положительное) и тип образа «Я»-специалист (деловой, коммуникатор, экзистенциалист, ученик, исполнитель, творец, преобразователь, атрибуционист, перфекционист, опытный, конъюнктурщик, прогнозист, пессимист, неопределенный, оптимист) [6].

Специалист будет адаптированным к профессиональной деятельности если показатели «Я»-базового и «Я»-ситуационного будут максимально сближены по общей инварианте (допускается разница до 9 баллов). Если взаиморасположение показателей «Я»-базового и «Я»-ситуационного находятся в диссонансе, то специалист испытывает напряжение и дезадаптацию к своей деятельности.

Такой психологический инструментарий изучения профессиональной адаптации личности позволяет с наибольшей долей вероятности прогнозировать успешность и полноту овладения профессией, когда целостная личность специалиста будет представлять собой интеграцию «Я»-базового и «Я»-ситуационного.

Литература:

1. Моргун В.Ф. Моністична концепція багатовимірного розвитку особистості / Володимир Федорович Моргун. – // Психолог. – № 20 (68), 2003. – 32 с.
2. Чайкина Н.А. Методики изучения профессиональной адаптации / Наталия Чайкина – Полтава, 1988. – 29с.
3. Чайкина Н.А. Психологическая структура профессиональной адаптации молодого учителя: Дисс.... канд. психолог. наук – Киев, 1996. – 157с.
4. Чайкіна Н.О. Комплекс психологічних методів дослідження професійної адаптації молодого вчителя: навч. посібник / Наталія Олександрівна Чайкіна – Київ, – 40с.

5. Чайкіна Н.О. Методичні засади співвідношення Я-базового і Я-ситуаційного у структурі професійної адаптації // Практична психологія та соціальна робота: науково-практичний освітньо-методичний журнал. – Київ, 2012. № 6. – С.14-20.
6. Чайкіна Н.О. Роль образу «Я»-фахівець у діяльній структурі професійної адаптації / Наталія Олександрівна Чайкіна // Науковий журнал «Український психолого-педагогічний науковий збірник». – Львів, 2015 – № 5 (05). – С. 142-146.
7. Чайкіна Н.О. Особенности деятельности структуры допрофессиональной адаптации будущих психологов. / Z 40 Zbiór artykułow naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo- Praktycznej «Osiągnięcia naukowe, rozwój, propozycje « z okazji 200-lecia Uniwersytetu Warszawskiego. – Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», – 82 str. – Część 6.- C. 44-46.

ПРОФЕСІЙНА РЕФЛЕКСІЯ ЯК УМОВА СПІВ-БУТТЯ ВЧИТЕЛЯ ТА УЧНІВ

Ключеві слова: діяльність, відносини, зв'язок, спів-буття, навчальна спільність, професійна рефлексія вчителя, соціально-діяльнісний підхід.

Keywords: activity, relation, association, co-existence, learning community, teacher's professional reflection, social-activity approach.

Постановка проблеми. Спроба науковців визначити точку відліку в оцінці критеріїв розвитку особистості вчителя в сфері професійної діяльності, породила різні наукові підходи щодо розуміння сутності його професійно-значущих властивостей. Достатньо поширеної в психолого-педагогічній науці є традиція визначення структурних складових особистості вчителя, виходячи із аналізу змісту педагогічної діяльності. Наприклад, відомий структурно-функціональний підхід до педагогічної діяльності Н.В. Кузьміної, заклав основу для визначення основних професійних здібностей вчителя. Розгляд сфер суб'єктності вчителя в професії дозволив виявити А.К. Маркової перелік професійних вмінь та навичок вчителя. Аналіз домінуючого змісту професійної діяльності став основою для визначення мотиваційних утворень особистості та професійної спрямованості вчителя (Л.М. Мітіна).

Виклад основного матеріалу. Водночас, відкритими залишаються питання щодо особистісного компоненту діяльності. Так, аналіз педагогічної діяльності на рівні основних її одиниць (мотив, ціль, дія, операція, умови) не може визначити специфіку педагогічної праці. Необхідно вийти за рамки абстрактного опису структури діяльності та виявити її системоутворюючий початок. На думку Ю.М. Кулюткіна цим початком, що визначає психологічний зміст педагогічної діяльності, є ставлення вчителя до учнів. « Ми не можемо раціонально інтерпретувати поняття «вчитель» поза його ставленням до учня. Та навпаки, поняття «учень» може набути смисл, тільки як взяте у його відношенні до вчителя» [2,10].

Відносини «вчитель-учні» є онтологічної ознакою професійної діяльності педагога та психологічною складовою їх спів-буття. В.І. Слободчиков та Г.А. Цукерман розглядають спів-буття як категорію інтерпсихічного, що відображає внутрішні суперечності та рушійні сили будь якої людської спільності, у якій можливо вільне самовизначення кожного, хто входить до неї [4]. В основі спів-буття людей знаходяться відносини та зв'язки. Відносини є результатом порівняння двох (будь яких) учасників відносин за обраною (або заданою), але єдиною для них основою. Зв'язок – це спеціалізовані відношення, у яких зміна одних явищ є причиною зміни інших. Одночасність існування та взаємодія цих різноспрямованих процесів, на думку В.І. Слободчикова, дозволяє розглядати феномен спів-буття рухливим, сприяючим, у нормі, до розвитку, до виникнення все більш складних видів єдності зв'язків та відношень [3]. Спів-буття є справжньою ситуацією розвитку, де вперше народжуються специ-

фічні людські здібності, функціональні органи суб'єктивності, що у подальшому дозволяють дитині виявити самоставлення до власної життєдіяльності [3,17].

Навчальна діяльність, що забезпечує спів-буття вчителя та учня, набуває ознак діяльності, яка реалізує самовизначення та самозміни дитини у навчальній спільності, сприяє формуванню позиції учня.

Однак, вчитель є не тільки учасником спів-буття із учнем, але є його організатором. Він визначає як предметно-дидактичну основу зв'язків та відносин із учнем, так й виявляє соціокультурну позицію по відношенню до учнів. Ця позиція має дихотомічний зміст. Перша, характеризує орієнтацію на ототожнення, що є основою залучення школяра до загальнолюдських форм культури. Друга – на відокремлення як перетворення зв'язків та відношень, як умови становлення індивідуальності, суб'єктності учня. Г.А. Цукерман та В.І. Слободчиков називають ці позиції дорослого позиціями «умільця» та «вчителя». Дорослий, що навчає дитину у предметній співпраці різним вмінням є «умільцем». «Вчитель» же вчить дитину не стільки діяти, скільки попередньо вчитися діям. Звичайно, що доросла людина має володіти арсеном дій як «вчителя» так й «умільця», але вона має доцільно визначати прояв цих позицій залежно від особливостей педагогічної ситуації у взаємодії з учнем. Таким чином, спів-буття учителя з учнями потребує від нього розвиненої професійної рефлексії.

Існуючи підходи до розуміння професійної рефлексії вчителя, що орієнтовані переважно на дослідницьку та інноваційно-творчу природу рефлексії як засобу або механізму пізнання та саморозвитку особистості педагога, не враховують онтологічного виміру його професійної діяльності. Ця задача має бути розв'язана лише з позиції соціально-діяльнісного підходу [1]. В рамках цього підходу рефлексія розглядається як властивість суб'єкта, що дозволяє усвідомлювати, регулювати власну діяльність, яка опосередкована процесом спілкування, та взаємодією із іншими людьми. Тобто, в самому широкому сенсі рефлексивні процеси забезпечують процесуально-психічний бік діяльності, якій детерміновано не тільки мотивом та метою, але й статусно-рольовими характеристиками, ціннісними орієнтаціями, нормативним регулюванням у конкретній групі чи спільності.

З позиції цього підходу, професійна рефлексія вчителя є системною властивістю особистості, яка забезпечує усвідомлення та регуляцію вчителем складових професійної діяльності, що здійснюється з урахуванням вимог спів-буття з учнями, спрямованого на розвиток їх суб'єктності в навчально-виховному процесі (самотождності в середині спів-буття з іншими, усвідомленням власних цілей, бажань, здібностей та особистісних якостей). Іншими словами, професійна рефлексія здійснює регуляцію власних дій вчителя на основі усвідомлення ним меж власного «Я» та «Я» особистості учня.

Онтологічний аналіз психологічної природи професійної рефлексії вчителя в рамках соціально-діяльнісного підходу дозволяє визначити такі її функції: інтеграцію та диференціацію численних власних та децентрованих (з позиції іншого) презентацій структурних складових педагогічної взаємодії в свідомості учителя; породження смислу та усвідомлення значень в організації вчителем професійної дії; контроль за процесуально-психічним забезпеченням професійної діяльності в рамках конкретної педагогічної ситуації; регуляцію педагогічної дії із врахуванням усвідомлюваних меж власного «Я» та «Я» особистості учня; творчої зміни смислових

утворень особистості, що забезпечують професійний розвиток вчителя у напрямку соціально-значущих функцій педагога.

Специфічною особливістю рефлексії вчителя, з точки зору соціально-діяльнісного підходу, є її високий ступінь децентрації, як здатності розуміти явища з позиції іншого. Вчитель має здійснювати рефлексію внутрішньої основи дії учня та водночас усвідомити основи організації власних дій, спрямованих на вирішення навчального завдання та конструювання методичних підходів для корекції та розвитку відповідних дій учня в рамках психологічного спів-буття з ним.

Список використаних джерел

1. Мирошник О.Г. Концепції педагогічної рефлексії у психологічних дослідженнях /О.Г. Мирошник // Психологія і особистість. Науковий журнал. – 2016. – №2 (10). – Частина 1. – С.189-199.
2. Мышление учителя: личностные механизмы и понятийный аппарат/ Под ред. Ю.Н. Кулюткина, Г.С. Сухобской. – М.: Педагогика, 1990. – 104 с.
3. Слободчиков В. И. Психологические проблемы становления внутреннего мира человека /В.И. Слободчиков // Вопросы психологии. – 1986. – № 6. – С.14-23.
4. Слободчиков В.И. Генезис рефлексивного сознания в младшем школьном возрасте /В.И. Слободчиков, Г.А. Цукерман // Вопросы психологии. – 1990. – № 3. –С.25-36.

ЕТНІЧНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Анотація: окреслено особливості етнічної ідентичності особистості, проаналізовано показники етнічної ідентичності та чинники її формування в сучасній українській молоді

Ключові слова / Keywords: етнічна ідентичність / ethnic identity, види етнічної ідентичності / types of ethnic identity, толерантність / tolerance, значущість етнічної ідентичності / importance of ethnic identity

Сьогодні проблема толерантності набуває особливої актуальності у зв'язку з процесами інтеграції України у європростір, де зіштовхуються релігійні, національні та етнічні ідентичності різних культур та народів. Тому етнічна толерантність набуває статусу цінності, без якої неможливо будувати демократичне суспільство.

Етнічна толерантність, з однієї сторони, є необхідною умовою збереження миру, а з другої – основою інтеграції зі світовим простором в умовах сучасних глобалізаційних процесів. Відтак, саме процес інтеграції передбачає сумісність представників різних етнічних груп, які ґрунтуються на принципі толерантності. Важливою умовою вивчення механізмів гармонійного полікультурного спілкування є визначення чітких меж між етнічною толерантністю як визнанням інших культур і цінностей та етнічною ідентичністю як чітким усвідомленням своєї приналежності до етнічної групи.

Етнічна ідентичність є набутою динамічною характеристикою особистості. Зовнішні чинники, які пов'язані із змінами у житті суспільства можуть зумовлювати переосмислення людиною ролі етнічної приналежності та призводити до трансформації її етнічної ідентичності [1]. Сучасна людина розвивається в поліетнічному середовищі, у якому одночасно співіснують велика кількість різноманітних етнічних культур і традицій.

Усвідомлення людьми своєї етнічної приналежності значно варіює від того, чи живуть вони в поліетнічному або моноетнічному середовищі. Ситуація міжетнічного спілкування дає індивіду більше можливостей для набуття знань про особливості своєї та інших етнічних груп, сприяє розвитку міжетнічного розуміння і формуванню комунікативних навичок [2]. Відсутність досвіду міжетнічного спілкування обумовлює, з одного боку, меншу схильність до подібних контактів, з іншого боку, менший інтерес до власної етнічності. Етнічна ідентичність більш чітко усвідомлюється, а знання про відмінності між групами формуються раніше, якщо людина живе в поліетнічному середовищі.

Етнічна ідентичність – це надзвичайно важлива структура самосвідомості, яка зумовлює найбільш соціально значущі форми поведінки і впливає на взаємини між людьми, починаючи від міжособистісних до міждержавних.

Етнічна ідентичність є формою соціальної ідентичності та полягає у прийнятті суб'єктом цінностей, норм, моделей поведінки своєї етногрупи [5].

За Г. Солдатовою формування етнічного в особистості зумовлене сукупністю взаємозв'язаних процесів, серед яких виділяють: процес етнічної ідентифікації, який розглядають як ототожнення та самовизначення особистості через етнічну групу; процес міжетнічної диференціації, під яким розуміють розділення «своєї» і «чужих» етнічних груп і усвідомлення присутності в них певних міжетнічних відмінностей, серед яких можуть бути різні традиції, цінності, норми, мова і культурна специфіка; процес усвідомлення ставлення до «своєї» і «чужим» етнічним групам [3]. Етнічна ідентичність включає в себе як усвідомлені, так і несвідомі компоненти, ось чому описані процеси можуть відбуватися як на рівні свідомості, так і несвідомо.

Процес інтеграції країни зазвичай супроводжується труднощами у взаємодії громадян, що є носіями різних національно-культурних просторів. Такі труднощі можуть знаходити своє відображення у проявах не толерантного ставлення до людей, які розмовляють іншою мовою, мають інші релігійні погляди чи цінності.

Чутливою до питання етнічної толерантності є студентська молодь. Сьогодні інтеграція в європейський освітній простір, підписання міжнародних угод в галузі освіти поступово приводить до збільшення іноземних студентів, які навчаються в вітчизняних вузах та наших студентів, які мають змогу отримувати досвід у європейській навчальних закладах. Це, у свою чергу, актуалізує питання толерантності серед студентської молоді стосовно представників інших етнічних груп.

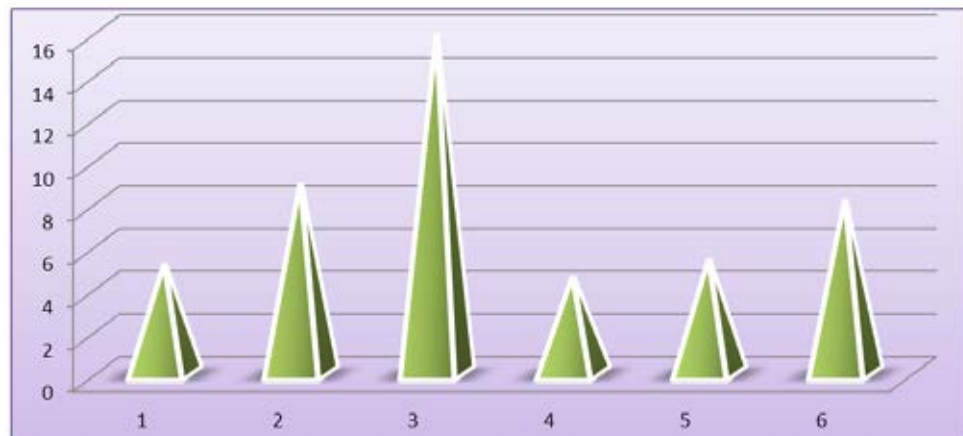
Нами було здійснено емпіричне вивчення психологічних особливостей етнічної ідентичності студентської молоді. Вибірку склали студенти вищих навчальних закладів Львівщини; вибірка була гетерогенною.

Психодіагностичний інструментарій склали: анкетування, методика діагностики типів етнічної ідентичності Г. Солдатової, С. Рижової, призначена для діагностики етнічної самосвідомості та її трансформації в умовах міжетнічної напруженості, методика діагностики етнічної ідентичності О. Романової (рівень відчуття приналежності до своєї групи; значимість національності; взаємини між етнічною більшістю і меншістю; використання тої чи іншої мови), тест «Хто Я?» (Kuhn-McPartland) для вивчення змістових характеристик ідентичності особистості, методика «Особистісний диференціал» для діагностики деяких властивостей особистості, особливості її самосвідомості, міжособистісні взаємини за трьома факторами: оцінки, сили, активності [3;4].

Один з показників трансформації етнічної ідентичності – це зростання етнічної нетерпимості (інтолерантності). Толерантність/інтолерантність – головна проблема міжетнічних стосунків в умовах зростання напруженості між народами. Міра етнічної толерантності досліджуваного оцінюється на основі наступних критеріїв [3]:

- рівня «негативізму» стосовно власної та інших етнічних груп;
- порогу емоційного реагування на іншоетнічне оточення;
- яскравості прояву агресивних і ворожих реакцій стосовно інших груп.

Типи ідентичності з різною якістю та мірою прояву етнічної толерантності виокремлено на основі широкого діапазону шкали етноцентризму, починаючи від «заперечення» ідентичності, коли фіксується негативізм і нетерпимість стосовно власної етнічної групи, і закінчуючи національним фанатизмом – апофеозом нетерпимості і вищою мірою негативізму стосовно інших етнічних груп.

1. - етнонігілізм, 2. - етноіндиферентність, 3. - норма, 4. - етногоїзм, 5. - етноізоляція, 6. - етнофанатизм

Рис. 1. Показники типів етнічної ідентичності студентів

За допомогою методики діагностики типів етнічної ідентичності було визначено такі її типи у студентів (див. рис. 1).

Найбільш представленим типом ідентичності є позитивна етнічна ідентичність (норма). Тобто, більшості студентів властиве поєднання позитивного ставлення до власного народу з позитивним ставленням до інших народів. У поліетнічному суспільстві позитивна етнічна ідентичність зазвичай має характер норми і властива переважній більшості. Вона задає такий оптимальний баланс толерантності стосовно власної і інших етнічних груп, який дозволяє розглядати її, з одного боку, як умову самостійності і стабільного існування етнічної групи, з іншого – як умову мирної міжкультурної взаємодії в поліетнічному світі.

На другому місці, серед пропонованих автором методики типів ідентичності, є етнічна індиферентність, що вказує про розмивання етнічної ідентичності, тобто, таким студентам характерна невизначеність етнічної приналежності та неактуальність етнічності.

Третє місце посідає етнофанатизм – готовність йти на будь-які дії заради етнічних інтересів, аж до етнічних «чисток», відмови іншим народам в праві користування ресурсами і соціальними привілеями, визнання пріоритету етнічних прав народу над правами людини, виправдання будь-яких жертв в боротьбі за благополуччя свого народу. Такий високий показник даного типу ідентичності серед українських студентів ми пов'язуємо зі сучасними реаліями у нашій країні, тобто з військовими діями. Також це можна пояснити численними провокаціями політичного характеру, що відбуваються у Росії та Польщі.

В основі трансформації етнічної самосвідомості за типом гіперідентичності лежить гіпертрофоване прагнення до позитивної етнічної ідентичності. Гіперідентичність – своєрідний етнічний нарцисизм. Це передбачає перехід від природної переваги, за низкою параметрів, власної етнічної групи до абсолютної переконаності в перевазі над «чужими» [3]. При такому типі ідентичності більш імовірним стає насильство як форма дії і агресивний стиль вирішення конфліктів. У міжетнічній вза-

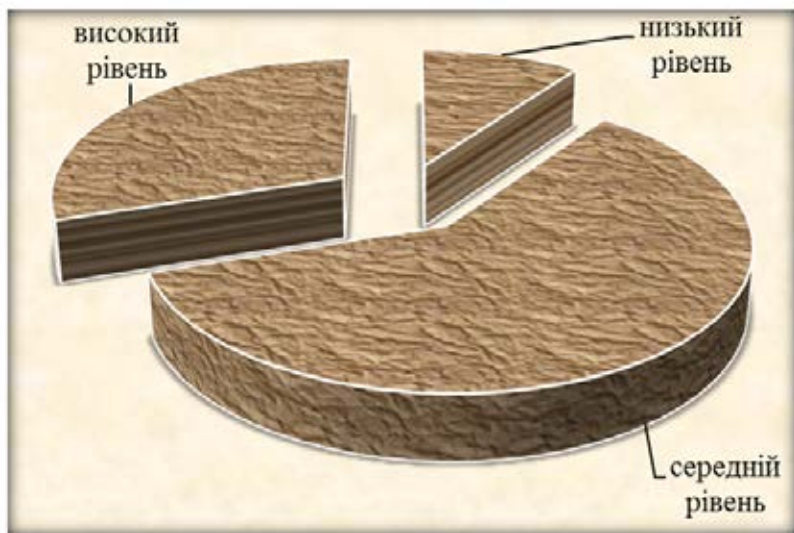

Рис. 2. Показники рівнів потреби у етнічній приналежності

емодії вона проявляється в різних формах етнічної нетерпимості: від роздратування, яке виникає як реакція на присутність членів інших етнічних груп, до відстоювання політики обмеження їх прав і можливостей.

На четвертому місці знаходимо етноізоляцію – переконаність в перевазі свого народу, визнання необхідності «очищення» національної культури, негативне ставлення до міжетнічних шлюбів, ксенофобія.

Етніцизм – одна з форм гіпоідентичності, яка проявляється у відході від власної етнічної групи і пошуках стійких соціально-психологічних ніш не за етнічним критерієм, посідає передостаннє місце у досліджуваних нами типах етнічної ідентичності. Особи, у яких самосвідомість трансформувалося за типом гіпоідентичності, характеризуються тим, що їх етніцистичні тенденції відображають небажання підтримувати власні етнокультурні цінності, виражаються у відчутті етнічної неповноцінності, ущемлення, сорому за представників свого етносу, іноді негативізму по відношенню до них і в труднощах у спілкуванні.

Найменш представленим типом ідентичності є етноегоїзм. Такий тип ідентичності може проявлятися в нешкідливій формі на вербальному рівні як результат сприйняття через призму конструкту «мій народ», але може припускати, наприклад, напруженість і роздратування в спілкуванні з представниками інших етнічних груп або визнання за своїм народом права вирішувати проблеми за «чужий» рахунок.

Наявність потреби у національній приналежності є не менш важливим чинником етнічної ідентичності особистості. Результати опитування дозволили виділити три її рівні (низький, середній, високий) – див. рис. 2.

Таким чином, 60% студентів мають середній рівень потреби у етнічній приналежності, у 10% досліджуваних знаходимо низький рівень вираження даної потреби. Зазначимо, що у 30% респондентів є високий рівень потреби у етнічній приналежності.

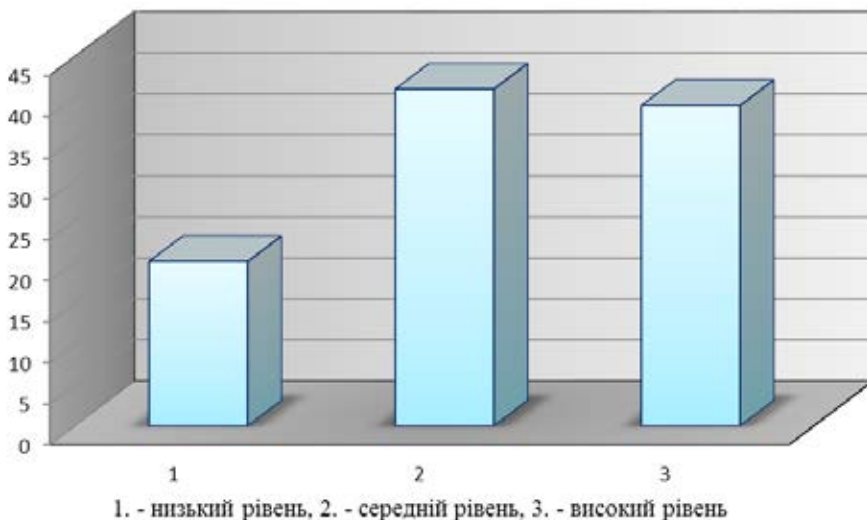

Рис. 3. Показники рівнів значущості етнічної ідентичності

Щодо міри значущості етнічної ідентичності для студентів, то її показники виявилися такими – див. рис. 3. Неважливою етнічна ідентичність є для 20% досліджуваних; середній рівень значущості етнічної ідентичності притаманний 41% студентів. Для 39% респондентів етнічна ідентичність є важливою.

Прийняття та усвідомлення людиною власної етнічної ідентичності допомагає їй орієнтуватися та адаптуватися у навколишньому поліетнічному світі, встановлювати свою систему цінностей, зберігати неповторність власної індивідуальності. Для того, щоб визначити особливості усвідомлення особистістю власної етнічної ідентичності, потрібно виокремити певні індикатори цієї ідентичності та їх значущість для сучасної молоді.

За допомогою опитування ми визначили чинники, які, на думку студентів, є найбільш важливими у формування етнічної ідентичності. Так, найбільш значущими факторами етнічної ідентичності студенти вважають мову, історію свого народу, традиції та релігію. Найменш значущими в структурі самосвідомості досліджуваних, тобто такими, що незначною мірою впливають на зберігання та зміцнення національної ідентифікації молоді виявилися показники матеріальної культури (особливості національної кухні, житла, одягу) та специфічні ознаки зовнішності.

Аналіз результатів тесту «Хто Я» дозволив виділити низку категорій, з яких найбільш місткими виявилися соціальна (вік, стать, національність, релігія, професійний статус) та моральна (філософські, релігійні, політичні і моральні висловлювання). Також представленими були відповіді, які характеризують інтереси і захоплення, прагнення і цілі, самооцінку індивідуально-психологічних особливостей молоді. Варто зазначити, що 85% студентів у першій трійці тверджень вказали власну національність «українець/українка»; також у більшості бланках відповідей були вказані такі характеристики як «патріот», що також є чинниками етнічної ідентичності.

Результати методики ОД дозволяють визначити суб'єктивні, емоційно-змістові уявлення людини про саму себе і інших людей, її відношення. Середня оцінка показника

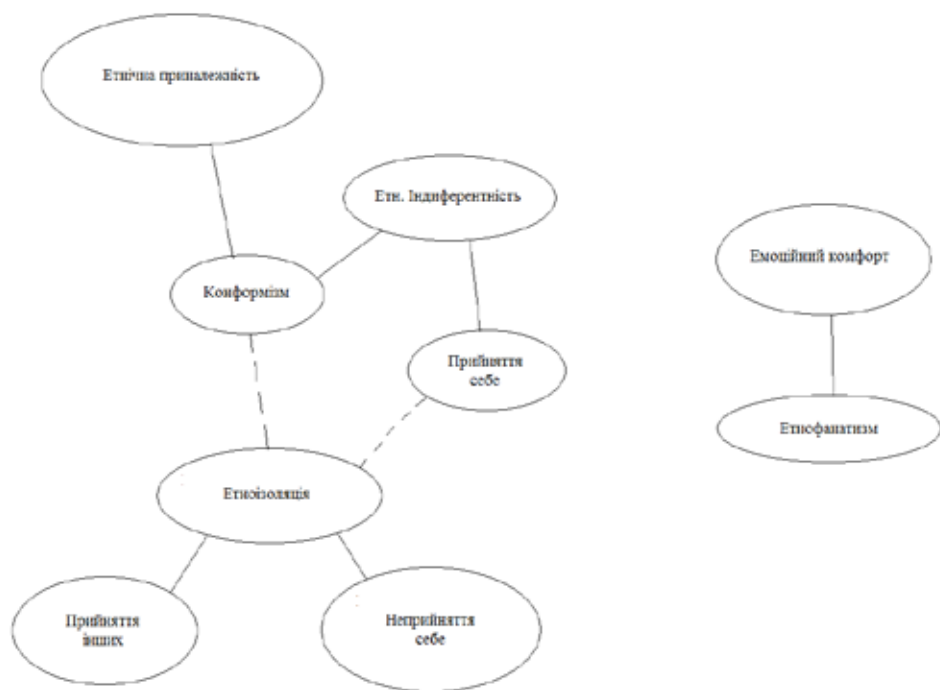

Рис. 4 Кореляційна плеяда досліджуваних показників

особистісного диференціалу є найбільшою за фактором оцінки, що свідчить про те, що молоді люди приймають себе як особистості з визначеною етнічною ідентичністю, схильні усвідомлювати себе як носіїв позитивних, соціально бажаних характеристик. За фактором сили респонденти отримали дещо нижче значення, що говорить про впевненість, незалежність, схильність розраховувати на власні сили. Фактор активності досліджуваних говорить про певну пасивність та деяку емоційну інертність щодо власної етнічної ідентичності

Кореляційний аналіз досліджуваних результатів дозволив виявити додатні та від’ємні взаємозалежності на обох рівнях значимості (рис. 4).

Додатні кореляційні зв’язки відслідковуємо між такими показниками:

- показник етнічної індиферентності додатньо корелює з конформізмом та прийняттям себе;
- емоційний комфорт зв’язаний з показником етнофанатизму;
- конформізм з етнічною приналежністю;
- показник етнізоляції корелює з додатнім знаком з прийняттям інших та неприйняттям себе.

«Емоційний комфорт» відображає характер переважаючих емоцій у житті досліджуваного. На позитивному полюсі – це переважання позитивних емоцій, відчуття благополуччя свого життя; на негативному – наявність виражених негативних емоційних станів.

Етнофанатизм є східцями гіперболізації етнічної ідентичності, що означає появу дискримінаційних форм міжетнічних стосунків. У міжетнічній взаємодії гіперіден-

тичність проявляється в різних формах етнічної нетерпимості: від роздратування, що виникає як реакція на присутність членів інших груп, до відстоювання політики обмеження їх прав і можливостей, агресивних і насильницьких дій проти іншої групи.

Етнічна ідентичність не зводиться лише до усвідомлення етнічної приналежності, адже містить у собі цілий пласт етнічного несвідомого, а також тому, що передбачає надання людиною емоційно-ціннісного значення своїй етнічній приналежності. Поряд із віднесенням індивідом себе до представників свого етносу, етнічна ідентичність включає перш, за все, глибоко значиме переживання даної приналежності, як однієї з найважливіших складових у системі уявлень людини про себе.

Етноізоляція проявляється в переконаності у перевазі свого народу, у визнанні необхідності «очищення» національної культури, негативне ставлення до шлюбних міжнаціональних зв'язків, ксенофобії (ненависті до всього чужого). Як бачимо рівень етноізоляції залежить від неприйняття себе та прийняття інших.

Від'ємні взаємозалежності були відслідковані між такими показниками:

- між зовнішнім контролем та етногеоїзмом,
- показник етноізоляції від'ємно корелює з прийняттям себе та конформізмом.

Якщо людина приймає себе, то вона приймає інших, тому чим вищий рівень прийняття себе, тим нижчий рівень етноізоляції. Особистості, які позитивно сприймають оточуючих, людей бачать як «скоріше добрих» не переживають сильного неспокою та невпевненості, таким чином вони не уникають спілкування та не замикаються від своїх близьких та представників інших національностей, що допомагає їм краще переносити ситуацію невизначеності. Неприйняття себе змушує людину пристосовуватись до інших, що проявляється у конформності поведінки.

Таким чином, кореляційний аналіз дав змогу з'ясувати особливості етнічної ідентичності молоді та з'ясувати специфіку її становлення. Формування етнічної ідентичності зумовлюється такими чинниками як прийняття чи неприйняття себе, етнічною приналежністю, конформізмом, використанням мови, емоційним комфортом.

Дане дослідження не окреслює усіх аспектів означеної теми, тому його перспективою буде вивчення особливостей етнічної ідентичності української молоді, яка проживає за кордоном.

Література

1. Бичко О. В. Профілі української ідентичності. Соціально-психологічний аналіз / О. Бичко. – К.: Сяйво, 2007. – 142с.
2. Паніна Н. Чинники національної ідентичності, толерантності, ксенофобії та антисемітизму в сучасній Україні / Н. Паніна // Соціологія: теорія, методика, маркетинг. – 2005. – №4. – С. 26-45.
3. Солдатова Г. У. Психодіагностика толерантності личности / Г. У. Солдатова, Л. А. Шайгерова. – М.: Смысл, 2008. – 172 с.
4. Стефаненко Т. Г. Етнопсихология: практикум: Учебное пособие для студентов вузов / Т. Г. Стефаненко. – М.: Аспект Пресс, 2006. – 208 с.
5. Шевченко О.В. Становлення Я-образу особистості у процесі її національної ідентифікації // Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д.Максименка. – К., 2003. – Т. V, Ч. 5. – С. 323-329.

МЕТОД АСПП КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ДУХОВНОГО ПОТЕНЦИАЛА ПСИХОЛОГА-ПРАКТИКА

***Аннотация.** В статье рассматриваются особенности профессиональной подготовки психолога-практика, анализируется метод активного социально-психологического познания (АСПП) как психокоррекционная практика глубинного направления.*

Ключевые слова: глубинная психокоррекция, метод активного социально-психологического познания (АСПП), духовный потенциал, профессиональная психологическая подготовка.

Актуальность темы. Концепция развития высшего образования содержит принципиальную направленность на переход к новому типу гуманистического образования, в которой растут самодостаточность, самостоятельность, самосознание субъектов образовательного процесса, а содержание педагогического процесса становится не целью обучения и воспитания, а лишь материалом для выявления студентами и преподавателями собственной творческой уникальности. Растет осознание важности овладения выпускниками не только технологическими особенностями профессиональной деятельности, но и развитие их эмоциональной сферы, их личностно-духовный рост. Особенно важно указанное в профессиональной деятельности будущего психолога. Психологическая практика – особая отрасль знаний, в которой без надлежащего формирования личностных характеристик и коррекции деструктивных проявлений личности невозможно профессиональное мастерство.

Анализ публикаций по данной проблеме. Вопросы профессиональной подготовки психологов-практиков исследовались в трудах известных украинских ученых – Ж.П. Верной, С.Д.Максименко, В.Г.Панка, О.П. Санниковой, В.А. Семиченко, Т.М.Титаренко, Н.Ф. Шевченко, Н.В. Чепелевой, Ю.М. Швалба, А.В.Фурмана, Т.С. Яценко и др. Каждая авторская концепция раскрывает отдельные важные аспекты проблемы и намечает пути ее решения.

В большинстве исследований подчеркивается исключительная значимость в деятельности практического психолога уровня его личностного роста, степени самореализации и духовного развития. Выделяются следующие пути активизации указанных процессов: самопознание как важный элемент образования будущих практических психологов в вузах (В.А. Роменец, Т.В. Скрипченко, Н.Ф. Шевченко, Т.С.Яценко), формирование направленности будущего психолога на овладение теоретическими и практическими знаниями, умениями, профессиональной компетентностью (А.Г.Самойлова, О.П. Санникова, А.В. Фурман), применение активных методов и средств обучения, различных тренингов, решение проблемных ситуаций (С.В. Васюковская П.П. Горностаи, В.В. Карикаш, Т.С. Яценко и др.), и формирования личност-

ной позиции в процессе профессиональной подготовки психолога (Н.И. Порякель, О.Л. Подоланюк А.А. Фурман).

Изложение основного материала. Широкое распространение в подготовке практических психологов в Украине получила психокоррекционная практика глубинного направления Т. С. Яценко, которая предполагает целостное видение психики человека в системных взаимосвязях сознательной и бессознательной сфер и синтезе теоретических парадигм, сформированных в процессе психологической практики. В ее методе активного социально-психологического познания (АСПП) интегрированы глубинно-психологические знания, способствующие личностной психокоррекции участников обучения и повышению их духовного потенциала [2;3].

Уже с начала своего создания указанный метод психокоррекции содержал ориентацию на практико-педагогические аспекты подготовки личности к процессу эффективного общения и активно использовался в прикладных целях [1]. С 90-х годов метод получил ярко выраженное психоаналитическое направление. А сама методика, благодаря диалогическому взаимодействию и психоаналитическим интерпретациям, сделала возможным постижение логики бессознательного в контексте целостного исследования психики. Созданная Т. С. Яценко модель внутренней динамики психики [4] показала сложность категории психического и многоаспектность взаимосвязей между противоречивыми по своей сути подструктурами. Данная модель позволяет профессиональным психологам понять, что «алогичное» (иррациональное) является таковым лишь с точки зрения оценки сознательного ума. Однако если исходить из целостного восприятия психического, то иррациональные явления – это следствие действия «другой логики», которой они подчинены и которая не менее четкая, чем логика сознательного, к тому же энергетически более мощная, находится вне времени и пространства. Такое понимание делает познания психического целостным, адекватным и позволяет избежать упрощенного восприятия этого феномена, его одностороннего толкования с позиции категории «сознательное». Именно поэтому в процессе профессиональной подготовки будущих психологов к практической работе по психокоррекции модель внутренней динамики психики служит «нитью Ариадны» в сложных лабиринтах познания и познания целостной психики человеческой личности [3].

Метод активного социально-психологического познания предусматривает использование феноменологического подхода, который проявляется в повышенном внимании к индивидуальной неповторимости феномена психического и к его актуализации в ситуации спонтанной произвольной поведенческой реакции. Именно обеспечение спонтанности и произвольности поведенческой реакции является началом профессионального подхода к глубинному познанию. Этим метод АСПП существенно отличается от других практик, ориентированных на регламентированность поведенческой реакции. При применении метода глубинной психокоррекции происходит работа со спонтанными моделями поведенческой реакции членов группы, которые воспроизводят значимое и фиксированное содержание индивидуальной психики, которое в течение жизни прошло систему вытеснения и обработки механизмами переноса, замещения, смещения и сгущения. Чем активнее межличностное взаимодействие участников группы АСПП с присущими ему характеристиками спонтанности и произвольности, тем больше вероятность и объективная возможность глубинно-психологического познания. Поэтому в группе АСПП необходимо создание условий, которые бы не активизировали ситуа-

тивные формы защиты. Этому способствует введение принципов искренности, принятие участников такими, какие они есть, отсутствие критики, оценочных суждений, рекомендаций, поощрений, наказаний и т.п. Вышеупомянутое снимает потребность и, соответственно, активность личности в утверждении собственных достоинств Я, выявляемых по ряду просоциальных параметров, зато открываются условия для презентации внутренних (неосознаваемых) детерминант поведения [3; 4].

Возникает вопрос, где находятся истоки инициативности участников группового процесса активного социально-психологического познания, при условии, что базовой методической основой его организации является спонтанность и непринужденность поведения участников. Автор метода указывает на важность такого фактора человеческой активности как интерес к самопознанию. Именно этот мотив является определяющим для формирования психокоррекционной группы АСПП в условиях практического действия принципа добровольности. В то же время, следует учитывать и наличие личностного сопротивления, которое возникает во время самопознавательных действий, а поэтому важна поддержка активности субъекта, что возможно только в ситуациях расширения пространства реализации возможностей самопознания и познания психики другого всеми участниками психокоррекционной группы. Иными словами, говорится об актуализации важных для самопознавательного процесса предпосылок рефлексии, развития сензитивности, эмпатии и умения обобщать все то, что воспринимается, ощущается и эмоционально переживается в группе [3].

Диагностика, осуществляемая в единстве с процессом психокоррекции в группе АСПП, имеет многоуровневый характер, а потому предполагает многоступенчатость психокоррекционных выводов, их порционность и согласованность с перспективами глубинно-психологического познания и самокоррекции участников группового обучения. Такие поступательные поэтапные изменения участников психокоррекционной группы расширяют горизонты их самосознания благодаря познанию системных характеристик собственной психики, минимизации искажений, которые являются вынужденными под натиском императива бессознательного. Познавая свою инфантильную зависимость, человек отделяет себя от опасности повторения пережитого травматического опыта прошлого, который может задаваться законом «вынужденного повторения», а осознание асимметричной направленности сознательной и бессознательной сфер психики пробуждает инстинкт социального самосохранения и расширяет возможности собственного потенциала личности.

Группы АСПП можно назвать группами личностного роста, поскольку в их участников открываются каналы для новой лично значимой информации, которую другим способом, чем через объективацию бессознательных факторов, через рефлексивное прорабатывание материала невозможно узнать. У участников обучения происходит не только осознанное понимание поведенческих проявлений и определенных качеств своей личности, но и принятие их благодаря пониманию глубинно-инфантильных истоков. Это, в свою очередь, способствует развитию таких духовных проявлений личности как мужество и честность в восприятии часто неожиданной информации о себе, толерантность, позитивное восприятие и понимание другого человека (благодаря пониманию действия механизмов защит). При этом развивается рефлексивность и социально-перцептивный интеллект, расширяется свобода поведения за счет реалистичности поступков и нивелирования идеализованности Я,

которое тяготило к иллюзорным способам утверждения собственных достоинств. В таких психокоррекционных группах глубинного направления человек развивает мудрость, что позволяет понимать целостность психики в единстве ее диаметрально противоположных тенденций поведения. В то же время происходит снижение тенденции «к слабости», связанной с чувством неполноценности, страхом несостоятельности управлять собственным поведением, боязнь импульсивности. Расширения самосознания участников обучения позволяет более адекватно прогнозировать результаты взаимодействия, усиливает просоциальную ориентацию поведения человека, расширяет возможности познания системных характеристик бессознательного в их логической упорядоченности, позволяет нивелировать энергетическую разнонаправленность двух сфер психики, что создает предпосылки для устранения барьеров, препятствующих развитию духовного потенциала личности.

Для будущего психолога важно научиться превращать себя в объект исследования, быть в ситуации и быть над ней, децентрировать внимание и приобретать такие практические умения, которые возможны лишь в опытно-экспериментальном типе обучения, каковым является метод АСПП.

Литература

1. Аврамченко С., Сергієнко І. Розвиток вітчизняної практичної психології у науковій школі Тамари Яценко / Світлана Аврамченко, Ірина Сергієнко // Психологія і суспільство. – 2005. – № 2. – С. 5–17.
2. Бутерко Я. М. Глибинно-психологічні аспекти духовності особистості / Я. М. Бутерко // Актуальні проблеми психології: Зб. наукових праць. К. – 2016. – Випуск 9. – С.92-99.
3. Яценко Т. С. Концептуальні засади і методика глибинної психокорекції: Підготовка психолога-практика: Навч. посібник / Т. С. Яценко, Б. Б. Іваненко, С.М. Аврамченко та ін.; за ред. Т. С. Яценко. – К.: Вища школа, 2008. – 342 с.
4. Яценко Т. Теоретико-методологічний підхід до цілісного розуміння психіки у її структурних компонентах / Тамара Яценко // Психологія і суспільство. – 2004. – № 4. – С. 37-59.

Грибачова Ганна

студентка 2 курсу

спеціальність:

практична психологія

Мелітопольський державний

педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

МАНІПУЛЯТИВНІ ОСОБИСТІСНІ СТОСУНКИ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО СВІТУ

Маніпуляція свідомістю розглядається з різних сторін, тим самим накопичуються знання з даної проблеми. Такі знання необхідні для розпізнавання маніпуляторів, вивчення системи маніпуляції, для того щоб не стати новою жертвою маніпулятора, навчитися приймати власні, а не нав'язані рішення, які можуть суперечити нашим інтересам і завдавати їм збиток. Проблема маніпулювання особистістю, людиною, його свідомістю і поведінкою неодноразово ставилася в ХХ столітті вітчизняними та зарубіжними дослідниками.

Останнім часом активізувалися дослідження проблеми маніпуляцій особистістю, людиною, його свідомістю і поведінкою як на теоретичному, так і прикладному рівні. Теоретичною розробки питань, пов'язаних з попереднім розслідуванням були присвячені роботи таких вчених, як Є.В. Доценко, Ю.А. Єрмаков, Є.М. Скаженнік, Н.І. Козлов, Є.М. Волков, С.Д. Хассен, Г.В. Франке, Е. Шостром, Г. Шиллер, І. Мельник, Г. Грачов. У психологічних дослідженнях зазначається, що істотною ознакою маніпуляції є прихований характер впливу маніпулятора на об'єкт маніпуляції. Дослідження проблеми захисту від психологічної маніпуляції представлені в роботах І.Д. Беха, Н.В. Волинець, Є.Л. Доценко, В.М Куликова, Р.В. Левіна, В.В. Марченко, О.Л. Мерзлякової, В.М. Панкратова, В.В. Петренко, Е.О. Помиткіна, Н.В. Пророк, В.П. Шейнова, Е. Шострома.

Однак, маніпулювання особистістю, використання різних засобів і технологій інформаційно – психологічного впливу на людей, проявляється не тільки в політиці або рекламі, часто люди у повсякденному житті використовують її у своїх цілях. Так, майже будь-який сучасний чоловік або жінка грає ролі, зображує почуття, яких

не має, або ж, навпаки, приховує їх. Ми маніпулюємо собою, коли говоримо не те, що відчуваємо, коли зображаємо спокій, а насправді відчуваючи гнів або біль. Ми часто маніпулюємо іншими, змушуючи робити їх те, що вигідно лише нам. Люди самі сприяють прояву маніпуляції: нетерпіння, цікавість, м'якість, поступливість. Якщо людина дуже часто маніпулює, то вона сама сильно піддається маніпуляції.

Маніпуляція – це вид психологічного впливу, майстерне виконання якого веде до прихованого порушення в іншій людині намірів, не збігаються з його актуально існуючими бажаннями [2, 304]. У практичних цілях іноді зручніше користуватися безпосередньо метафорою: маніпуляція – це дії, спрямовані на “прибирання до рук” іншої людини, помикання їм, вироблені настільки майстерно, що створюється враження, ніби він самостійно керує своєю поведінкою. Наведені короткі формулювання поняття “маніпулювання” належать переважно до одного з її різновидів, достатньо поширеного, але не єдиного, а саме – до міжособистісного маніпулювання. В цих визначеннях маніпулювання визначається, головним чином, через майстерність самого маніпулятора, а також прямо вказується на “насильство”, “нав'язування” змін, що вносяться в психіку та поведінку людини.

Саме визначення психологічного маніпулювання доцільніше сформулювати як процес цілеспрямованого чи ненавмисного використання різних специфічних способів і засобів зміни поведінки людини чи її мети, бажань, намірів, відносин, установок, психічного стану та інших психологічних характеристик на користь суб'єкта впливу, і які могли б не відбутися, якби адресат достатньо володів даними, що відносяться відповідно до ситуації.

Розвиток особистості людини відбувається через включення її у суспільне життя, яке передбачає вибір типу міжособистісних стосунків. В роботах автора теорії відносин В.М. М'ясищева особистість розглядається як система взаємостосунків людини з навколишньою дійсністю [3, 356]. Міжособистісні стосунки – це взаємозв'язки між окремими людьми, які об'єктивно проявляються в характері і способах взаємовпливів людей у процесі різних видів спільної діяльності (наприклад, спілкування) і суб'єктивно переживаються й оцінюються ними.

Зараз вже не доводиться доводити, що міжособистісне спілкування – абсолютно необхідна умова буття людей, що без нього неможливе повноцінне формування у людини жодної психічної функції або психічного процесу, особистості в цілому. Так, у роботах Е. Фромма зазначається, що людина вступає в стосунки з іншими по-різному: може любити чи ненавидіти, суперничати чи співпрацювати. “З підвищенням рівня розвитку особистості диференціюються і збагачуються її міжособистісні стосунки”, – стверджує В.М. М'ясищев. Ряд дослідників (І.Д. Бех, О.О. Кронік, Е. Фромм) вказують на існування маніпулятивних міжособистісних стосунків, а також ми вважаємо, що в основі таких взаємин лежить маніпуляція людини людиною, яка має суб'єкт – об'єктне підґрунтя.

У роботах українських і зарубіжних дослідників (Н.В. Волинець, Є.М. Волков, В.В. Марченко, О.Л. Мерзлякова, І.В. Сарженко, О.В. Сидоренко, Л.В. Українець, А.У. Хараш, К. Штайнер) вони розглядали питання щодо створення психологічних умов для протистояння маніпулятивному впливу інших людей [1,20]. Саме такими умовами є розвиток емоційно-вольової і комунікативної сфер психіки, невпевненості у собі, зниження у них тривожності, формування адекватної самооцінки

і особистісної сили, формування навичок розпізнавання намірів маніпуляторів та протидії їм.

Реципієнтом маніпулятивних міжособистісних стосунків є об'єкт маніпуляції. Багато робіт щодо проблеми, детермінант поведінки об'єкта маніпулятивних взаємин наголошується на тому, що чинниками піддавання маніпуляціям у міжособистісних стосунках є низька самооцінка, тривожність, емоційна нестійкість; факторами, за яких людина стає об'єктом маніпуляції, є життєві кризи (найчастіше), руйнування установленої системи цінностей у суспільстві, особливості виховання.

Отже, маніпулятивні міжособистісні стосунки – це суб'єкт – об'єктні взаємини, що реалізуються за допомогою прихованого психологічного впливу з метою активації намірів об'єкта, які не відповідають його актуальним бажанням, але необхідні маніпулятору для досягнення власних цілей. Головна умова успішної маніпуляції полягає в тому, що в переважній більшості випадків люди не бажають витратити ні розумових сил, ні часу на те, щоб просто засумніватись в повідомленнях. Багато в чому це відбувається тому, що пасивно зануритись в потік інформації набагато легше, ніж критично сприймати кожен сигнал.

Література

1. Волинець Н. В. Психологічні механізми виявлення та протидії маніпулятивним намірам у студентів [Текст]: автореф... канд. психол. наук.; Волинець Н. В. – К.: Ін-т психології ім. Г. С. Костюка, 2008. с.20.
2. Доценко Е. Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы, защита / Е. Л. Доценко.- Спб.: Речь, 2004. – 304 с.
3. Мясичев В.Н. Психология отношений / В.Н. Мясичев. – Воронеж: НПО «МОДЭК», 1995. – 356 с.

CONSOLIDATION OF UKRAINIAN SOCIETY IN A CONTEXT OF HYBRID WAR

***Abstract.** Ukrainian society having numerous both internal and external problem situations needs strong rallying. The process of consolidation is protracted and complicated, it presents the main socio-political task of society's development. Aggression of Russian Federation against Ukraine stimulated the consolidation processes of Ukrainian society and became, in a certain sense, the means of concentration of collective energy, Ukraine sent to the European vector of development.*

Keywords: Ukrainian society, consolidation of society, hybrid war, information war, Russia.

Difficult period, in which Ukraine presently now it's – hybrid war of Russian Federation which against our state political destabilization in country and socio-economic crisis it's all needs the considerable strengthening of consolidation processes in society. Consolidation of Ukrainian society is formed as an idea that unites all political forces and social subjects round the values of providing of political stability, social development and international consent in Ukraine. Ukrainian society, that consolidated must be oriented on the future, it must clearly present an ultimate goal to that aims. The process of consolidation is protracted and heavy, he presents a main socio-political task to development of society. Thus the sickliest and most actual is remained by the problem of aggression from the side of north neighbor. Not looking for the row of proofs of presence of the Russian troops on Ukrainian territory, Russian Federation doesn't acknowledged this fact that grounds to the Ukrainian side to examine the marked armed conflict as hybrid war stubbornly. Threat of hybrid war that lasts from February in 2014 is the partial or complete loss of sovereignty of the Ukrainian state. All attempts from the side of international diplomacy appeared insufficient, in fact not able to settle a conflict on East of Ukraine: fights last, there are considerable inconsistencies between Ukraine and Russia in relation to the settlement of the marked military opposition. Except it unstable situation throughout the world is intensifying of international terrorism, migratory crisis in Europe, introduction of the Russian troops to Syria – distracted attention of world community from a conflict on Donbas that complicates further possibilities of consent of Ukraine and Russia.

As known, the aim of hybrid war, first of all, it's control public consciousness of country-opponent. Such war is sent to creation of total chaos on territory of state-opponent; disorder and mess inculcated by any ways among a population, administrative state and soldiery structures. Hybrid war doesn't need significant economic and military costs, it is not inherent in large-scale military operations and a large army.

Presently Russian Federation doesn't remember about the «official» reason of the conflict, namely is defense of the Russian-language citizens in Ukraine, because the real reason is to harm to the Ukrainian state to carry out realization of the European

choice, that, in opinion of Russia, it's not simply substantial call for her, but also by a threat to the own geopolitical plans. About the value of Ukraine for Russia in their speeches aptly said Russian political analyst Lilia Shevtsova: «Ukraine that goes to the West takes away with itself legitimating of the Russian state and we remain that Muscovy, was populated incomprehensible by whom. Russia then will have to begin counting out of the history not with millennial history of Christianity and the Baptism of Russia, but Andrei Bogolyubsky, from the XII century, – but that's another story. Therefore Ukraine for Russia has an enormous value. First: Ukraine for Russia is defense of own history and states. Secondly is to protect the Kremlin's own legitimacy. Third is prevention of «Maidan» in Russia. Fourth – a challenge for Europe and the Western world. Did you shake asleep, paralyzes Europe and said: “Hello are you sleep there? And we fight for your values”» [6].

Russia conducts unconcealed informative war against Ukraine, tries all methods to prove to world community and Ukrainian citizens, artificiality and insolvency of Ukrainian nation. «Now Russian propaganda has a foreign audience that counts, on different estimations, from 600 millions there to 1 milliard of persons; broadcasting is conducted for over 30 languages in 130 countries of the world; the amount of foreign Russian-language mass-media exceeds 3000 editions. On maintenance of this machine to Russian Federation spends close \$1, 5 milliards annually» [5, p. 19]. Russian propaganda persistently and aggressively imposes an idea to the whole world about a threat from the side of Ukraine of «brown plague» and also that in permission of military conflict on East of Ukraine it is necessary to take into account position of Kremls. At the same time next to creation of negative idea in relation to Ukraine, Russian Federation forms an own positive image, and how she positions itself as the state of world level, even as separate Russian civilization that has right on all former republics of Soviet Union; as a state-protectress of traditional values in a counterbalance to the values of «depravity» of western tolerance.

In such terms of reckless offensive of Russian propaganda the Ukrainian state forces to look over the informative politics that must protect national interests in media, and also coordinate work of state and non-state mass-media in interests of informative safety of Ukraine. And although in 2016 considerably the publishing house of books and brochures grew up by Ukrainian both after the amount of the names and after drawing [4], and also the amount of the Ukrainian satellite TV channels increased from 101 to 118, and channels EU from 122 to 143 and the amount of channels of Russian Federation diminished from 72 to 8 in comparing to 2014 (the state is on 01.09.2016) [3], however it not provides a desirable effect yet. In fact not enough to limit translation of the Russian channels which promote anti-Ukrainian values that you want to try to offer their own high-quality media space, which contributed to the popularization of Ukraine in the world.

Hybrid war of Russia against Ukraine entailed the row of substantial changes in consciousness of Ukrainian society. It considerably strengthened demand of citizens to the public agents, assisted the increase of feelings of patriotism and sacrifice people which accelerated the process of forming of civil society, to some extent caused the consolidation of Ukrainian society. The marked processes brightly showed a volunteer and charity motions in support the Armed Forces of Ukraine, that gave and give, help to the injured fighters and families of the lost warriors and play an outstanding role in the fight against the aggressor.

The powerful factors of consolidation of society are forming of political nation, development of civil society and presence of national elite, that must instance public unity. Consolidation of society depends on ability national of economic, intellectual and other political elites to produce strategies of development of the state protect her interests directly. Democratic principles of forming of Ukrainian political nation provide further development to all ethnoses that live on territory of Ukraine. The state built on principles of supremacy of right guarantees rights and freedoms of every citizen that assists of group. For structural consolidation societies are needed considerable intellectual, spiritual and financial resources.

Certainly, hybrid war became possible and that is why, that in our state not fully completed processes of forming of national consciousness of society and national building yet. Such annoying issues like institutionalization of bilingualism in Ukraine, certain events of the historical past and historical personalities (such as the Holodomor of 1932 – 1933, the activities of the Ukrainian Insurgent Army, Hetman Ivan Mazepa, Russian Tsar Peter the Great, Russian Empress Catherine II, Joseph Stalin and others), ethnic and cultural identity often face the subject of political struggle that destabilizes the Ukrainian society.

However due to patriotism of Ukrainians and support of occident our state maintains the shots of hybrid war as yet. And although Ukraine does not get a direct military help and lethal weapon from other countries, about what a question appeared repeatedly, however «now in NATO acknowledge that Russian aggression in Ukraine radically changed the European safety landscape. At the same time the outlines of the future system of safety in Europe remain indefinite» [1, p. 28]. Therefore Ukraine for the further survival and development must count on own resources, which it's need effective reforms in many spheres state and public life. Our country must work together, carefully and pragmatically, taking into account security policy is consolidated for sustainable development of the state and further development of the Ukrainian nation. Exactly following strategy of national safety, power and political elite must conduct reforms in, power, humanitarian, informative and other economic spheres, that will provide to Ukraine both defensive character and strengthening of international support. Today, when a question appeared about territorial integrity of our state, Ukrainians unites for the active decision of this problem. Aggression of Russian Federation in relation to Ukraine stimulated the consolidation processes of Ukrainian society and became, in a certain measure, by the means of concentration of collective energy, Ukraine sent to the European vector of development.

Thus, Ukrainian society, having both internal and external numerous problem situations, needs the strong rallying. It is important, that consolidation of society was an abstract not concept, but had clearly set forth program with the concrete mechanisms of her implementation, that gradually and made reality of insisting. «Today Ukraine slowly comes to the comprehension, and the modern state can be determined as post-shock (post-stress), that envisages the necessary and fully just change of positions on many key questions of foreign policy» [2, p. 7]. Unfortunately, far-sighted Russian propaganda promoted because Ukraine after 25 of the independence again must actively defend the subject in the international arena. Orange revolution and Revolution of Gidnosti that took place in Ukraine during the last decade for the European civilization world are not proof of democratic development our country yet. Probably, the marked revolutions demonstrate absence of gradual purposeful direction of development of Ukraine, that would be approved

and supported by greater part of citizens of the state and would be clear for the developed European states. Also it follows to take into account that framework of society, that was folded during decades it's impossible to change instantly, it will be transformed gradually and for this purpose necessary efforts of all Ukrainian society that must be consolidated for the achievement of the marked aim. And when power of Ukraine will clearly defend national interests of the state, she will conquer the trust of the people, in fact without a trust same most successful project belongs under a doubt even, only it is then possible to talk about successful advancement of our Ukrainian nations.

Literature:

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 р.». – К.: НІСД, 2016. – 688 с.
2. Горбулін В., Кононенко С. Стіл переговорів посеред бою // Стратегічна панорама. – 2016. – № 1. – С. 5 – 18. – С. 7.
3. Динаміка розвитку супутникового телебачення в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nrada.gov.ua/ua/news/radanews/31718.html>
4. Оперативні дані випуску книжкової продукції у 2016 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrbook.net/statistika_.html
5. Перспективи українсько-російських відносин (концептуальні підходи і практичні кроки) // Національна безпека і оборона. – 2015. – № 8-9. – С. 2 – 20.
6. Шевцова Лилия. Путин ищет новые способы удушения Украины [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.liga.net/interview/politics/3329055-liliya_shevtsova_putin_ishchet_novye_sposoby_udusheniya_ukrainy_.htm
7. Literature: (translit.):
8. Analitichna dopovid do Shchorichnoho Poslannia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro vnutrishnie ta zovnishnie stanovyshche Ukrainy v 2016 r.». – К.: NISD, 2016. – 688 s.
9. Horbulin V., Kononenko S. Stil perehovoriv posered boiu // Stratehichna panorama. – 2016. – № 1. – S. 5 – 18.
10. Dynamika rozvytku suputnykovoho telebachennia v Ukraini [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.nrada.gov.ua/ua/news/radanews/31718.html>
11. Operatyvni dani vypusku knyzhkovoi produktsii u 2016 rotsi [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.ukrbook.net/statistika_.html
12. Perspektyvy ukrainsko-rosiiskykh vidnosyn (kontseptualni pidkhody i praktychni kroky) // Natsionalna bezpeka i oborona. – 2015. – № 8-9. – S. 2 – 20.
13. Shevcova Liliya. Putin ishchet novye sposoby udusheniya Ukrainy [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: http://news.liga.net/interview/politics/3329055-liliya_shevtsova_putin_ishchet_novye_sposoby_udusheniya_ukrainy_.htm

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ СОВЕТСЬКОГО ТИПУ ПОСТКОЛОНІАЛІЗМУ (УКРАЇНСЬКА СПЕЦИФІКА)

Ключові слова: Україна, постколоніалізм, постсоветська доба, перехідна епоха, колонізація, окупація, типи колоніалізмів, імперський, постімперський.

Постколоніальний період у розвитку цілої низки країн сучасного світу, як правило, займає цілу історичну епоху, яку зазвичай називають перехідною. Колоніальне минуле не зникає безслідно ні для певної етно-національної спільності, ні для окремої особистості, яка до цієї спільності належала. Всі імперії накладають свій відбиток на долю колонізованих у період прямої залежності. Проте, і з отриманням незалежності, вказаний вплив не зникає одномоментно та безслідно. Так, наприклад, період в історії Індії, що звільнилася від британського колоніального гніту, цілком логічно можна назвати постбританським. Як зазначає більшість дослідників постколоніалізмів, і після звільнення від метрополії колонія продовжує говорити її кодами та смислами, залишаючись таким чином культурно і ментально залежною від колишнього колонізатора. Цей фактор породжує значні загрози для суверенного і незалежного існування такої країни, відкриваючи шлях до культурної самоколонізації, як то відбувалось усі потсоветські роки з країнами колишнього ССРСР, та неокolonізації території цих країн і неоімперіалізації колишнього центру. Тобто, звільнитись повністю від влади тепер вже віртуальної метрополії не вдається жодній із колишніх колоній. Це не випадково. «Класичні постколоніальні спільноти повинні відповісти на питання: що таке самобутня суспільна та політична традиція і як повернутися до неї, коли навіть історія колишньої колонії написана колонізатором...» [4, с. 107], – зазначає Платт. Така реальність у свою чергу, програмує існування тепер вже юридично незалежних держав у специфічному перехідному стані – постколоніальному. І у цьому сенсі цілком справедливо період, що наступив після розпаду ССРСР та утворення на його теренах де-юре незалежних держав, називати «постсоветським», тим самим визначаючи специфіку для перехідного постколоніального стану більшості постсоветських держав. Визначаючи постколоніалізм на теренах колишнього ССРСР як постсоветський, а не пострадянський, що є дослівним перекладом слова «советский» українською мовою, варто зупинитися спеціально на особливостях застосування цих двох термінів. Насамперед потрібно зазначити, що українська діаспорна інтелектуальна традиція відзначається суцільним вживання терміну советський як для означення певного історичного етапу української історії, так і культурних практик доби ССРСР/УСРСР. Проте, використання саме цього поняття в україномовних наукових текстах вітчизняних авторів теж набуло широкого розповсюдження. «Чим зумовлене вживання терміну «советський» замість «радянський»? – Запитує дослідник С.

Грабовський. – По-перше, інтернаціональним звучанням цього слова (Soviet). По-друге. Наявністю низки споріднених із ним слів, не останнє місце серед яких займає «совок». По-третє, авторитетним й афористичним розрізненням «совецького» і «радянського», здійсненим ще Лазарем Кагановичем 1948 року «Що це Рильський пише: «Я син Країни Рад?» Яких «рад»? Адже була Центральна Рада!» [1, с. 19]. Автор стверджує, що терміни советський та радянський позначають відчутно відмінні між собою феномени. «...бо ж згадаймо, у грудні 1917 року більшовики України, вщент програвши вибори на Всеукраїнський з'їзд робітничих та селянських рад, пішли з цього з'їзду, переїхали з Києва до Харкова і провели там «Первый съезд советов Украины». Тому більшовицько-українська війна зими 1917 – весни 1918 років може бути названою радянсько-советською війною» с. 6. І далі: «Отож, міжнародний термін Soviet в українській транскрипції вважаю більш прийнятним для позначення більшовицького режиму, ніж слово «радянський». Україна стала радянською тільки 1990 року. Після напівдемократичних виборів. І пробула такою до кінця 1991 року. Реально ж і радянські, і советські складові українського буття існують чи в активному, чи в латентному станах аж до сьогодні» [2, с. 7].

Серед постсоветських країн до постколоніальних відноситься більшість, але не всі, оскільки деяким з них вдалось уникнути цього існування «між» колонією і де-факто суверенною, справді незалежною державою. Принаймні так позиціонують себе сьогодні колишні Прибалтійські республіки Советського Союзу Литва, Латвія, Естонія, наполягаючи до того ж на власному статусі не колишніх колонізованих ССРСР територій, а саме суверенних країн, окупованих ворожою державою – Советським Союзом. Проте, ще і до цього часу в українській та зарубіжній науковій літературі ведуться дискусії про те, чи були советські республіки справжніми колоніями, чи ні, попри вже існуючу у вітчизняному соціогуманітарному дискурсі провідну тенденцію, яка визначає увесь пострадянський простір як постколоніальний з московською метрополією у центрі [6].

Дискусія щодо вище означених проблем широко представлена і у зарубіжних наукових виданнях. Так, американський дослідник постсоветських реалій К.М.Ф. Платт вказує на деякі з тих, що з'явилися протягом останнього десятиліття. Наприклад: Moore 2001; Spivak 2003; Chernetsky 2003; Spivak, Condee, Ram, Chernetsky 2006; Otoi 2003; Carey 2004; Popescu 2003; Adams 2005; Kelestas 2006; Hagen 2004; Chari 2009; Тимофеев 2008 [4].

Проблема співвідношення понять окупації/деокупації та колонізації/деколонізації є однією з найактуальніших у дослідженнях та характеристиках реального статусу незалежних держав, що утворилися на теренах колишнього Советського Союзу. Проте, на сьогодні абсолютна більшість аналітиків, які працюють із цією проблематикою, схильні відносити всі колишні радянські республіки до категорії постколоніальних постсоветських країн, окрім Прибалтійських країн, з приводу статусу яких ведеться досить активна дискусія.

Цікавою у вище зазначеному розрізі проблеми є робота американського дослідника К.М.Ф. Платта, який приділив цим питанням спеціальну увагу у статті «Окупація проти колонізації: як історія постсоветської Латвії допомагає провінціалізувати Європу». Автор справедливо зазначає, що для справжнього розуміння того, що відбувається в Прибалтійських країнах постсоветського простору, зокрема, у Латвії,

необхідно розпочати зі з'ясування сутності понять «окупація»/«колонізація» та міри обґрунтованості їх застосування щодо конкретної історичної спільноти й історичного періоду її існування. Принагідно зазначимо, що і сама понятійно-категорійна база постколоніальних (не кажучи вже про деколоніальні) досліджень на сьогодні є недостатньо розробленою та дискусійною [3].

Як термін «окупація», так і термін «колонізація» описує ситуацію, при якій «...чужа влада силою утримує певну територію під контролем, виходячи зі стратегічних, економічних або інших причин, – зазначає К.М.Ф. Платт. – Але окупація кардинально відрізняється від колонізації тим, які наслідки вона приносить даному населенню» [4, с. 106]. Посилаючись на словник Ожегова, дається визначення, що таке колонія і що таке окупація: «КОЛОНИЯ: 1. Країна, позбавлена самостійності, що перебуває під владою іноземної держави (метрополії). 2. Поселення, що складається з вихідців із іншої країни, регіону. Іноземні колонії в царській Росії. 3. Спільнота, сукупність людей якої-н.[ебудь] країни, земляків, проживаючих у чужому місті, в чужій країні. 4. Спільне проживання осіб, поселених або поселившись для сумісного життя з певною метою ... ОКУПАЦІЯ: 1. Тимчасове відторгнення, захоплення чужої території військовою силою. 2. Період такого захоплення і перебування громадянського населення на захопленій території» [4, с. 106].

Коментуючи дані визначення феноменів окупації та колонізації, Платт стверджує: «Окупована країна переносить травму, приниження, насилля, але термін цей все ж таки передбачає істотну історичну неперервність в ідентичності. Окупант прийшов, повладарював і пішов, та при цьому залишив сутність суспільства або нації без змін. Колонізація, навпаки, діє інакше. Колоніалізм або знищує первинне населення, або інтегрує його в економічні, суспільні і політичні стосунки з метрополією, що залише глибокий слід на найглибшому рівні ідентичності. Найчастіше за все ця суттєва трансформація населення представлена в ключі модернізації. Традиційно колонізатор легітимізує своє панування через дар прогресу – матеріального, суспільного й культурного. Отже, у цих двох термінах ми зіштовхуємось з двома дуже різними макроісторичними хронотопами» [4, с. 106].

Вище наведені роздуми американського дослідника підтверджуються реаліями існування конкретних етнічних та національних спільностей за часів СРСР. Так, В. Ткаченко зазначає: «...показовим є хоч би такий факт: у Москві в Інституті слов'язнавства навіть не було структурного підрозділу, який би вивчав українців та білорусів, хоч інші слов'янські народи досить-таки ретельно досліджувалися. Та й чого українців було досліджувати, адже їхнє майбутнє у радянського керівництва не викликало сумніву – вони мали стати демографічним донором нової історичної спільноти «радянського народу»» [5, с. 6].

Постсовєтські реалії існування, наприклад, України підтверджують існування як так званого постколоніального синдрому у колишніх колонізованих, так і постімперської свідомості у колишній метрополії. «Так званий сусідський імперіалізм із постійним втручанням у внутрішні справи суміжних держав для Росії – практика буденна. Її інформаційна політика побудована на брехні й виправданні насильства, культивуванні у російському суспільстві психології масового побутового цинізму. Приміром, російські ЗМІ постійно іронізують з приводу самостійності України, іменуючи її громадян не інакше як «укри» чи «укропи». За цим стоїть ще й рафінований

цинізм прихильників так званої *realpolitik*, котрі розглядають Україну як «задній двір» імперської Росії, на якому, мовляв, слід, врешті решт, «навести порядок»» [5, с. 13].

На думку Платта постколоніальна теорія є європоцентричним проектом, і тому потрібен новий простір для маневру всередині самої концепції постколоніальності. Вочевидь і сучасна дійсність, з її світовою кризою, зміною світового порядку, неоімперіалізацією Росії та ісламським тероризмом сприятимуть зміні постмодерністських принципів постколоніальних студій.

Література:

1. Грабовський С. «Государство Украина»: розбудова квазінаціональної держави. Цикл культурологічних бесід. Бесіда 14. – Дрогобич, КОЛО, 2004. – 56 с.
2. Грабовський С. Україна – не Африка? «Білі негри» у пошуках самих себе. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2012. – 217 с.
3. Див. про це детальніше: Грабовська І.М. Категоріально-понятійна база постколоніальних досліджень як проблема сучасного українського гуманітарного дискурсу / *Zwiastowac (Вісник)*. Nauki i praktyki. Współczesne tendencje w nauce i edukacji 30.10.2016- 31.10.2016. – Kraków. – P. 75-78.
4. Платт К.М.Ф. Оккупация против колонизации: как история постсоветской Латвии помогает провинциализировать Европу // *Политическая концептология*. – № 2. – 2013. – С. 100 – 113.
5. Ткаченко В. «Риболовля на блешню» по-російськи. – К.: Знання України, 2015. – 63 с.
6. Це питання детально розглядалось авторкою у наступних статтях: Грабовська І. Колоніальна та постколоніальна проблематика в українознавчому дискурсі: деякі аспекти аналізу / Ірина Грабовська // *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка*. Серія «Українознавство». – К.: Вид. «Київський університет». – № 16. – 2012.- С. 51 – 53; Грабовская И.Н. Украина в ситуации цивилизационного выбора: постколоніальна специфика // *Философия и ценности современной культуры: материалы Международной научной конференции, Минск, 10–11 октября 2013 г.* / А.И. Зеленков [и др.] ; редкол.: А. И. Зеленков, А. А. Легчилин, В. Т. Новиков ; М-во образования, БГУ, ГНУ «Ин-т философии НАН Беларуси». – Минск: БГУ, 2014. – 783 с. – С. 538-541; Грабовська І.М. Актуальність постколоніального дискурсу в сучасній українській соціогуманітаристиці // *ZBIÓR RAPORTÓW NAUKOWYCH «Nauka, problemy, osiągnięcia, innowacyjność, praktyki, teoria»*. Łódź. – 29.04.2015 – 30.04.2015. – Część 6.- p. 99 – 102; Грабовська І.М. Російський колоніалізм і сучасна Україна: теорія та практика // *Zwiastowac (Вісник)*. Nauki i praktyki. Priorytetowe obszary badawcze: od teorii do praktyki. – Lublin – С. 58 – 61; Грабовська Ірина. Актуальність дослідження консолідації українства в постколоніальну добу // *Українознавчий альманах*. Випуск.19. – К.: Міленіум +, 2016. – С. 9 – 13.

ПОД-СЕКЦИЯ 5. Философия образования.

Кипоренко О. Я.

кандидат философских наук

Национальный медицинский университет

имени А. А. Богомольца

ОСОБЕННОСТИ СОВРЕМЕННОГО МЕДИЦИНСКОГО ЗНАНИЯ

Ключевые слова: биохимия, медицинское знание, целостность знания, компетентности, преподавание.

Keywords: biochemistry, medical knowledge, the integrity of knowledge, competence, teaching.

Результатом обучения и познания, как известно, является знание. Современная концепция образования строится на трех составляющих знание–умения–навыки (компетентности). Такое смещение акцентов на получение определённых компетентностей привело к тому, что, с одной стороны, произошло нивелирование научного знания и актуализация практического знания, а с другой – в обучении временной контекст изучения предмета был снят, то есть не важно сколько времени студент изучает тот или иной предмет, а важно какие компетентности – знания, умения, навыки – он при этом освоит. У компетентностного подхода в образовании есть как много сторонников [1], так и критиков [2].

Медицинское образование не стало исключением, в его основе положено формирование так называемой клинической компетенции сводится к овладению практическими навыками [3]. Особенность медицинского знания состоит в том, что оно имеет как ценностную составляющую, так и практическую, а также научную (про которую часто забывают), то есть медицинское знание – это специфическое единство научного знания, ценностей и практического знания.

В современном медицинском образовании нивелирование значимости научного знания привела к тенденции так называемого облегчения курса фундаментальных дисциплин. Одной из таких дисциплин является биохимия, которая по мнению многих исследователей сложна для понимания студентов, поэтому должна быть «упрощена» [4–6], путем снижения требований к знанию формульной части, химизма метаболических путей. Подобные предложения, по существу, лишают биохимию ее фундаментальности, ее логической основы как науки, описывающей химическим языком биологические процессы. В то же время ни уровень знаний начинающих студентов-медиков, ни выделяемый на изучение дисциплины объем часов не позволяют преподавателям в полной мере донести, а студентам понять и оценить значение биохимии для медицинской науки. Практически за пределами основного курса остается огромный массив данных в области клинической биохимии, а курс клинической биохимии, введение которого в обучение на старших курсах широко обсуждалось, в учебный план так и не введен.

Развитие современной биологической науки в значительной мере основано на принципах химии и физики. Так называемый симбиоз этой взаимосвязи привел к

возникновению биохимии, которая в свою очередь готовит студентов для углубленного изучения таких областей знания, как биофизика, биотехнология, молекулярная биология, молекулярная генетика, структурная биология, генная инженерия, нанотехнология, нейробиология, клеточная биология. Она обеспечивает основную научную основу для аспирантов и медицинских профессиональных школ.

Биологическая химия – научная дисциплина, которая тесно связана с проблемами химии, биологии, медицины, фармации, физики, информатики и другими областями знания. Несомненно связь биологической химии и с физиологией, именно на этом акцентируется внимание при изучении биохимии в медицинском вузе. Биохимия фокусируется на химических процессах, происходящих в самых разнообразных живых системах и затрагивает по существу все аспекты нашей жизни.

Хотя, как самостоятельная наука, современная биохимия возникла на рубеже XIX–XX веков на фундаменте двух наук физиологии и органической химии, она остается и сейчас междисциплинарной областью знания, тем китом на котором зиждется медицинское знание. Изучение биохимии в медицинских вузах направлено не только на формирование соответствующих компетентностей у студента, но также является промежуточным звеном в непрерывности получения знания: химическое-биологическое знание (средняя школа) → биохимическое знание (высшая школа – университет) → медицинское знание (высшая школа – университет).

У студента-медика при изучении биохимии формируются такие компетентности: умение демонстрировать общие знания в области биохимии, химии и биологии и применять принципы этих дисциплин при решении качественных и количественных биохимических задач; понимание взаимосвязи данных наблюдений, гипотез и экспериментов; владение биохимическими лабораторными методами и умение применять их для исследований актуальных проблем; чтение, понимание и критическая оценка биохимической и связанной с биохимией литературы; применение биохимического знания о клеточных процессах и молекулярного наследования для борьбы с болезнями; знание биохимических ответов на токсичные соединения в окружающей среде; умение представлять научные данные четко и эффективно посредством устного и письменного общения, освоение методологии научного исследования и другие.

Биохимия, как доклиническая естественнонаучная дисциплина в медицинском образовании призвана создать базу, фундамент для последующего изучения клинических дисциплин. Именно биохимическое знание и составляет основу научного знания в медицинском знании.

Фундаментальная и прикладная направленность биохимического знания с одной стороны свидетельствует о его дуализме, в другой – целостности знания, его генетической связи с иными видами, типами научного и практического знания. Овладение научным знанием, а еще и знанием, которое представляет собой область существования разного вида научного знания, всегда сопряжено с трудностями.

Курс биологической химии изучается на младших курсах и, по сути, сводится к освоению языка (если не алфавита) этой интереснейшей науки. Запоминание сложных химических формул, многоэтапных цепочек метаболических путей – все это требует от перво- и второкурсников огромных усилий. Преподаватель высшей школы, а биохимия как самостоятельная дисциплина включена в учебный план имен-

но высших учебных заведений, должен выполнять не только функцию транслятора знаний, но и способствовать формированию мотивированного и творческого подхода студентов для самостоятельного получения нового знания и его применения.

Как правило недостатком преподавания фундаментальных дисциплин в высшей школе является то, что: содержание дисциплин не соответствует специфике профессиональной деятельности и требованиям, которые поставлены перед современным специалистом; однообразие форм, методов и приемов преподавания вызывает падение интереса к познавательной деятельности и будущей специальности; традиционная система обучения не обеспечивает необходимого уровня эффективности учебно-воспитательного процесса из-за недостаточной активности студентов; низкий уровень эффективности самостоятельной работы; недостаточная обратная связь преподавателя и студентов; нерационально используется время как преподавателя, так и студента; низкая эффективность проводимого мониторинга знаний. Преодолеть отмеченные недостатки можно посредством использования интерактивных методов учебно-воспитательной деятельности в рамках компетентностной образовательной парадигмы, а не упрощением программы.

В курсе биологической химии формируются компетенции, которые будут востребованы уже по ходу обучения, так как необходимы для изучения других дисциплин, одновременно формируя компетенции, необходимые врачу в его профессиональной деятельности.

Появление инноваций в образовании всегда обусловлено потребностью практики, но чрезмерная акцентуализация на клинической практической компетентности приводит к невозможности дальнейшего получения знания – развития. Переориентация цели высшего медицинского образования повлекла за собой изменение стратегии образовательной деятельности и сейчас в высшей профессиональной школе на смену стратегии обучения приходит стратегия развития. Требования к профессиональной подготовке и личностным качествам врача и провизора постоянно повышаются, и чтобы им соответствовать инновационное развивающее обучение учитывает ряд существенных организационно-методических аспектов.

В процессе профессионального обучения студенты должны приобретать компетентности, а для этого преподавателю необходимо опираться на имеющийся у студентов опыт и уровень развития. Однако реализация стратегии непрерывного образования на протяжении всей жизни станет возможной, если уже в студенческие годы будущий специалист овладеет учебно-исследовательской компетентностью. Преподавателям медицинского вуза необходимо мотивировать студентов, как к освоению конкретной дисциплины, так и развивать интерес к продолжению обучения в будущем, а для этого сам процесс учения должен стать интересным. А это невозможно без научной составляющей медицинского знания, которая и обеспечивается доклиническими дисциплинами. Обращение к анализу методологических проблем медицинского знания – одна из необходимых теоретических предпосылок его развития.

1. Lum G. Where's the Competence in Competence-based Education and Training? / G. Lum // J. Philos. Educ. – 1999. – Vol. 33. – P. 403–418.
2. Hyland T. Competence, Knowledge and Education / T. Hyland // J. Philos. Educ. – 1993. – Vol. 27, No. I. – P. 57–68.

3. Watson R. Clinical competence: Starship Enterprise or straitjacket? / R. Watson // Nurse EducationToday. – 2002. – 22. – P. 476–480.
4. Ramasamy R. Planning an Objective and Need Based Curriculum: The Logistics with Reference to the Undergraduate Medical Education in Biochemistry / Ramasamy R., Gopal N., Srinivasan AR, Babu S. M. // J. Clinic. Diagnostic Res. – 2013. – Vol. 7(3). – P. 589–594.
5. Turner J. A. Redesigning the biochemistry syllabus for medical students: experiences in Leeds / J. A. Turner // Biochem Soc Trans. – 1986. – 14(2). – P. 427–428.
6. Абдуллина Г. М., Карягина Н. Т., Князева О. А., Кулагина И. Г., Камилов Ф. Х. Современные подходы к преподаванию биологической химии в медицинском вузе: монография. – Одесса, 2013. – 87 с.

Gayane Tovmasyan

PhD in Economics,
Researcher at “AMBERD” Research Center of
Armenian State University of Economics,
Professor at the Public Administration Academy of the RA

CULTURAL TOURISM DEVELOPMENT IN THE REPUBLIC OF ARMENIA

Abstract: *Cultural tourism is the movement of people to cultural attractions away from their permanent place of residence, with the intention to gather new information and experiences to satisfy their cultural needs. The article presents the essence of cultural tourism, types, principles, discusses the bases and perspectives of cultural tourism development in Armenia.*

Keywords: cultural tourism, cultural heritage, cultural values, monuments.

World Tourism Organization defines cultural tourism as “trips the main goal of which is visiting the sites and participating in events the cultural and historical value of which makes people part of the cultural heritage of a community” [17].

The Cultural Tourism Research Project by the European Association for Tourism and Leisure Education (ATLAS) in 1991 defined cultural tourism as: “The movement of people to cultural attractions away from their permanent place of residence, with the intention to gather new information and experiences to satisfy their cultural needs” [4, p. 2].

“The cultural and cultural-cognitive tourism is actually a form of tourism, which focuses on the cultural environment, which in turn may include cultural and historical sights of a destination or cultural-historical heritage, values and lifestyle, arts, crafts, traditions and customs of the local population. Furthermore, cultural and cognitive routes may include a visit to or participation in cultural activities and events, a visit to museums, concerts, exhibitions, galleries, etc. [6].

“Cultural heritage” includes intangible and tangible movable and immovable heritage as an aggregate of cultural values which bear the historical memory and national identity and have scientific or cultural importance” [3].

Cultural tourism is a force for economic development by attracting tourists who are motivated by cultural interest. Such a travel is focused on the feeling of the cultural environment, including landscapes, visual and performing arts, lifestyles, values, traditions and events. There are subcategories of cultural tourism: heritage tourism; art tourism; creative tourism; urban cultural tourism; rural cultural tourism; local cultural tourism.

Cultural values are specific prerequisite for the development of cultural tourism. They can be grouped under three headings:

Cultural and historical monuments and sites: archaeological sites, monuments and architectural complexes, monasteries and churches, ethnographic monuments and museums and others,

Works of art: movable tangible cultural values: a collection of art objects, works of painting, sculpture, folk crafts, embroidery, costumes, cult objects, masterpieces of cinema and literature, etc.,

Periodic and episodic events: festivals, shows, congresses, fairs, celebrations and more [11].

So, cultural tourism offers a specific tourist product which includes material goods and services for culturally motivated tourists. The main touristic sites or attractions which attract cultural tourists are archaeological sites and museums, architecture (ruins, famous buildings, towns), art, sculpture, crafts, galleries, festivals, events, music and dance (classical, folk, contemporary), drama (theatre, cinema), language and literature study, tours, events, religious festivals, pilgrimages, etc.

Tourists make up a significant proportion of the audience for museums, galleries, theatres, and concerts, particularly in capital cities.

According to the International Cultural Tourism Charter about Managing Tourism at Places of Heritage Significance (adopted by ICOMOS at the 12th General Assembly in Mexico, in October, 1999) the main principles of the cultural tourism are:

Principle 1. Since domestic and international tourism is among the foremost vehicles for cultural exchange, conservation should provide responsible and well managed opportunities for members of the host community and visitors to experience and understand that community's heritage and culture at first hand.

Principle 2. The relation between Heritage Places and Tourism is dynamic and may involve conflicting values. It should be managed in a sustainable way for the present and future generations.

Principle 3. Conservation and Tourism Planning for Heritage Places should ensure that the Visitor Experience will be worthwhile, satisfying and enjoyable.

Principle 4. Host communities and indigenous people should be involved in planning for conservation and tourism.

Principle 5. Tourism and conservation activities should be of benefit for the host community.

Principle 6. Tourism promotion programs should protect and enhance Natural and Cultural Heritage characteristics [7].

The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) seeks to encourage the identification, protection and preservation of cultural and natural heritage around the world considered to be of outstanding value to humanity. This is em-

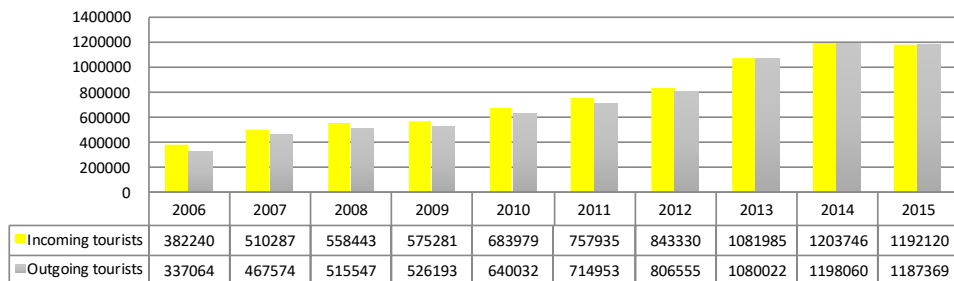

Figure 1. Incoming and outgoing tourists of the Republic of Armenia, 2006-2015 [13].

bodied in an international treaty called the Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage [2], adopted by UNESCO in 1972 [22].

There are 814 cultural properties in the World Heritage List of UNESCO. Properties inscribed on the World Heritage List from Armenia are: Cathedral and Churches of Echmiatsin and the Archaeological Site of Zvartnots (2000); Monasteries of Haghpat and Sanahin (1996); Monastery of Geghard and the Upper Azat Valley (2000).

Properties submitted on the Tentative List are: the archaeological site of the city of Dvin (1995); the basilica and archaeological site of Yererouk (1995); the monastery of Noravank and the upper Amaghov Valley (1995); the monasteries of Tatev and Tatevi Anapat and the adjacent areas of the Vorotan Valley (1995).

Besides a technical assistance was done to the Shirak Museum [12].

The number of international tourist arrivals in the world increased from 25 million (1950) up to 1,186 million (2015) [8]. For 2050 the forecast is 1,874 million tourists in the world. In 2015 travel for holidays, recreation and other forms of leisure accounted for just over half of all international tourist arrivals (53%). Some 14% of international tourists reported travelling for business and professional purposes and another 27% travelled for other reasons, such as visiting friends and relatives (VFR), religious reasons and pilgrimages, health treatment, etc. The purpose of visit for the remaining 6% of arrivals was not specified [21, p. 5]. In 2015 1,192,120 tourists visited Armenia.

This number illustrates those who have passed the border of the country, and it does not show the real number of tourists, as the Armenians who work and live abroad, may return for a short vacation to visit relatives. Another index is the number of tourists who stayed at hotel facilities, which was 164732, 45% of them travelled for the purpose of rest and leisure, 33% travelled for business purpose. In 2015 the number of domestic tourists in Armenia counted to be 871,888 with the predominating purpose of rest and leisure (68%) [14, p. 96].

According to the Travel & Tourism Competitiveness Report 2015 which was published by the World Economic Forum within the framework of the Global Competitiveness and Risks team and the Industry Partnership Program for Aviation & Travel, Armenia was at the 89th place among 141 countries (in 2013 it was the 79th). Spain was on the top for the first time, followed by France (2nd), Germany (3rd). Armenia was the 99th in terms of cultural resources and business travels (as a comparison Spain was the 1st), with the number of World Heritage Cultural Sites was the 58th (Spain was the 2nd), with the number of oral and intangible cultural expressions was the 25th (Spain was the 8th), with the number of large sports stadiums was the 113th (Spain was the 14th), with the number of international association

meetings was the 111th (Spain was the 3rd), in terms of cult./entert. tourism digital demand was the 100th (Spain was the 4th) [19, pp. 5, 79, 307].

Armenia has an ancient history. It lies in the highlands surrounding the Biblical mountains of Ararat. Hayk (the legendary ruler of Armenia) creates the Armenian nation in the Ararat region in 2300 BC. The Book of Genesis identifies the land of Ararat as the resting place of Noah's Ark after the "great deluge" described there. Armenia is a country with rich cultural heritage. There are 24225 historical-cultural monuments in Armenia [5]. There were 830 libraries with 19.1 million copies of books, 106 museums with 2261.3 thousand visits, 28 theatres with 512.7 thousand visits in Armenia in 2015 [20, pp. 139-141]. Several festivals were organized in Armenia: "Traditions of Syunik" festival in the city of Goris, in Syunik region; "Cultural rebirth" festival of carpets, arts and crafts in Dilijan, Tavush region; "Festival of Gata (pastry) in Khachik village, in Vayots Dzor region; "Wine festival" in Areni, Vayots Dzor region [18].

The Ministry of Culture develops the policy of the Government of Armenia in the sphere of culture. The purpose of the Ministry is to maintain and replenish the cultural heritage, promotion and development of contemporary art [16]. The agency for the Protection of Monuments of History and Culture of the Staff of the Ministry of Culture of the RA is engaged in the protection and use of the immovable monuments of history and culture and the historic environment. The aim of the agency is to promote the protection of immovable monuments of history and culture, the historic environment and promote the use, registration of historical and cultural monuments, specially protected historical and cultural territories, their study, repair, and renovation [1]. In Armenia, the state administration body of tourism sphere is the Ministry of Economic Development and Investments. The State Tourism Committee of the Ministry is responsible for the development and implementation of the state policy in the sphere of tourism.

In the end of 2015 a new project "My Armenia: cultural tourism in Armenia" was launched, which was co-developed by the Government of Armenia, the US Agency for International Development (USAID) and the Smithsonian Institute in the field of preservation of cultural cooperation. The goal of the USAID-supported four-year "My Armenia: cultural tourism in Armenia" program is to enhance and increase cultural heritage tourism in the provinces of Armenia through a unique combination of research, scholarship, support for artisan craft, capacity building, and a strong focus on fresh thinking for tourism development. The program also aims at promoting the development of rural communities, raising awareness about Armenia in the international arena, as well as preserving and building on the country's natural and cultural heritage [9]. The program is worth \$5 million. It aims at demonstrating the productive relation that can occur when community-based, rigorous cultural heritage research contributes to economic development through sustainable cultural tourism [10].

In 2017 13,995 thousand AMD from the State budget of Armenia will be spend on cultural services, 405 thousand from which will be spend on the reconstruction and maintenance of monuments and cultural values [15].

Armenia has a great potential for cultural tourism development based on the rich cultural heritage. For that purpose several steps must be undertaken towards increasing the effectiveness of marketing performance in order to promote our cultural tourism product in international markets, presenting Armenia as a country of old and rich history and culture,

offering complex tourism product to tourists, expanding the cultural entertaining activities for tourists, raising the competitiveness indicators of the sphere, improving tourism infrastructures, price and quality indicators of services, etc.

Reference

1. Agency for the Protection of Monuments of History and Culture of the Staff of the Ministry of Culture of the RA, URL: http://mincult.am/hiistory_and_culture_monuments_protection_agency.html
2. Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, URL: <http://whc.unesco.org/?cid=175>
3. Cultural Heritage Act, Article 2, point 1, URL: http://www.unesco.org/culture/natlaws/media/pdf/bulgaria/bulgaria_culturalheritageact_2009_entof.pdf
4. Greg Richards (1996, ed.) Cultural Tourism in Europe. CABI, Wallingford, p. 2, URL: http://www.tram-research.com/cultural_tourism_in_europe.PDF
5. Information book of monuments of the Ministry of Culture of the RA, URL: <http://www.armmonuments.am/lists-gov.html>
6. International Council on Monuments and Sites official website, URL: <http://www.icomos.org/>
7. INTERNATIONAL CULTURAL TOURISM CHARTER, Managing Tourism at Places of Heritage Significance (1999), URL: http://www.icomos.org/charters/tourism_e.pdf
8. International Tourist Arrivals, 2014, http://stats.areppim.com/stats/stats_ita.htm
9. "My Armenia: Cultural Tourism in Armenia" Program Kicks Off, 2015, URL: <http://www.gov.am/en/news/item/8192/>
10. "My Armenia", URL: <http://www.folklife.si.edu/cultural-sustainability/my-armenia/smithsonian>
11. Nature and characteristics of cultural tourism, 2013, URL: <http://www.montana-vidindolj.com/en/publications/?NewsId=3>
12. Properties inscribed on the World Heritage List, Armenia, URL: <http://whc.unesco.org/en/statesparties/am>
13. Socio-Economic Situation of the RA, 2007-2016, www.armstat.am
14. Socio-Economic Situation of the RA, 2016, January, p. 96, http://armstat.am/file/article/sv_01_16a_422.pdf
15. State budget of Armenia, 2017, URL: <http://minfin.am/minfin.am/index.php?cat=9&lang=1>
16. The Ministry of Culture, purpose, activity; URL: http://mincult.am/purpose_activity.html
17. Tourism and Intangible Cultural Heritage, 2012, UNWTO, URL: <http://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284414796>
18. Tourism, URL: <http://mineconomy.am/arm/39/gortsaruyt.html>
19. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2015, pp. 5; 79; 307
20. The Statistical Yearbook of Armenia, 2016, pp. 139-141, URL: <http://armstat.am/file/doc/99499398.pdf>
21. UNWTO Tourism Highlights, 2016 Edition, p. 5, www.unwto.org
22. World Heritage, URL: <http://whc.unesco.org/en/about/>

Ерко Ирина Володимирівна
кандидат географічних наук,
доцент кафедри туризму
та готельного господарства
Східноєвропейського
національного університету
імені Лесі Українки
Савич Катерина Василівна
магістр кафедри туризму
та готельного господарства
Східноєвропейського
національного університету
імені Лесі Українки

СУЧАСНИЙ СТАН ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Досліджено особливості розвитку туристичної діяльності на території Волинської області. Проаналізовано туристичні потоки та охарактеризовано поширені види туризму регіону.

Ключові слова: туризм, подієвий, екологічний та культурно-пізнавальний туризм, туристична діяльність.

The features of development of tourist activity are investigated on territory of the Volyn area. Tourist streams are analysed and the widespread types of tourism of region are described.

Keywords: tourism, tourism, eventful, ecological and in a civilized manner-cognitive tourism, tourist activity.

Волинська область – одна з найперспективніших у туристичному відношенні областей України. Проте розвиток туристичної галузі області на даний момент здійснюється вкрай повільно.

Дані нинішніх статистичних звітів, хоча й недосконалі, але дають змогу простежити позитивну динаміку розвитку туристичної діяльності на Волині. У 2015 р. Волинську область відвідало 13739 туристів, що на 854 туриста менше, ніж у 2014 р. У порівнянні з 2010 р., загальна кількість туристів зменшилась на 38302 туриста, або ж на 73,6 % [2]

Серед основних причин зменшення туристичних потоків до Волинської області, туристи називають поганий стан доріг, а також недостатньо розвинену туристичну інфраструктуру загалом [1].

Чисельність іноземних туристів у 2015 р. сягнула 326, що на 23 особи менше, ніж у 2014 р., і на 3695 осіб менше, ніж у 2010 р.

Найчастіше іноземні туристи прибувають на Волинь із Російської Федерації, Польщі, Білорусі, Німеччини, а також з Азербайджану, Австрії, Угорщини, Туркменістану з метою лікування та відпочинку. Хоча співвідношення прибулих із цих країн з року в рік є змінним, однак лідерами за кількістю залишаються туристи з Росії (у

2010 р. – 50,1% від загальної кількості іноземних туристів, у 2011 – 96,2%, у 2012 р. – 96,0%, у 2013 р. – 93,3%). У 2014 р. кількість прибулих туристів у Волинську область становила лише 349 осіб, проте всі 100% з них були громадянами Російської Федерації [4].

Кількість виїзних туристів у 2015 р. становила 7368 осіб, для порівняння – у 2014 р., їх чисельність становила 8073 осіб, а у 2010 р. – 7740.

Волиняни відпочивали переважно в Туреччині та Єгипті, а також в Болгарії, Греції, Словаччині, ОАЕ, Тунісі та Російській Федерації. Порівняно менше волинські туристи відвідують Іспанію, Кіпр, Шрі-Ланку, Хорватію, Чехію, Угорщину, Чорногорю, Таїланд (100–200 осіб у рік) [4].

Чисельність внутрішніх туристів також зменшується. У 2015 р. їх кількість сягнула 6045 осіб, що на 121 особу менше, ніж в 2014 р.

Основними напрямками внутрішніх туристів у 2015 р. були: Шацький, Любешівський, Ковельський та Луцький райони [4].

Змінилась і чисельність екскурсантів, та у 2015 р. їх кількість становила 9837 осіб, що на 1891 туриста менше, ніж у 2014 р. У порівнянні з 2010 р. їх чисельність зменшилась на 73,5 %.

Основними об'єктами відвідування екскурсантів є музеї, архітектурні та культурні пам'ятки. Для того, щоб покращити темпи розвитку екскурсійної діяльності в області необхідно розширити тематичний спектр екскурсій та розробити нові маршрути.

Щодо видів туризму, то у Волинській області розвинені рекреаційний, спортивний, зелений, релігійний, а найбільшого поширення набули: подієвий (19 %), екологічний (17 %) та культурно-пізнавальний (15 %).

Розглянемо специфіку розвитку кожного виду туризму:

– *Подієвий туризм*. Цей вид туризму у Волинській області представлений ярмарками та фестивалями. Найпопулярнішими ярмарками є: «Волинський туристичний ярмарок», «Львівський ярмарок», виставка-ярмарок «Волинь туристична запрошує!», ярмарок «Медовухи» від гільдії медоварів Волині, Книжковий ярмарок, Мистецький ярмарок, Хенд мейд-ярмарок виробів ручної роботи (м. Луцьк), «Весняні передсвятки», «Молодь за мир» (м. Володимир-Волинськ). Не менш популярними є ярмарки сільськогосподарської продукції, які проходять у найбільших містах Волині напередодні Різдва та Пасхи.

Волинська область також відома далеко за своїми межами численними фестивалями. Найбільшу кількість туристів приваблюють: міжнародний фестиваль українського фольклору «Берегиня», міжнародний джаз-фольк фестиваль «Музичні діалоги», мистецький фестиваль «Солом'яна птаха», молодіжний фестиваль альтернативної музики та сучасного мистецтва «Бандерштат», міжнародний фестиваль «Art Jazz Cooperation» (м. Луцьк), міжнародний студентський фестиваль естрадної пісні «На хвилях Світязя» та ін. Багато туристів відвідують арт-шоу «Ніч у Луцькому замку» [4].

– *Екологічний туризм*. Даний вид туризму є дуже розвиненим у Волинській області, адже на її території нараховується 209 природно-заповідних територій і об'єктів. Зокрема, найпопулярнішими об'єктами екологічного туризму є національні природні парки: «Шацькі озера» (Шацький район), «Прип'ять-Стокід» (Любешівський район), та «Цуманська Пуща» (Ківерцівський район).

Потужним поштовхом до розвитку екологічного туризму стала реалізація проекту «Створення інформаційного комплексу у сфері транскордонного екологічного туризму у Євросоюзі Буг», що реалізовується в рамках Програми Транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна на 2007-2013 рр. та фінансується за рахунок коштів Європейського Союзу [3].

– *Культурно-пізнавальний туризм.* Волинська область багата численними археологічними пам'ятками, зокрема часів пізнього палеоліту (від 15 до 2 тис. рр. тому). Найбільшу їх кількість виявлено у м. Луцьку, смт. Торчині, в с. Новостав, та в с. Полонка. Найвідомішим історико-культурним об'єктом Луцька є архітектурно-історичний заповідник «Старе місто» (Замок Любарата, собор Святих Петра і Павла, Будинок Косачів, Лютеранська кірха, Монастир бернардинів, Монастир бригідок), в обласному центрі також відомим об'єктом є Будинки архітектора (Будинки з химерами). Відомим є замок 1564 р. в Олиці, земляні вали замку X-XIV ст. у Володимир-Волинську, Святогорський монастир у Зимному (XV ст.) [3; 4].

– *Зелений туризм.* Даний вид туризму є чи не найперспективнішим у області. Станом на 1 січня 2016 р. в області офіційно зареєстровано 67 агросадиб, які розташовані в 13 районах. Найбільше їх у Ківерцівському (17), Ковельському (11), Шацькому (9), Маневицькому (8), Любомльському, Турійському (по 6), Ратнівському (5) районах. Насправді їх набагато більше. Наприклад, у 2012 р. було обліковано 298 приватних садиб на базі особистого селянського господарства, які надають послуги із зеленого туризму, переважна більшість яких знаходяться в Шацькому районі. В даний час проводять сертифікацію цих господарств. За всеукраїнською програмою «Українська гостинна хата» їм будуть присвоювати певну категорію якості та рівня надання послуг [4].

– *Рекреаційний туризм.* До оздоровчо-пізнавальних видів рекреації Волинської області належать купально-пляжні та прогулянкові послуги (короткочасний відпочинок). Основними природними ресурсами, які забезпечують функціонування цього виду, є мальовничі ландшафти, наявність водних акваторій, придатних для купання (на території області нараховується 130 річок та 235 озер), сприятливі кліматичні умови.

Для організації курортно-лікувального туризму важливим є цілющий клімат, лікувальні джерела і грязі (4 типи лікувальних мінеральних вод, а також ссапропель та торфові грязі), мальовничі природні й садово-паркові ландшафти. Найпопулярнішим районом рекреації у Волинській області є Шацькі озера [1].

– *Спортивний туризм.* На Волині цей вид туризму набув достатнього поширення. В області налічується чимала кількість дитячих туристичних установ: Центр туризму, спорту та краєзнавства учнівської молоді Луцької міської ради в м. Луцьку, Обласний Центр туризму та екскурсій туристичні станції в м. Ковелі, Володимирі-Волинському, Нововолинську, Голобах, Ківерцях, якими охоплено 3000 школярів.

Серед напрямків спортивного туризму, найбільшого розвитку набули: спортивне орієнтування (змагання проводяться у приміських зонах Луцька, Ковеля, Володимира-Волинського, Нововолинська); велосипедний туризм (сільські шляхи, створюють сприятливі умови для велосипедного туризму); водний туризм (передусім, це подорожі на човнах по ріках Стир, Прип'ять, Виживка, Турія, Стохід, Луга, Веселуха, численних озерах Волині) та пішохідний туризм (туристичні маршрути:

«Шляхами козацької звитяги» (Луцьк – Берестечко, Пляшева); «Синьоока Волинь» (до озер Світязь, Пісочне, ін.); «Про що мовчать монастирські стіни» (до Загорівського, Святогорського, Почаївського монастирів) та ін. [4].

– *Релігійний туризм*. Даний вид туризму в області має значне поширення. Зокрема, найпопулярнішими об'єктами релігійного туризму в області є: Костел Святих Петра і Павла у Луцьку (1616 р.), Успенський собор, споруджений за Мстислава Ізяславича (X ст.) та Василівська церква-ротонда (XIII ст.) у Володимир-Волинську, Святогірський монастир в с. Зимне (XI ст.), каплиця Св. Текли у Берестечку, Георгіївська церква (1264 р.) у Любомлі та Петропавлівський костюл у Олиці (1450 р.; перебудований у 1612 р.), що є найдавнішим римо-католицьким храмом Волині [4].

– *Діловий туризм*. Цей вид туризму у Волинській області лише починає розвиватись. На даний момент, найбільшими центрами ділового туризму у області є м. Луцьк, м. Ковель, м. Нововолинськ, м. Володимир-Волинськ та м. Горохів. В основному, ділові поїздки здійснюються з метою налагодження партнерських стосунків, ділових відносин та відкриття філіалів. Більшу частину ділових туристів становлять громадяни України (понад 70%) [1].

На даний момент, туристична галузь Волинської області перебуває у стані кризи, тому вкрай необхідно дотримуватись гнучкої державної політики у сфері туризму, що, в першу чергу, стосується фінансування. При розробці ефективних програм розвитку туризму, та їх дотриманні, Волинська область може перетворитись на один з найперспективніших туристичних напрямків Західної України.

Література

1. Мельнічук М. М. Сучасний стан і перспективи розвитку туристичної та рекреаційної діяльності Волинської області / М. М. Мельнічук, С. Д. Уєвич, В. С. Чернець, Л. В. Гладич, Т. П. Безсмертнюк // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Сер. Географія. – 2013. – Вип. 2. – С. 101-115.
2. Олійник Я. Б. Суспільно-географічне дослідження туристичної інфраструктури Волинської області: монографія / Я. Б. Олійник, І. В. Єрко. – Луцьк: Волинська обласна друкарня», 2014. – 164 с.
3. Панкова Є. В. Туристичне краєзнавство. Навчальний посібник / Є. В. Панкова. – К.: Альтерпрес, 2003. – 352 с.
4. Волинська обласна рада [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://volynrada.gov.ua> – (Дата звернення: 27.01.17).

ЕКО-ГОТЕЛІ – ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В ГОТЕЛЬНІЙ ІНДУСТРІЇ УКРАЇНИ

ECO-HOTEL – THE PROSPECTS OF HOTEL INDUSTRY IN UKRAINE

Анотація

В статті проведено аналітичний огляд сучасних вітчизняних та зарубіжних літературних джерел. Застосовано метод системного аналізу та спосіб наукового пізнання, для обробки та узагальнення інформації. Висвітлено позитивні та негативні сторони тенденції функціонування зазначених підприємств. За допомогою методу екстраполяції здійснено прогноз розвитку готелів та аналогічних засобів розміщення в Україні.

Ключові слова: екологічний готель, «зелені технології», навколишнє середовище, переваги екологічних готелів, сертифікат якості, еко-готелі.

Abstract

The article provides an analytical overview of modern domestic and foreign literature. Applying the method of system analysis and method of cognition, processing and synthesis of information. When covering the positive and negative trends in the functioning of these companies. Using the method of extrapolation carried forecast of hotels and similar accommodation facilities in Ukraine.

Keywords: ecological hotel, «green technology», the environment, the environmental benefits of hotels, quality certification, eco-hotels.

Актуальність. На сучасному етапі розвитку готельної індустрії, для забезпечення конкурентоспроможності закладу основним завданням залишається пошук нових форматів готелів, які дозволили б виділитися серед зростаючої кількості конкурентів, зменшити енерговитрати, пов'язані з функціонуванням підприємства, підвищити рівень та якість послуг тим самим, залучивши до закладу додаткові потоки туристів.

Сьогодні в світі все більшої популярності набуває рух за охорону навколишнього середовища. Піклуючись про екологічну рівновагу, люди все частіше змінюють свої звички та вподобання.

За останнє десятиліття, індустрія гостинності – як і інша частина індустрії комерційної нерухомості почала передбачати використання екологічно чистих, зелених матеріалів під час проектування нових та реконструкції існуючих приміщень засобів розміщення.

Зростаюча екологічна відповідальність споживачів в розвинених країнах стимулює появу нових підходів і нових ідей в індустрії гостинності.

Деяким міжнародним готелям, наприклад, вдалося знизити витрати на електроенергію за рахунок будівництва дернового даху, що був вироблений з ґрунту та інших органічних матеріалів. Інші готелі знайшли способи мінімізації відходів стоків за допомогою інноваційних інженерних методів та підвищення ефективності використання енергії за рахунок використання природного і навколишнього освітлення.

Впровадження «зелених» технологій при будівництві готелів у європейських країнах розпочалося ще в 80-х роках минулого століття. Згідно з однією з директив про енергозберігаючі будівлі, прийнятих ЄС, вже до 2018 року всі адміністративні будівлі на території ЄС повинні володіти нульовим споживанням енергії, а до 2020 року, вимога поширюватиметься на всі інші новозведені будівлі. Таким чином, впровадження «зелених» технологій в сфері будівництва сьогодні вже стало нормою в Європі. Більш того, цей процес контролюється законодавством ЄС [1, с. 119].

Основними позитивними умовами, які сприяють розвитку екологічних готелів в Україні є: наявність рекреаційних ресурсів та територій; розширення асортименту та розвиток на території країни виробництва екологічно сертифікованої будівельної продукції; наявність наукових, науково-дослідних центрів, що спеціалізуються на розробці енерго-, водозберігаючих технологій, підготовці фахівців відповідної спеціалізації; розвиток виробництва екологічно чистих продуктів харчування; наявність широкого спектру додаткових послуг [3, с. 111].

Виклад основного матеріалу дослідження. Екологічний готель (еко-готель) – це екологічно сертифіковане житло, метою якого є поліпшення стану навколишнього середовища шляхом зведення до мінімуму власного негативного впливу на довкілля. Екологічні готелі повинні дотримуватися суворих «зелених» принципів для того, щоб їх відвідувачі були впевнені у тому, що вони перебували в безпечному, нетоксичному і енергозберігаючому житлі. Обов'язковою умовою для присвоєння готелю статусу «екологічний» є сертифікація незалежною третьою стороною або державою, на території якої він знаходиться.

Екологічна сертифікація – це система еко-маркування для туристичних закладів, основною метою якої є сприяння зменшення тиску на природне середовище від експлуатації туристичних об'єктів шляхом відзначення, популяризації та стимулювання розвитку корисних ініціатив і екологічних методів управління туристичною індустрією.

Існуючі екологічні сертифікації класифікують за такими ознаками, як:

1. Територія охоплення: міжнародні (ISO 14001, EMAS); національні («ANAB» у ЄС); регіональні («Blue Angel» в Німеччині).

2. Об'єкт сертифікації: сертифікація товарів («ANAB» у ЄС); сертифікація послуг («Green Globe», «Blue Flag»); змішані (товарів і послуг) (ISO 14001) [2, 322].

Сьогодні в Європі, США, Канаді та в інших країнах існує практика присвоєння еколейблів тим готелям, які дбайливо ставляться до навколишнього середовища. Це своєрідні «Знаки екологічної якості», які надаються готельному підприємству після проходження певної процедури сертифікації, в ході якої необхідно довести свою відповідність цілому ряду нормативних вимог і критеріїв.

З 2003 року європейські готелі отримують європейський еколейбл – синьо-зелену «квітку ЄС» [5, с. 118]. Наявність подібного знака на товари і послуги говорить про його дружність по відношенню до навколишнього середовища.

З 2004 року готелі США отримують сертифікат «Лідера в енергетичному та екологічному дизайні».

Україна стала першою країною пострадянського простору, яка почала розвивати систему екологічної сертифікації та маркування, керуючись міжнародними стандартами серії ISO 14000, та увійшла до складу Global Ecolabelling Network – міжнародної організації, що об'єднує 27 сертифікаційних систем 60 країн світу та гармонізувала 43 екологічні стандарти на товари та послуги.

На державному рівні в Україні дане питання регулюється Технічним регламентом з екологічного маркування, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 18 травня 2011 року № 529. Згідно якого використання маркувань на продукцію та послуги екологічного змісту можливе лише після проведення сертифікації.

Незважаючи на те, що сертифікація готельних послуг (послуг з розміщення) в Україні є добровільною процедурою (з 05.09.2012 р.), велика кількість підприємств зацікавлені в проведенні екологічної сертифікації з метою отриманні статусу «екологічний готель» [3, с. 322].

Однією з найбільш відомих світових програм екологічної сертифікації готелів та курортів є Green Key («Зелений Ключ»), яка є однією із п'яти проектів міжнародної недержавної незалежної організації Foundation for Environmental Education (Міжнародної Організації з екологічної освіти), головний офіс якої розміщений м. Копенгаген, Данія.

Згідно якої оцінювання екологічної діяльності готелю базується на 12 основних критеріях. Серед яких екологічний менеджмент на підприємстві, моніторинг споживання води та енергії, поводження з відходами, підвищення екологічної обізнаності серед персоналу та гостей, співпрацю із місцевою спільнотою, в якій працює готель.

Однією з переваг еко-сертифікації «Зелений Ключ» є її незалежність від професійних та ділових структур, яка гарантує готелю неупереджену та незалежну оцінку третьою стороною. В Україні діяльність «Зеленого Ключа» представлена громадською організацією «Екологічна ініціатива» [3, с. 323].

Першим в Україні еко-сертифікованим за даною програмою готелем є «Radisson Blu» у Києві. Нині, знак «Зелений ключ» мають готелі «Інтерконтиненталь», «Русь», «Баккара», розташовані в м. Києві; еко-садами «Мезон Бланш», розміщені в селах Березівка, Митниця, Київської області, «Дністер», м. Львів; еко-готель «Villa Pinia», м. Одеса та «Radisson Blu Resort», Буковель.

В Україні, з 2013 року за ініціативою Всеукраїнської громадської організації «Жива планета», при сприянні Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та Міністерства екології та природних ресурсів України, з метою сприяння розвитку виробництва продукції з мінімальним впливом на стан довкілля та здоров'я людини було створено орган сертифікації «Жива планета», який здійснює оцінку екологічних переваг продукції, товарів, виробів, послуг – згідно міжнародного стандарту ISO 14024. Рівень його компетенції підтверджено міжнародною та національною акредитацією на відповідність вимогам стандарту ISO/Guide 65 (EN 45011, ДСТУ EN 45011) «Загальні вимоги до органів, які керують системами сертифікації продукції» [5].

Рисунок 1. Готель «Ковчег» Будівля готелю «Ковчег» споруджена з натуральної деревини у вигляді перевернутого човна, – конструктивно орієнтована на енергозбереження. Все дерево ззовні та усередині покрито натуральним бджолиним воском, що зберігає природний вигляд деревині і є більш екологічним в порівнянні з алкідними лаками.

На сьогодні, в Україні за стандартом ISO 14024:1999 (ДСТУ ISO 14024), знак “Зелений журавлик” сертифіковані лише декілька готелів таких, як база відпочинку, готельний комплекс “Артеміда” (АР Крим), гірський готель «Ковчег» розташований на найвищій точці Покутсько-Буковинських Карпат – вершині гори Мегура, розташований на висоті 1313 м та (рис. 1, 2), готельно-ресторанний комплекс «Козацький стан», розташований неподалік від аеропорту Бориспіль у мальовничому місці, оточеному лісом.

Отриманню сертифікатів сприяло не лише унікальне територіальне розміщення, а й те, що особливу увагу дані готелі приділили дотриманню вимог екологічних аспектів під час проектування і будівництва та подальшого функціонування в гармонії з природою з дотриманням високих екологічних стандартів закладів, що працюють у сфері надання послуг з тимчасового розміщення та проживання.

Вода яка використовується в готелі – джерельна. Джерелом водопостачання є природне підземне джерело – басейн річки Сірет. З метою економії водного ресурсу в готелі встановлені крани з водозберігаючими насадками, змішувачі в душових кабінах з дрібним дифуззором та ін.

Рисунок 2. Вітряки готелю «Ковчег» Готель є повністю енергонезалежним від мереж електропередач. Уся енергія отримується з відновлюваних джерел: вітрогенераторів, сонячних панелей, сонячних колекторів, дров'яного котла, дизеля-генератора. Усі джерела освітлення в готелі оснащені енергозберігаючими лампами – люмінесцентними та світлодіодними.

У готелі налагоджена система теплоізоляції. Роль стінового утеплювача виконує шар базальтової вати, яка не має щілин і витримує як високі, так і низькі температурні режими, та характеризується інертністю у відношенні летючих органічних сполук, зокрема фенолів.

Опалення в готелі – повітряне та водяне. Ефективність опалення приміщення забезпечується за рахунок особливих технологій, з якими були споруджені піч та підлога («друга сорочка димаря печі» та «палубна дошка»). Для контролю системи опалення у кімнатах встановлені терморегулятори та термодатчики.

Каналізація готелю автономна. Січні води надходять у септик з полями фільтрації класичного типу, який гідравлічно не зв'язаний з ґрунтовими водами. Біорозкладання відбувається за допомогою високонцентрованого ефективного ензимного препарату, який за короткий проміжок часу забезпечує якісне функціонування процесів розкладання стоків, внаслідок чого густий вміст збору перетворюється на воду з незначним осадом.

До ощадливого використання природних ресурсів у готелі закликають і постояльців: у кожному номері наявна пам'ятка про необхідність збереження води та електроенергії, сортування відходів [6, с. 56].

Отже, одним з перспективних напрямів розвитку готельного бізнесу є екологічні готелі, впровадження яких дозволить не лише залучити додаткові потоки туристів, а й сприятиме збереженню навколишнього середовища, що є досить актуальним в умовах сьогодення.

Розвитку даного напрямку позитивно сприяє територіальне розміщення України, значна кількість рекреаційних зон та порівняно низький рівень індустріалізації території.

На українському готельному ринку, на жаль, екологічна проблематика поки знаходиться поза колом основних інтересів керівництва більшості готелів.

Проте, позитивний закордонний і вітчизняний досвід функціонування екоготелів та зростаючі вимоги споживачів до екологічності продукції та послуг в по-

дальшій перспективі сприятимуть більш швидкому переорієнтуванню готельного бізнесу в Україні.

Проведення сертифікації та підтвердження закладом статусу екологічного готелю дозволить залучити до готелю не лише додаткові потоки туристів, а інвесторів.

Список використаної літератури:

1. Галушкіна, Т. П. Экономические инструменты экологического менеджмента (теория и практика). – Одесса: ИПРЭИ НАН Украины, 2000. – 280с.
2. Березина С. Екологізація гостиничних услуг // «Деловой весник» №06(217), 2012 [Електронний ресурс]– режим доступу <http://www.ucci.org.ua/synopsis/dv/2012/dv1206121.ru.html>.
3. Мілінчук, О.В. Переваги екологічної сертифікації готелів в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/622/322.pdf?sequence=1>.
4. Экологические отели Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.green-key.org/menu/awarded-sites/ukraine>
5. Орган екологічної сертифікації та маркування. [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecolabel.org.ua/about.html>
6. Эко горный отель Ковчег. [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.megura.net/ru/>

ПОДОРОЖІ ЯК СПОСІБ ОЗДОРОВЛЕННЯ

Ключові слова: рекреаційний туризм, ресурси, активний відпочинок, оздоровлення

Поступово з подорожей, як окремого і вельми привабливого способу життєдіяльності людства, виділилася зовсім нова формація – туризм, що володіє своїми чітко вираженими властивостями і характеристиками.

Соціальне суспільство влаштоване так, що практично кожна доросла людина займається трудовою діяльністю. Безумовно, будь-якому роботодавцю вигідно, щоб його співробітник мав добре здоров'я, адже від стану здоров'я безпосередньо залежить працездатність.

Відпочинок – це процес, що полягає у відновленні фізичної і розумової працездатності. Процес відпочинку протікає в умовах припинення діяльності, яка викликала стомлення. Відпочинок є обов'язковою умовою для збереження і зміцнення здоров'я, він сприяє відновленню фізичних і духовних сил, а отже, робить людину активним і працездатним.

Існує два види відпочинку – активний і пасивний.

Під пасивним відпочинком розуміється припинення діяльності, що викликала стомлення, і подальший фізичний спокій організму.

Активний відпочинок – це припинення стомлюючої діяльності і перемикання активності організму на інший вид діяльності.

Туризм являє собою один з видів активного відпочинку.

Слід зазначити, що кожна людина самостійно приймає рішення щодо того, який вид відпочинку йому підходить. Основними критеріями при виборі того чи іншого способу є: потреби та інтереси людини, її фізичні особливості і фінансові можливості.

В результаті туристичної подорожі людина отримує комплекс позитивних емоцій, що веде до відновлення сил. Таким чином, туризм повністю відповідає основній меті відпочинку і, отже, є його видом.

Згідно з визначенням, туризм – це подорожі в рекреаційних, лікувально-оздоровчих, пізнавальних, фізкультурно-спортивних, професійно-ділових, релігійних та інших цілях.

Рекреаційний туризм є особливим видом туризму, основною метою якого є відновлення сил людини за допомогою подорожі. Наслідком даного виду відпочинку є зняття втоми, підвищення працездатності, поліпшення загального самопочуття людини і його настрою.

В основу рекреаційного туризму покладено використання ресурсів відпочинку і туризму у відновних цілях. До них відносяться не тільки природні, а й антропогенні об'єкти. Рекреаційні ресурси поділяють на природно-рекреаційні та культурно-історичні. Туризм як відпочинок розділяється на активний і пасивний.

В основу цього поділу покладено використовувані засоби пересування і активність туриста в процесі подорожі.

Розглянемо всі існуючі групи.

Перша група – туристи, які віддають перевагу спокійному відпочинку. Такими людьми рухає бажання відійти від повсякденних турбот і труднощів, відпочити в спокійній обстановці. Як правило, вони не люблять великого скупчення народу, використовують засоби швидкого пересування (авіапереvezення) і воліють одне місце відпочинку (курорт, база відпочинку).

Друга група – туристи, які віддають перевагу активному відпочинку і яскравим враженням. Це активні і заповзятливі люди, які прагнуть до різноманітності і розваг.

Третя група – туристи, які віддають перевагу активному відпочинку. Ці люди хочуть бути в гармонії з природою, воліють перебувати на свіжому повітрі і давати собі певне навантаження (волейбол, риболовля).

Четверта група – туристи, які віддають перевагу спортивному відпочинку. Це туристи, для яких спорт є хобі. Такі люди прагнуть до місць різних спортивних аматорських змагань, люблять навантаження і рух.

П'ята група – туристи, які віддають перевагу пригодам. Це туристи-одинаки, люблячі пригодницький туризм, ризик і можливість випробувати себе.

Шоста група – туристи, які віддають перевагу пізнавальній діяльності. Для даного виду туристів головне – підвищити рівень своєї освіти. Ними рухає бажання самим побачити те, про що вони колись чули або читали, їх цікавлять історичні пам'ятки та інші культурні пам'ятки.

Для оздоровлення організму туристи найчастіше обирають профілакторії або санаторії. Це так званий лікувально-оздоровчий відпочинок, який дозволяє поєднати корисне з приємним, вибравши готель неподалік від цікавих історичних місць, відвідавши безліч незвичайних процедур. Як правило, найчастіше для такого варіанту відпочинку туристи воліють їздити на курорти, які пропонують цілі комплекси різноманітних оздоровчих процедур.

Ще один активний вид відпочинку, який досить поширений в нашій країні – лижний туризм. У рамках такого туру передбачається подолання крутих гірських спусків, проходження маршрутів різної складності. При виборі такого варіанту відпочинку варто враховувати, що заняття лижним туризмом неможливі без наявності підготовки туриста і специфічної екіпіровки. Втім, все необхідне спорядження зараз можна орендувати на будь-якому гірськолижному курорті.

Основне завдання рекреаційного туризму, який також набуває поширення останнім часом, – відновлення душевних сил, досягнення психічної врівноваженості та емоційної розрядки, внутрішньої гармонії. У рамках такого варіанту відпочинку передбачається відвідувати цікаві місця в рамках індивідуальних або групових екскурсій, відвідування різних видовищних заходів.

Література

1. Биржаков М.Б. Введение в туризм. – СПб.: Герда, 2000. – 192 с.
2. Бокшая В.Л., Богущкий Б.В. Медична кліматологія і кліматотерапія. – К., 1980.
3. Курорти. Енциклопедичний словник / За ред. Є.І. Чазова. – М., 1983

4. Курортна справа. Довідник / Асоп. курортів Північно-заходу України. – СПб. б. п., 1У99 -98 с.
5. Шматків Л.С., Лысинова О. В: Курортология и оздоровительный туризм: Учебное пособие. – Ростов н / Д. «Феникс», 2004 -320 с.
6. Організація туризму: Навчальний посібник / А.П. Дурович, Н.І. Кабушкин, Т. М. Сергеева. – Мн.: Нове знання, 2003. -632 С.
7. Полторанов В.В., Слуцький З Я. Здравниці профспілок СРСР – М, 1986.
8. Прієзжева Є.М. Анімація в курортній справі. – М.: РІБ «Турист», – 2007. – 158 с.
9. Словник-довідник: Екологія, здоров'я, курорти, туризм / В.І. Криворучко, Л.В. Криворучко, А.В. Островерхов, І.П. Лебедєва. – М.: Медицина, 1997. – 224 с.
10. Санаторно-курортне та відновлювальне лікування. Збірник нормативно-правових та методичних матеріалів / сост.: О.Ч. Рачумов, Л.В. Івешша – М.: МЦФЗР.2004 -720 с.
11. Третьякова Т.Н. Анімаційна діяльність у соціально-культурному сервісі і туризмі. – М.: Академія, 2008. – 272 с.